

BALZAC

Contract de căsătorie

Comedia umană

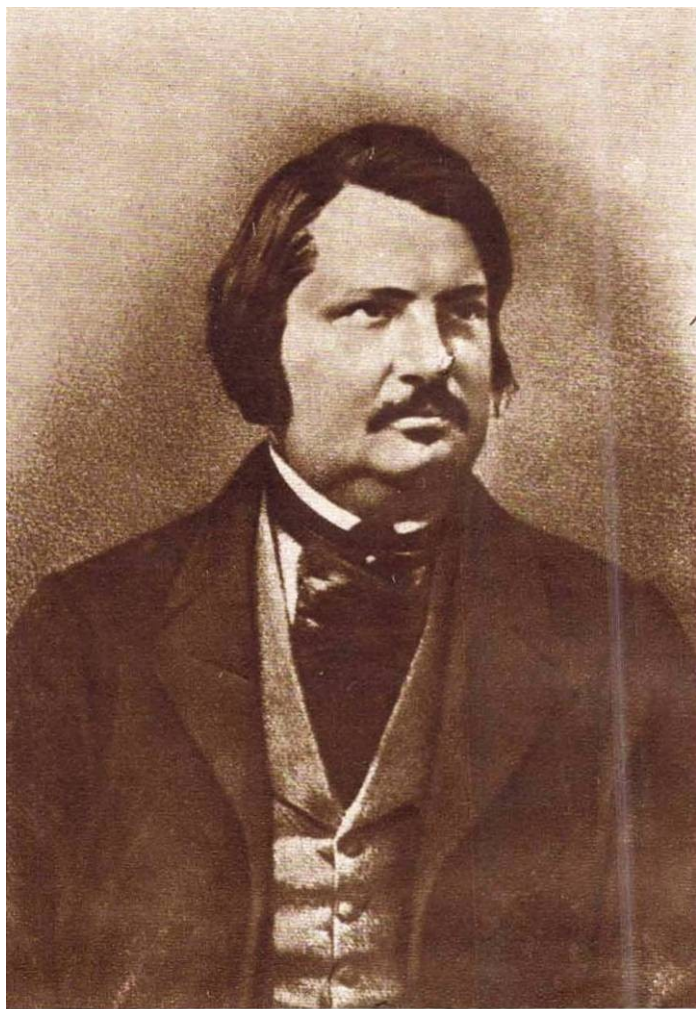
Honoré de BALZAC

Contractul de căsătorie

În românește de
Barbu Brezianu

*Le Contrat de mariage,
1835*

Wm. Halliday

Lucrare dedicată lui G. Rossini.

Tatăl lui Paul de Manerville era un onorabil gentilom normand, bun prieten cu mareșalul de Richelieu¹, care i-a impus căsătoria cu una dintre cele mai bogate moștenitoare din Bordeaux, pe vremea când bătrânul duce - în calitate de guvernator - stăpânea Guiana.

Normandul și-a vândut atunci moșiile din ținutul Bessin și subjugat de încântătoarea reședință a nevesti-si, de frumosul castel Lanstrac, s-a făcut gascon. În ultimele zile ale domniei lui Ludovic al XV-lea, el a cumpărat demnitatea de căpitan al Străzii Porții și, după ce a străbătut cu bine epoca Revoluției, a viețuit astfel până în 1813. Și iată cum.

Spre sfârșitul lui 1790, el plecă în Martinica, unda soția sa avea multe interese. Între timp încredință administrația bunurilor sale din Gasconia unui secretar de notar, om de treabă, pre nume Mathias, care sa lăsase ademenit de noile idei atunci la modă. La înapoiere, contele de Manerville și-a găsit toate bunurile neatinse și bine administrate. Această

¹ *Mareșalul de Richelieu* - Armand, duce de Richelieu, mareșal al Franței (1696—1788), a jucat, înainte de a deveni guvernatorul Guiane, un rol important la Curtea lui Ludovic al XV-lea, de care-l apropia și moralitatea lui aproximativă.

îndemânare era o urmare a altoiului normandului cu al gasconului. Doamna de Manerville se prăpădi în 1810. Deprins din tinerețe să fie o mână spartă, acum știa să pună preț pe ban – așa cum fac mulți bătrâni – și-i dădea o mai mare însemnătate decât o are în fapt; astfel, încetul cu încetul, domnul de Manerville ajunsese să fie nu numai econom, ci un zgârcit și un cărpănos. Fără să-i treacă prin gând că avariția părinților pregătește risipa copiilor, el nu dădea băiatului său aproape nimic, deși era singura-i odraslă.

Întorcându-se către sfârșitul anului 1810 de la Colegiul din Vendôme², Paul de Manerville a rămas vreme de trei ani sub îndrumarea părintească. Tirania pe care o exercita acest bătrân de șaptezeci și nouă de ani asupra moștenitorului său a avut urmări însemnate asupra unui suflet și a unui caracter încă fraged. Deși nu-i lipsea curajul fizic – căruia se pare că-i priește aerul gascon – Paul nu cuteza totuși să țină piept tatălui său și își pierduse puțința de împotrivire din care se zămislește curajul moral. Simțămintele sale înăbușite și le-a tăinuit în străfundul sufletului, păstrându-le acolo îndelungă vreme; mai târziu, cinci a simțit că nu se mai potrivesc cu principiile societății, a ajuns să gândească adesea bine, dar să se poarte rău. S-ar fi bătut în duel pentru o nimica toată, dar se cutremura la gândul că trebuie să-și alunge o slugă; fiindcă, ori de câte ori era vorba să arate că are o voință statornică, se vedea copleșit de sfială. În stare să facă mari isprăvi ca să scape din ghearele persecuției, era totuși incapabil să lupte împotriva-i și s-o împiedice printr-o împotrivire sistematică, sau s-o înfrunte printr-o dârză desfășurare a puterilor lui. Laș în gândire, îndrăzneț în faptă, a păstrat vreme

² *Colegiul din Vendôme* – colegiu condus de preoți, unde a cunoscut și Balzac o severitate lipsită de orice înțelegere (v. romanul *Louis Lambert*, în care e descrisă viața la acest colegiu); faptul că Paul de Manerville a studiat acolo explică și el, în oarecare măsură, lipsa lui de voință.

Îndelungată acea tainică timiditate ce face din om o victimă voluntară a faptelor împotriva cărora el pregetă să se răzvrătească, preferind să le îndure fără crâcnire. În vechea locuință părintească se simțea ca un întemnițat și, fiindcă n-avea bani ca să petreacă împreună cu tinerii orașului, el le pizmuia plăcerile, fără a le putea împărtăși. În fiecare seară, bătrânul gentilom îl conducea într-o societate regalistă, alcătuită din rămășițele nobilimii parlamentare și a nobilimii de spadă. Porneau într-un vechi rădvan tras de niște mârtoage bătrâne, înhămate ca vai de lume și întovărășit de niște toarte vârstnici lachei, și ei îmbrăcați ca vai de lume. Cele două nobilimi – înfrățite de la Revoluție încoace ca să stăvilească influența imperială, – constituiau în acea vreme o așa-zisă aristocrație teritorială. Covârșit de fabuloasele și mișcătoarele averi ale orașelor portuare, acest faubourg Saint-Germain din Bordeaux³ răspundea cu dispreț fastului desfășurat pe atunci de neguțători, de funcționari și militari. Prea tânăr ca să poată înțelege deosebiriile sociale și nevoile ascunse sub aparenta vanitate scornită de dânsule, Paul se plictisea în mijlocul atâtor baccele, fără să-și dea seama că mai târziu aceste relații de tinerețe îi vor asigura preeminența aristocratică pe care Franța o va iubi întotdeauna. I se părea că, într-o oarecare măsură, compensează plictisul acestor serate, în ceasurile când se îndeletnicea cu unele exerciții plăcute tineretului, pe care i le pretindea tatăl lui. În ochii bătrânului gentilom nu erai un om întreg dacă nu știai să mânuiești cu iscusință armele, să călărești la perfecție, să bați bine mingea și să ai maniere elegante – într-un cuvânt, atributele frivolei educații a nobilimii de altădată. Așa că Paul făcea în fiecare dimineață exerciții de tir, de scrimă și mergea la manej. Restul timpului și-l petrecea citind romane, căci taică-său nu era adeptul acelor înalte studii cu care își desăvârșesc astăzi tinerii educația. O viață atât de lăncedă l-ar fi omorât

³ *acest faubourg Saint-Germain din Bordeaux* – cartier locuit de aristocrați, asemenea cartierului Saint-Germain din Paris.

cu zile, dacă moartea tatălui nu l-ar fi mântuit din această tiranie, tocmai când ea ajunsese mai de nesuferit.

Paul moșteni proprietăți înfloritoare și însemnate capitaluri agonisite de zgârcenia părintească; îi era însă silă de orașul Bordeaux și nu-i plăcea nici domeniul Lanstrac, unde bătrânul mergea să-și petreacă vacanțele și-l purta la vânătoare de dimineața până scara.

De îndată ce socotelile succesiunii fură încheiate, dornic să petreacă, tânărul moștenitor își cumpără din capital o mulțime de rente de stat, lăsând administrația bunurilor pe seama bătrânului Mathias, notarul tatălui său; apoi huzuri timp de șase ani de zile departe de Bordeaux. Atașat de ambasadă mai întâi la Neapole, ajunsese mai târziu secretar de ambasadă la Madrid, apoi la Londra – și astfel făcu ocolul Europei. După ce cunoscuse lumea, după ce se dezmetici dintr-o seamă de iluzii, după ce tocă toți gologanii adunați de taică-său, văzu venind și clipa când, pentru a duce mai departe acest fel de trai, ar fi trebuit să intre în veniturile moșiiilor pe care i le strânsese notarul. În clipa aceea critică – cuprins de una dintre ideile socotite a fi înțelepte – se hotărî să părăsească Parisul și să se întoarcă la Bordeaux, unde urma să se ocupe de interesele sale, să ducă o viață de moșier la Lanstrac, să-și rotunjească moșiile, să se căsătorească, ba, într-o bună zi, să se căpătuiască și cu o deputăție. Paul era conte; titlul nobiliar ajunsese iarăși o valoare matrimonială, așa încât era cu putință – și trebuia chiar – să-și găsească o zestre frumoasă. Într-adevăr, dacă sunt multe femei ce vor să se mărite doar cu un blazon, încă și mai multe sunt acelea ce vor un bărbat care să cunoască bine viața. Această înțelegere a vieții, Paul o câștigase cu prețul a șapte sute de mii de franci pe care-i tocuse în răstimp de șase ani. Este o însușire ce nu se poate cumpăra și care prețuiește mai mult decât vadul unui agent de schimb, având și dânsa nevoie de o îndelungată învățătură, de un stagiul, de

examene, de cunoștințe, de prieteni, de dușmani, de un port elegant, de purtări alese, de un nume plăcut și ușor de rostit. E de altfel o meserie care-ți prilejuiește aventuri galante, dueluri, pariuri pierdute la curse, dezamăgiri, plictiseli, trudă și sumedenii de plăceri greu de mistuit. În sfârșit, Paul era un om elegant. Dar în ciuda risipei nebunești făcute, nu izbutise s-ajungă un om la modă. În oștirea burlescă a lumii bune, echivalentul unui om la modă ar fi mareșalul Franței, în timp ce omul elegant ar face doar cât un general de brigadă. Paul se complăcea cu reputația lui de om elegant și știa să și-o păstreze. Slugile lui aveau o ținută aleasă; echipajele lui erau renumite; mesele lui se bucurau de oarecare căutare; în sfârșit, *garsoniera* lui era cotate printre cele șapte-opt al căror fast le alătura celor mai de seamă din Paris. Dar el încă nu pricinuisese nenorocirea nici unei femei... juca la cărți fără să piardă... norocul pe care îl avea era fără strălucire... era mult prea cinstit pentru a înșela pe cineva, chiar pe o pațachină... nu-și lăsa răvașele de dragoste vraște și n-avea un paneraș cu bilețele dulci în care să lase să-i cotrobăiască prietenii, în timp ce așteptau ca să-și lege cravata sau să se radă... nu voia să se atingă de moșiile din Guiana, n-avea nici acea îndrăzneală care te-ndeamnă să dai mari lovituri și care atrage, fără să vrei, luarea-aminte asupra unui tânăr; ...nu împrumuta de la nimeni bani și mai avea cusurul să-și împrumute prietenii, drept care îl părăseau de îndată și nu-l mai vorbeau nici de bine, nici de rău. Părea că-și contabilizase dezordinea. Aceste trăsături de caracter își aveau obârșia în tirania părintească, care-l prefăcuse într-un fel de corcitură a societății. Așa stând lucrurile, într-o bună dimineață i-a spus unuia dintre prietenii săi de Marsay, care de atunci a ajuns de pomină:

- Dragul meu, o viață trebuie să-și aibă rostul ei.
- Numai când o s-ajungi la douăzeci și șapte de ani ai s-o poți pricepe, răspunse batjocoritor de Marsay.
- Da, am împlinit douăzeci și șapte, și tocmai de aceea

vreau să mă retrag la Lanstrac și să trăiesc ca un gentilom. Voi locui în vechiul cămin părintesc din Bordeaux, unde-mi voi aduce mobila de la Paris și voi veni să petrec aici cele trei luni de iarnă, în casa asta pe care vreau s-o păstrez.

— Și vrei să te însori?

— Da, mă voi însura.

— Bătrânul meu Paul, sunt amicul tău, o știi prea bine, spuse de Marsay după o clipă de tăcere. Ei bine! Dacă o s-ajungi un bun părinte și un soț desăvârșit, atunci o să te faci de râsul lumii câte zile vei trăi. Dacă ai putea să fii totodată și fericit și ridicol, atunci ar mai fi de ales. Dar fericit n-ai să fii! Nu ai o mână de fier ca să poți conduce o căsnicie. Trebuie să recunosc că ești un strașnic, călăreț; nimeni nu se pricepe mai bine ca tine să țină calu-n frâu, ori să-l facă să meargă în buiestru, ori să-l facă să necheze și el să rămână, totuși, neclintit în șea. Dar căsnicia, dragul meu, e cu totul altă socoteală. Parcă te văd dus cu măiestrie de doamna contesă de Manerville – și dus împotriva voinței tale, mai adesea la galop decât la trap și foarte repede dat de-a berbeleacul!... O! dar trântit în așa hal, încât să rămâi în șanț cu picioarele frânte! Ascultă: mai ai încă vreo patruzeci și câteva mii de livre rentă de pe urma moșiilor din Gironde. Ei bine! Ia-ți caii și slugile, chivernisește-ți casa și vei ajunge regele Bordeaux-ului de unde ne vei promulga decretul date de noi la Paris, devenind astfel un fel de *porte-parole* al neghiobiilor noastre! Prea bine! Fă acolo nebunii cât poțeste, fă chiar năzbâtii, ba chiar mai mult! Vei cuceri poate astfel faimă. Dar... pentru nimic în lume să nu mi te-nsori! Cine se mai însoară astăzi?... Negustorii, de dragul capitalului, sau ca să fie doi care să se-nhame să tragă la jug; ori țărani, care toarnă la copii ca să aibă brațe de muncă; ori samsarii și notarii, siliți să-și plătească titlurile; sau regii nenorociți care vor să prelungească o seminție nenorocită! Nu trebuie să ne punem noi singuri dârlogii de gât, așa precum vrei să ți-i pui tu! La urma urmei, de ce te-oi fi însurând? Trebuie

să dai socoteală celui mai bun prieten al tău și să-i mărturisești ce te îmboldește să faci una ca asta? Mai întâi, chiar de ai lua o moștenitoare cât tine de bogată – optzeci de mii de livre rentă la doi inși – nu-i tot una cu patruzeci de mii de livre rentă pentru unul singur, fiindcă-n curând veți ajunge să fiți trei, ba chiar și patru, dacă o să aveți copii. Poate nutrești vreo dragoste pentru neamul ăsta netot al Manervilleilor care nu-ți va cășuna decât neajunsuri? N-ai habar nici de meseria de tată și nici de cea de mamă. Căsnicia, frate Paul, e cea mai neghioabă dintre jertfele societății; doar copiii noștri trag dintr-înșea anumite foloase, dar și ei culeg roadele abia atunci când caii lor ajung să pască florile de pe mormintele noastre... Tânjești poate după tatăl tău, acest zbir care ți-a acrit tinerețea? În ce fel ai să te porți cu copiii ca să poți fi iubit de ei? Strădaniile tale de a le da o educație, de a-i face fericiți, iar pe de altă parte asprimea de care trebuie să dai dovadă, vor avea drept urmare că-i vei îndepărta de tine. Copiii își iubesc tatăl numai dacă e darnic sau mălăieț, chit că mai târziu îl vor disprețui. Ai așadar de ales între teama și disprețul lor. Nu oricine poate să fie și un bun părinte! Îndreaptă-ți privirea către prietenii noștri și spune dac-ai vrea să fii tatăl vreunuia. Am cunoscut unii care-și băteau joc de numele lor. Copiii, dragul meu, sunt o marfă tare greu de păstrat! Ai tăi, hai să zicem că vor ieși niște îngeri! Ai măsurat vreodată prăpastia care desparte viața burlacului de viața unui bărbat însurat? Ascultă: cât timp ești încă holtei îți poți spune: „Nu voi fi decât întrucâtva ridicol, iar lumea nu va putea gândi despre mine decât ce-o voi lăsa eu să creadă”. Însurat însă, te bălăcești în ridicol până peste gât! Când ești burlac, îți cauți fericirea după cum te taie capul: azi așa – mâine altfel; însurat însă nu mai ai încotro, și-n ziua în care ai vrea să ai într-adevăr fericirea, te lipsești de ea! Însurat, ajungi să fii o nătăfleață, ții socoteala zestrei, vorbești de morala publică și de cea religioasă, pe cei tineri îi găsești imorali și primejdioși – în sfârșit, devii un fel de

academician social! Îmi faci milă! Flăcăul tomnatic a cărui moștenire e așteptată, care până la ultima lui suflare se ciorovăiește cu o bătrână îngrijitoare căreia zadarnic îi cere de băut, crede-mă că e mai fericit decât un om însurat. Nu-ți mai spun cât te poate cicăli, cât te poate afurisi, cum te poate necăji, cum te poate silui, cum te poate contraria ori stingheri, cum te poate sminti, ameți și paraliza lupta asta între două ființe nevoite să stea mereu față-n față, legate pentru veșnicie și care s-au înșelat una pe alta atunci când și-au închipuit că se vor înțelege. Nu! asta ar însemna să reeditezi satira lui Boileau⁴; o știm pe de rost. Te-aș ierta pentru gândul tău caraghios, dacă mi-ai fi făgăduit c-ai să te-nșori ca un mare senior c-ai să institui cu averea ta un majorat⁵; că-n luna de miere ai să trănțești doi copii legitimi și c-o să-i dai soției tale un alt apartament, cu desăvârșire separat de-al tău; că n-ai s-o întâlnești decât în saloane și că nu te vei înapoia niciodată din vreo călătorie, fără s-o vestești printr-un curier. Două sute de mii de livre de rentă ajung pentru o asemenea viață și antecedentele tale îți îngăduie s-o înfăptuiești cu ajutorul unei englezoaice bogate, însetată de un titlu nobiliar. Ah! Viața aceasta aristocratică îmi pare cu adevărat franțuzească, singura de *bonton*, singura care ne poate deosebi de liota de azi – în sfârșit, singura pentru care un tânăr merită să-și părăsească viața de burlac. Numai de la această înălțime, contele de Manerville ar putea deveni sfetnicul epocii sale și, ridicându-se deasupra tuturor, să ajungă neapărat fie ministru, fie ambasador. Ridicolul nu-l va mai putea nicicând atinge, de vreme ce și-a câștigat toate foloasele sociale ale căsătoriei, păstrându-și însă privilegiile burlăciei.

⁴ *satira lui Boileau împotriva femeilor* – e vorba de satira a X-a în care în cadrul unei discuții în contradictoriu, cuvântul hotărâtor îl are detractorul căsătoriei; el ridiculizează anumite trăsături ale femeilor din sec. XVII: cochetăria, pedantismul, avariția, bigotismul etc. Satirele lui Boileau au fost scrise între 1660 și 1705.

⁵ *un majorat* – proprietate inalienabilă a fiului celui mai mare, transmisibilă ca atare în familiile care purtau un titlu de noblețe.

— Dar, scumpul meu, eu nu-s de Marsay, ci doar – așa cum mi-ai făcut tu însuși cîstea să mi-o spui – un Paul de Manerville, bun părinte, bun soț, deputat de centru și poate *pair* al Franței⁶; precum vezi, o soartă din cale-afară de mediocră, însă fiind modest, mă resemnez.

— Dar soția ta, stăruî nemilosul de Marsay, oare și dînsa se va resemna?

— Soția mea, dragul meu, va face numai ce va fi voia mea.

— Ha, scumpul meu, s-o crezi tu asta! Rămâi cu bine, Paul. De azi înainte nu mai am nicio considerație pentru tine. Dar să-ți mai spun un cuvînt, fiindcă n-aș fi în stare să-ți primesc abdicarea cu sînge rece. Îți dai tu seama care e tăria poziției noastre? Un burlac, chiar de n-ar avea decît un venit de șase mii de livre, chiar de nu i-ar rămîne ca avere decît reputația de om elegant sau amintirea succeselor lui... ei bine, năluca asta fantastică încă mai are o valoare uriașă. Viața îi mai poate surâde flăcăului ăsta spălăcit. Da, cu năzuințele lui, el mai poate să cuprindă totul. Dar înșurătoarea, Paul, înseamnă un *nu vei merge mai departe* social. Căsătorit, nu vei mai putea fi altceva decît ceea ce ești, afară numai dacă soția nu se îndură să se îngrijească de tine.

— Totdeauna mă dai gata cu teoriile tale extraordinare! Mi s-a urât să tot trăiesc pentru ceilalți, să am cai numai ca să-i arăt altora; să fac totul doar de ochii lumii, să mă ruinez numai ca să nu dau prilej neghiobilor să strige: „— Cum, Paul tot cu trăsura aia umblă?” „— Cum stă cu averea? O toacă? O joacă la Bursă?” „— Ba nu: e milionar! Doamna Cutare e nebună după el... Și-a adus din Anglia un atelaj care-i, fără îndoială, cel mai frumos din Paris! Au fost

⁶ *pair* al Franței – în secolul al XIX-lea, membru al Camerei aristocratice, creată în 1814 de Bourbonii „restaurați” pentru a contrabalansa Camera deputaților, pe care n-o puteau suprima. Demnitatea de *pair* era acordată de rege și era ereditară. Instituția a dispărut prin revoluția din 1848.

remarcate la Longehamp caleștile cu patru cai ale domnilor de Marsay și de Manerville: caii și harnașamentul lor erau nemaipomenite...” În sfârșit, o puzderie de fleacuri cu care ne duce de nas o gloată de nătărăi. Încep să-mi dau seama că viața asta în care tu luneci ca pe roate, în loc să mergi pe picioare, ne mistuie și ne îmbătrânește. Crede-mă, dragă Henry, că-ți admir puterea, dar n-o învidiez. Tu te pricepi să judeci orișice, vrei să acționezi și să gândești întocmai ca un om de stat, vrei să te așezi deasupra legilor obștești, deasupra ideilor de rând, deasupra prejudecăților și deasupra conveniențelor adoptate; în sfârșit, te bucuri de foloasele unei situații care mie nu mi-ar putea aduce decât neajunsuri. Deducțiile tale reci, sistematice, poate întemeiate, sunt – în ochii lumii – niște înspăimântătoare imoralități. Eu unul aparțin acestei lumi. Trebuie așadar să joc jocul după regulile societății în care sunt silit să trăiesc. Cățărându-te pe culmile rosturilor omenești, pe acele piscuri de gheață, îți mai poți păstra simțămintele neatinse; eu unul însă aș îngheța. Viața mării majorități a burghezimii, de care mă simt atașat, e alcătuită din emoții de care îmi dau seama acum că am nevoie. Adesea, un muieratic face curte la zece femei deodată și nu izbutește să cucerească niciuna; la urma-urmei, oricât de puternic și de îndemânatic ar fi și oricâtă experiență ar avea, se produc unele crize în care ajunge să fie strivit ca între două uși. Mie, în schimb, îmi place acel dulce și statornic comerț între două vieți; eu tind la o existență plăcută, în care ai totdeauna alături de tine o femeie.

— Prea te pripești cu căsătoria, exclamă de Marsay.

Paul nu se pierdu cu firea și urmă:

— Râzi, de-ți place; totuși mă voi simți cel mai fericit om din lume, atunci când valetul va anunța: „Doamna îl așteaptă pe domnul la masă”, sau când, seara, întorcându-mă acasă, voi găsi un suflet...

— Dar te pripești, Paul! Tu nu ești încă destul de copt pentru însurătoare!

— ...Un suflet căruia să-i încredințez rostul treburilor mele și să-i spun toate tainele. Vreau să ajung să trăiesc atât de intim cu o ființă, încât iubirea dintre noi să nu atârne de un *da* sau de un *nu*, de acele împrejurări în care bărbatul cel mai înzestrat pricinuieste dezamăgiri iubirii. În sfârșit, mă simt înzestrat cu destul curaj ca s-ajung, cum spui tu, un bun părinte și un bun soț! Mă simt în stare să iau parte la bucuria vieții de familie și vreau să îndeplinesc condițiile cerute de societate ca să am o soție, copii...

— Tu prea crezi că tot ce zboară se mănâncă. Hai! dă-te-ncolo. Ai să fii toată viața tras pe sfoară. Aha! Carevasăzică dorești să te însori doar ca să ai o nevastă? Cu alte cuvinte, ai vrea să rezolvi în chip fericit și-n folosul tău cea mai grea dintre problemele pe care le pun astăzi moravurile burgheze născute din Revoluția franceză; și vrei să începi printr-o viață de sihăstrie? Îți închipui poate că soția ta nu va voi să se înfrupte și ea din viața pe care tu o nesocotești? Crezi oare că nu va fi tot așa de scârbită ca tine? De nu-ți plac farmecele căsniciei – al cărui program ți l-a enunțat acum câteva clipe prietenul tău de Marsay – ascultă-i atunci ultimul sfat: rămâi burlac încă vreo treisprezece ani; chefuiește și tu ca un deșuchiat; iar când vei împlini patruzeci, după prima criză de podagră, ia-ți și tu o văduvă de treizeci și șase de ani. S-ar putea întâmpla atunci să fii fericit! Dacă iei însă o fată mare, ai să mori turbat!

— Așa? Și spune-mi, te rog, de ce? strigă Paul, puțin picarisit⁷.

— Dragul meu, satira lui Boileau împotriva femeilor este un șir de banalități poetizate. Ce vrei, să n-aibă și ele cusururile lor? De ce să le dezmoștenești de averea cea mai neîndoielnică a firii omenești? Așa că, după mine, miezul problemei nu e acolo unde a așezat-o criticul nostru. Crezi oare că-n căsnicie e ca în dragoste și că-i destul ca soțul să fie bărbat ca să fie și iubit? Oare cutreieri iatacurile numai

⁷ *picarisit* – jignit, insultat; supărat (în urma unei jigniri) (n.k.).

ca să te-alegi cu dulci amintiri? Totul, în viața noastră de holtei, pregătește o dezamăgire cumplită soțului care nu e un adânc psiholog al sufletului omenesc. Datorită ciudățeniei moravurilor noastre, în zilele fericite ale tinereții, el aduce după sine întotdeauna bucurie, biruiește femeii dinainte subjugate și robite de dorințe. Și de o parte și de alta, opreliștile ridicate de legi, de simțăminte și de apărarea instinctivă a femeii alcătuiesc o comunitate de senzații ce induc în eroare pe cei superficiali în ceea ce privește relațiile lor în viitorul statut al căsătoriei, unde toate aceste piedici cad, unde soția îndură în loc să îngăduie dragostea și respinge adesea plăcerea, în loc s-o dorească... Aci, pentru noi, viața își schimbă cu totul înfățișarea. Burlacul, liber, fără griji, de-a pururi cuceritor, n-are să se teamă dacă dă greș... O dată căsătorit, însă, un eșec este ireparabil. Dacă un amant poate să facă pe o femeie să-și schimbe hotărârea luată în ceea ce-l privește, în schimb pentru un soț, o asemenea revenire, scumpul meu, constituie un adevărat Waterloo⁸. Întocmai ca Napoleon, bărbatul e osândit să dobândească biruințe care – în ciuda numărului lor – nu pot să împiedice să fie doborât la prima înfrângere. O femeie e de obicei măgulită de stăruințele unui amant, fericită să-l vadă mândru – dacă însă toate acestea vin de la soț, ea le numește bătălii. Burlacul își alege singur femeia și totul îi e îngăduit; în schimb, stăpânului nu i se trece cu vederea nimic și câmpul lui de luptă e mărginit. Apoi lupta se dă invers. O soție e înclinată să refuze ceea ce datorează, în vreme ce amanta dăruiește tocmai ce nu s-ar cădea să dea. Tu, care vrei să te însori – și negreșit o vei face – spune, ai stat să te gândești vreodată la preceptele Codului Civil? Eu n-am pus piciorul în această speluncă de comentarii, în acea mansardă a palavragiilor, numită Facultatea de Drept; n-am

⁸ *un adevărat Waterloo* – o înfrângere dezastruoasă, ca cea suferită de Napoleon I la Waterloo, din partea englezilor și prusacilor, la 18 iunie 1815.

deschis niciodată Codul, dar îl văd pe viu, văd cum este aplicat în lume. Sunt și eu legist, după cum un șef de clinică e doctor. Boala însă nu sălășluiește în cărți, ci în bolnav. Codul, dragul meu, a ținut femeia sub tutelă, a socotit-o ca pe un minor, ca pe un copil... Știi bine cum se cresc copiii? Prin teamă. Cuvântul acesta, dragă Paul, e frâul dobitocului. Pipăie-ți pulsul și vezi de ești în stare să devii un tiran, tu care ești atât de blajin, atât de prietenos, atât de încrezător. La început mi-am bătut joc de tine, dar astăzi te iubesc destul de mult ca să-ți dezvălui tainele iscusinței mele; fiindcă toate acestea purced dintr-o știință pe care nemții au botezat-o antropologie. Ah! Dacă n-aș fi rezolvat problemele vieții într-un chip plăcut, dacă n-aș avea o adâncă aversiune pentru cei ce gândesc în loc să înfăptuiască, dacă n-aș disprețui pe neghiobii destul de smintiți care trăiesc după cum scrie la carte – în vreme ce nisipurile pustiurilor sunt alcătuite din pulberea a nu știu câte Londre, Veneții, Parisuri și Rome, necunoscute și prefăcute-n pulbere – aș scrie atunci un tratat asupra căsniciilor moderne, asupra înrâuririi stilului creștin. În sfârșit, aș atârna un felinar pe acele grămezi de pietre ascuțite printre care stau tupilați propovăduitorii aceluia social *multiplicamini*⁹. Dar, oare, face să rup măcar un sfert de ceas din timpul meu pentru omenire? De altfel, am ajuns să cred că singurul mijloc de a folosi cum trebuie cerneala este acela de a momi sufletele prin răvașe de iubire!... Ce zici? Ne-o vei da oare pe contesa de Manerville?

— S-ar putea, spuse Paul.

— Și vom rămâne prieteni? întrebă de Marsay.

— Dacă...

— N-ai nicio grijă, vom fi tot așa de politicoși cu tine precum a fost și Mareșalul de Saxa cu englezii la Fontenoy¹⁰.

⁹ *multiplicamini* – în limba latină: înmulțiți-vă.

¹⁰ *politicoși... ca mareșalul de Saxa cu englezii la Fontenoy* – Se zice că, la bătălia de la Fontenoy (11 mai, 1745) dintre englezi și olandezi pe

Deși răscolit de această convorbire, contele de Manerville se încumetă să-și ducă până la capăt hotărârea, și-n iarna lui 1821 se înapoie la Bordeaux. Cheltuielile pe care le făcu ca să-și repare și să-și mobilizeze locuința au fost la înălțimea vechii sale faime de eleganță. Introdus dintru-nceput – datorită legăturilor lui mai vechi – în societatea regalistă bordeleză, de care era legat atât prin păreri cât și prin nume și avere, el obținu cu ușurință rangul de arbitru al elegantei. Purtările-i alese, știința vieții, educația pariziană încântară pe cei din faubourg-ul Saint-Germain bordelez. O marchiză bătrână, întrebuițând o expresie folosită cândva la Curte spre a denumi pe fanții de odinioară și floarea tineretului al cărui fel de a vorbi sau de a se purta era socotit lege, spunea despre Paul că ar fi o *floare rară*.

Liberalii prinseră această vorbă și făcură dintr-înșă o poreclă dată în batjocură, în timp ce regaliștii o luară drept bună. Paul de Manerville îndeplini în chip strălucit îndatoririle implicate de această denumire, pățind ce se-ntâmplă deseori cu actorii mediocri: în ziua în care publicul le dă atenție, ei încep să joace aproape bine. Simțindu-se acum în largul lui, Paul își desfășură calitățile izvorâte din propriile sale defecte. Critica lui n-avea în sine nimic aspru și nici amar; purtarea-i nu era trufașă, iar când vorbea cu femeile, deși fără prea mare deferență sau familiaritate, se arăta totuși respectuos – lucru ce le plăcea foarte mult; părea încrezut numai în ce privește grija cu care-și dichisea făptura și asta îl făcea agreabil. Ținea seama de ierarhia rangurilor și îngăduia tineretului o deplină libertate, știind

de-o parte și, pe de alta, francezii conduși de mareșalul de Saxa, aceștia din urmă ar fi avut curtoazia să-i lase pe dușmani să tragă întâi, ceea ce, de altfel, i-a costat prima linie. La această bătălie se referă fraza! „După dumneavoastră, domnilor englezi!” Se pare, însă, că această politețe a fost mai curând o tactică, deoarece puștile din vremea aceea se încărcău greu, așa încât francezii, când le-a venit rândul, au putut ochi pe îndelete. De altfel, ei au și câștigat bătălia.

Însă, - datorită experienței căpătate la Paris - s-o stăvilească la vreme. Deși tare îndemânat și la pistol și la spadă, avea o duioșie de femeie, îndeajuns de prețuită. Statura lui potrivită și faptul că se cam îngrășase, fără însă a ajunge obez, nu-l împiedicau totuși să arate ca un Brummel bordelez¹¹. Pielea feții dalbă, strălucind de sănătate, mâinile fine, piciorul frumos, ochii albaștri cu genele lungi, părul negru, multă gingășie în mișcări, un glas ce izvora din fundul pieptului, rămânând totdeauna la același unison și părând că vibrează din suflet, - totul în persoana lui se armoniza cu porecla ce-i fusese dată. Paul era într-adevăr ca o *floare rară* care cere îngrijiri osebite, ea neputând crește decât într-un pământ reavăn și prielnic; o floare care, lăsată în plata Domnului, s-ar pipernici, pe care arșița prea puternică ar ofili-o și care ar muri din pricina gerului. Era unul dintre acei oameni făcuți mai mult să dea decât să primească fericirea, unul dintre acei tineri care au într-înșii ceva foarte feminin, care vor să li se citească gândurile și să fie îmbărbătați - în sfârșit, făcea parte din tagma celor pentru care iubirea conjugală trebuie să aibă ceva providențial. Dacă în viața de toate zilele un om cu asemenea fire stârnește multe neajunsuri, în schimb, în ochii lumii, el apărea plin de grație și deosebit de atrăgător. Iată de ce Paul dobândi mari succese în cercul strimt al provinciei unde spiritul său, plămădit din lumini și din umbre, avea să fie mai bine prețuit decât la Paris.

Punerea la punct a locuinței sale și restaurarea castelului Lanstrac, unde introduse luxul și confortul englezesc, sleiră capitalurile agonisite timp de șase ani de notar... Redus cu strictețe la cele patruzeci și câteva mii de livre de rentă, el socoti că ar fi cuminte să-și chibzuiască în așa chip gospodăria, încât cheltuielile să nu depășească venitul. După ce, de ochii lumii, își plimbă echipajele, după ce ospătă pe tinerii cei mai distinși ai orașului și după ce

¹¹ *un Brummel bordelez* - un elegant din Bordeaux; englezul George Brummel (1778—1840) era un *dandy* supranumit „regele model”

organiză câteva vânători pe domeniile castelului său restaurat, Paul înțelese că dacă nu se însoară repede, nu mai poate duce viața de provincie. Fiind încă prea tânăr ca să-și petreacă timpul în speculații, ca un zgârcit, sau măcar să se intereseze de acele afaceri speculative în care până la urmă cad toți provincialii – afaceri ce sunt prilejuite de nevoia căpătuirii copiilor – el simți curând nevoia să petreacă din plin, cât mai mult. după ritualul monden atât de variat al vieții pariziene.

Un nume de păstrat, viitori moștenitori cărora să le lase o avere, relații care s-ar fi înfiripat într-o casă unde se puteau întruni cele mai importante familii din ținut, plictisul izvorând din relațiile de mână stângă – nu aceasta a fost însă pricina de căpetenie a hotărârii sale. Fiindcă de cum sosise în oraș, el îndrăgise în taină pe regina Bordeaux-ului, pe vestita domnișoară Evangelista.

Către începutul veacului, un bogătaș spaniol pe nume Evangelista se statornicise la Bordeaux, unde scrisorile de recomandare și averea cu care era înarmat îi deschiseră porțile saloanelor nobilimii. Soția lui contribui mult la buna lui faimă printre aristocrații care nu l-ar fi adoptat poate atât de ușor, dacă n-ar fi dorit să facă în ciudă societății de mâna a doua. Creolă, deprinsă asemenea cucoanelor de neam mare să fie slujită de roabe, doamna Evangelista – care se trăgea din casa Real, ilustră stirpe a monarhiei spaniole – nu cunoștea valoarea banului și nu se dădea în lături de la niciuna dintre fanteziile sale cele mai năstrușnice pe care de altfel și le vedea întotdeauna îndeplinite de un soț grozav de îndrăgostit, ce-i ascundea în chip generos combinațiile sale financiare, fericit să vadă că-i place să trăiască la Bordeaux, unde afacerile îl sileau să locuiască. Spaniolul cumpără acolo o casă pe care o ținu deschisă tuturor, primind oaspeți cu mărinimie și dând în toate dovadă de bun-gust. Astfel că, între anii 1800 și 1812, nu se vorbea la Bordeaux decât despre domnul și despre

doamna Evangelista. Spaniolul se prăpădi în 1813, lăsându-și soția văduvă la treizeci și doi de ani, cu o avere uriașă și cu cea mai frumoasă fată de pe lume, o copilă de unsprezece ani ce făgăduia să devină – cum se și adeveri mai târziu – o ființă desăvârșită.

Oricât de iscusită părea a fi doamna Evangelista, Restaurația¹² îi zdruncină totuși poziția în oraș. În acea vreme, partidul regalist asfințea; unele familii începură să părăsească orașul Bordeaux. Deși văduvită de mintea și brațul soțului ei în ceea ce privește cârmuirea afacerilor (pentru care dânsa arăta nepăsarea unei creole și lipsa de pricepere a unei femeiuște), doamna Evangelista nu voi să schimbe o iotă din felul ei de a trăi.

În clipa în care Paul luase hotărârea să se înapoieze acasă, domnișoara Nathalie Evangelista ajunsese o faptură neobișnuit de frumoasă și, în aparență, cea mai bună partidă din Bordeaux, unde încă nu se prinsese de veste despre treptata micșorare a capitalurilor maică-si, care, pentru a-și putea prelungi atotputernicia, cheltuia sume uriașe. Serbări strălucite și continuarea unui trai regesc întrețineau mai departe iluzia publicului ce credea în avuția casei Evangelista. Deși Nathalie împlinea nouăsprezece ani, niciun zvon de cerere în căsătorie n-ajunsese încă la urechile mamei. Obișnuită să i se facă toate mendrele, domnișoara Evangelista purta șaluri de cașmir, avea o sumedenie de bijuterii și trăia într-un lux care-i înspăimânta pe oamenii chibzuiți – într-o țară și într-un veac când chiar și copiii sunt tot atât de socotiți ca părinții. Afurisita vorbă că: „Doar un prinț ar putea-o lua pe domnișoara Evangelista de soție!” se răspândise prin saloane și prin anumite cercuri. Mamele cu fete de măritat, bătrânele doamne care și ele aveau nepoate de căpătuit, domnișoare geloase pe Nathalie, – a cărei statornică eleganță și tiranică

¹² *Restaurația* – epoca dintre 1814 și 1830, după Republica Franceză și Imperiul Napolonien; timp în care, cu ajutorul armatelor străine, a avut loc în Franța restaurarea monarhiei (dinastia Bourbonilor).

frumusețe le stătea în cale – aveau grijă să mai pună paie peste foc, adăugând tot soiul de răutăți. Când apărea Nathalie la vreun bal, auzeau câte un pețitor suspinând, în extaz admirativ: „O, Doamne! Ce frumoasă e!” – „Da, răspundeau mamele, dar costă și mult bănet!” Dacă vreun nou-venit o găsea încântătoare și era de părere că bărbatul dornic de însurătoare n-ar putea face o mai bună partidă, i se răspundea: „Cine ar fi atât de cutezător, să ia de nevastă o fată care primește de la mama ei o mie de franci pe lună pentru toalete, care își are echipajul ei, camerista ei și care se poartă numai în dantele? Are până și capoate cu horboțele! Numai cu cât costă spălătoreasa ei, un mic funcționar ar putea să-și țină casa pe o lună, cu toată familia! O vezi gătită de dimineață cu niște pelerine la care numai fasonul costă șase franci!”

Vorbele acestea și mii de altele – repetate adesea drept un elogiu – ajungeau să ostoiască dorința cea mai aprigă pe care o puteau nutri bărbatii ce voiau să ceară mâna acestei domnișoare Evangelista. Regină a tuturor balurilor, blazată la orice măguliri, surâsurile admirative pe care le întâlnea la tot pasul în calea ei o făceau pe Nathalie să nu cunoască nimic din viață. Trăia întocmai ca păsările cerului, ca florile câmpului, găsind întotdeauna în jurul ei pe cineva care să-i împlinească vrerile. Nu cunoștea valoarea lucrurilor și nici nu știa cum se înfiripă, cum se întrețin și se păstrează veniturile. Poate credea chiar că fiecă casă își are bucătarii, vizitiii, cameristele și slugile ei, întocmai după cum luncile își au fânețele și pomii roadele. Pentru ea, cerșetorii și oamenii sărmani, arborii prăbușiți și ogoarele sterpe erau totuna. Alintată de maică-sa ca o nădejde, oboseala nu-i strica niciodată plăcerile. Alerga astfel prin lume, ca un mânz sirep prin stepă, un sirep fără frâu și fără de potcoave.

Șase luni după întoarcerea lui Paul, protipendada orașului pusese față-n față pe *floarea rară* cu *regina balurilor*. Deși

aparent se priveau cu răceală, cele două flori se găsiră una pe placul celeilalte. Dornică să iscodească urmările acestei neașteptate întâlniri, doamna Evangelista ghici în privirile lui Paul simțămintele ce-l înflăcărau și gândi: „El îmi va fi ginere!” Tot astfel, privind-o pe Nathalie, Paul își spuse: „Va fi soția mea!” Ajunsă de pomină la Bordeaux, averea familiei Evangelista rămăsese în mintea lui Paul ca o prejudecată a copilăriei, - cea mai temeinică dintre prejudecăți... Și fiindcă averile se brodeau dintru-nceput, nu mai era nevoie de acele investigații prealabile care pricinuiesc deopotrivă groază sufletelor timide ca și celor mândre. Când cineva încerca să-i spună lui Paul cuvinte de laudă, pe care nimeni nu le putea tăgădui, în legătură cu purtarea, cu felul de a vorbi și frumusețea Nathaliei, dar care se încheiau cu anumite observații ce scontau cu atâta cruzime viitorul - observații prilejuite de marea risipă ce se făcea în casa Evangelista - *floarea rară* răspundea cu disprețul care se cuvenea pentru aceste mărunte socoteli provinciale. O dată cunoscut felul lui de a judeca, încetară și bârfelile; căci era dat drept pildă atât pentru ideile sale și pentru felul de a vorbi, cât și pentru purtarea lui. Paul importase stilul personalității britanice, cu barierele ei glaciale, ironia byroniană, învinuirile aduse vieții, sfidarea legăturilor sfinte, argintăria și glumele englezești, zeflemisirea învechitelor obiceiuri și apucături provinciale; apoi țigările, pantofii de lac, poneii, mănușile de *pécar*¹³ și galopul. Se-ntâmplă deci cu Paul tocmai pe dos de ce se petrecuse până atunci: nicio domnișoară și nicio doamnă din societatea aleasă nu se mai încumetă să-l descurajeze. Doamna Evangelista începu prin a-l pofti de câteva ori la câte-o masă de gală. *Floarea rară* putea oare să lipsească de la asemenea serbări, la care participau cei mai distinși tineri din oraș? Cu toată aparenta sa indiferență - dar care n-o înșela nici pe mamă, nici pe fată - Paul se îndrepta cu pași înceți pe drumul însurătorii. Când Manerville trecea pe

¹³ *mănuși pecari* - de porc sălbatic din America de Sud.

promenadă în tilbury¹⁴ sau călare pe un cal minunat, – se opreau tinerii și îi auzeai exclamând: „Iată un om fericit: bogat e, frumos e și se spune că se va însura cu domnișoara Evangelista. Sunt unii oameni asemenea lui, s-ar părea că pentru ei e croită lumea!” Când întâlnea caleașca doamnei Evangelista, era mândru de atenția deosebită cu care răspundeau și mama și fata la salut. Chiar dacă Paul n-ar fi fost îndrăgostit în taină de domnișoara Nathalie, lumea tot l-ar fi însurat fără voia lui. Căci gura lumii, care nu e în stare să facă niciun bine, e totdeauna părtașă multor nenorociri; și apoi, când vede zămislindu-se răul pe care l-a clocit, îl reneagă și se răzbună pe dânsul. Înalta societate din Bordeaux, atribuindu-i domnișoarei Evangelista o zestre de un milion, i-o și hărăzea lui Paul, fără să mai aștepte încuviințarea părților, așa cum se petrec adesea lucrurile. Averile și ființele lor se potriveau. Paul se deprinsese cu luxul și eleganța în mijlocul cărora se desfăta și Nathalie. Își chivernisise în așa fel locuința, așa cum nimeni la Bordeaux nu ar fi fost în stare să și-o împodobească, pentru a o găzdui pe Nathalie. Numai un bărbat obișnuit cu cheltuielile Parisului și cu fanteziile parizienelor ar fi fost în stare să împiedice nenorocirile bănești pe care le putea cășuna căsnicia cu fiica unei creole, tot atât de simandicoasă cât și mama ei. În timp ce alți bordelezi îndrăgostiți de domnișoara Evangelista s-ar fi dus la răpă, contele de Manerville, se spunea, va ști să împiedice nenorocirea. Așa că – după gura lumii – căsătoria era ca și încheiată. Când se vorbea despre ei în Țața unor persoane din înalta societate regalistă, acestea nu mai conteneau cu încurajările și îndemnurile ce măguleau vanitatea lui Paul.

— Fiecare din cei de față ți-au sortit-o pe domnișoara Evangelista. De-o vei lua de soție, să știi că faci un lucru bun; n-ai să găsești nicăieri, nici chiar la Paris, o ființă mai

¹⁴ *tilbury* – cabrioletă ușoară, astfel numită după numele inventatorului ei englez.

frumoasă: e elegantă, grațioasă, fermecătoare, iar după mamă se-nrudește cu casa Réal. Veți alcătui, așadar, cea mai încântătoare pereche din lume; aveți aceleași gusturi, aceeași înțelegere a vieții și veți locui în cel mai desfătător palat din Bordeaux. Soția dumitale nu va avea nevoie s-aducă nimic, când va păși pragul casei. În asemenea împrejurări, o locuință bine gospodărită face cât o zestre. Apoi trebuie să fii foarte fericit să ai o soacră ca doamna Evangelista. Femeie de spirit, iscusită, ea îți va fi de mare folos în viața politică la care trebuie să năzuiești. De altfel, dânsa a jertfit totul pentru fiica ei pe care o adoră; și Nathalie îți va fi fără-ndoială o soție drăgăstoasă, căci își iubește mama atât de mult. Și pe urmă – trebuie să sfârșești și tu într-un fel...

— Toate-s bune și frumoase, răspundea Paul, care, în ciuda dragostei sale, voia să-și păstreze libera chibzuință, numai că sfârșitul trebuie să fie fericit.

Îndemnat de nevoia aceea de a-și omorî timpul liber, mai greu de trecut pentru dânsul decât pentru oricare altul, Paul reveni în curând la doamna Evangelista. Numai acolo putea găsi măreția și luxul cu care se obișnuise. La patruzeci de ani, doamna Evangelista era frumoasă ca acele minunate asfințituri care încununează vara zilele fără nori. Reputația ei nevătămată oferea cercurilor bordeleze un veșnic prilej de discuție și curiozitatea femeilor era cu atât mai trează, cu cât făptura văduvei părea a fi dintr-acelea care fac faima spaniolelor și creolelor. Avea părul și ochii negri, picioarele și talia unei spaniole – acel port mândru, iscusit în atitudinile tradiționale ce au un nume osebit în Spania. Fața ei veșnic proaspătă, tenu-i de creolă, luminat de îmbujorări ce nu se puteau asemui decât cu o dalbă muselină aruncată peste purpură, te fermeca. Formele ei pline erau atrăgătoare prin gingășia cu care se înmănunchea moliciunea cu vioiciunea, puterea cu nepăsarea. Fermeca și impunea deopotrivă, seducea fără

să făgăduiască nimic. Era înaltă, așa că avea uneori boiul și portul unei regine. Oamenii erau atrași de vorba ei ca pasărele ce se prind în lațuri, căci îi fusese hărăzit, în chip firesc, geniul pe care nevoia îl dă intriganților; câștiga poziție după poziție, folosindu-se de tot ce i se acorda ca să ceară încă mai mult – și știa să se retragă la o mie de pași în cazul când i s-ar fi cerut și ei ceva în schimb. Deși ignorantă, ea umblase pe la Curțile Spaniei și ale Neapolelui, întâlnise oameni vestiți în cele două Americi și mai multe familii ilustre din Anglia și de pe vechiul continent, fapt care făcea să se creadă că ar poseda întinse cunoștințe și o vastă cultură. Primea cu mult gust și cu acea măreție care nu se învață, dar care poate ajunge o a doua natură la oamenii înzestrați, ce asimilează asemenea deprinderi oriunde le întâlnesc. Dacă bunul ei renume în ce privește virtutea rămânea de neexplicat, îi slujea totuși ca să-și sporească prestigiul faptelor, al vorbelor și al caracterului. Fata și mama aveau una pentru alta o reală prietenie, în afara simțământului filial și matern ce le lega. Se potriveau la fire și apropierea lor continuă nu pricinuisе nicicând vreun conflict. Multă lume explica sacrificiul doamnei Evangelista pentru fiica sa, ca un semn al dragostei materne. Dar dacă Nathalie își consola mama de stornica ei văduvie, nu ea era singura pricină. Se spunea că doamna Evangelista fusese îndrăgostită de un bărbat căruia cea de-a doua Restaurație¹⁵ îi înapoiase titlurile și rangul de *pair*. Fericit să se căsătorească în 1814 cu doamna Evangelista, omul acesta rupsesе relațiile cu dânsa în mod foarte cuviincios în 1816. În aparență cea mai bună femeie din lume, doamna Evangelista avea o trăsătură

¹⁵ *a doua Restaurație* – În 1814, Bourbonii nu au reocupat decât câteva luni tronul (prima Restaurație), fiind răsturnați din nou prin reîntoarcerea lui Napoleon și luând calea exilului, pentru o sută de zile. Înfrângerea de la Waterloo a acestuia și coaliția guvernelor reacționare europene împotriva Franței, i-au readus pentru 15 ani (1813—1830, a doua Restaurație).

cumplită de caracter, care nu putea fi tălmăcită decât prin deviza Caterinei de Médicis: *Odiata e aspettata*¹⁶. Obişnuită să fie oriunde cea dintâi şi ascultată totdeauna de toţi, ea se asemuia cu monarhiile: amabilă, blândă, desăvârşită în viaţă, devenea cumplită, neînduplecată, atunci când orgoliul ei de femeie, de spaniolă şi de nobilă din casa Réal era atins. Nu ierta niciodată. Femeia aceasta credea în puterea urii ei şi făcea dintr-însa o vrajă care trebuia s-o arunce asupra duşmanului. Acest fatal blestem îl zvârlise împotriva bărbatului care o batjocorise. Împrejurările care păreau a confirma influenţa acestei *jettatura*¹⁷ i-au întărit credinţa superstiţioasă în ea însăşi. Deşi ministru şi *pair* al Franţei, omul acela începu să meargă de râpă şi până la urmă s-a prăvălit cu desăvârşire. Bunurile, ca şi reputaţia lui politică şi personală, totul avea să se năruie. Într-o bună zi, doamna Evangelista avu satisfacţia să treacă mândră în strălucitul său echipaj şi să-l vadă cum mergea pe jos pe Champs-Élysées¹⁸. A putut atunci să-i arunce de sus o privire în care scăpărau scânteile biruinţei. Această nefericită întâmplare o frământă vreme de doi ani, împiedicând-o să se mai recăsătorească. Mai târziu, mândria îi sugera mereu să-şi asemuiască peţitorii cu soţul care o iubise atât de sincer şi de frumos. Ajunsese cu astfel de amăgiri şi socoteli, cu asemenea nădejdi şi dezamăgiri, la anotimpul când femeile nu mai pot avea alt rol în viaţă decât cel de mamă, jertfindu-se pentru fiicele lor, îndreptându-şi toate năzuinţele în afară, către reuşita unei căsnicii, unde se cuibăresc cele din urmă simţăminte ale afecţiunii lor omeneşti. Doamna Evangelista dibuise repede caracterul lui Paul, tăinuindu-şi-l în schimb pe al ei. Paul era tocmai omul pe care voia să-l aibă drept ginere, redactorul

¹⁶ *odiata e aspettata* - urăşte şi aşteaptă (în limba italiană)

¹⁷ *jettatura* - cuvânt napolitan având sensul de: blestem, deochi.

¹⁸ *Champs-Élysées* - alee de plimbare în Paris, al cărei nume evocă paradisul din mitologia greco-latină (câmpiile elizee); astăzi arteră largă între Piaţa Concordiei şi Arcul de Triumf Etoile.

responsabil al viitoarei ei atotputernicii. După mamă, el ținea de neamul Maulincour și bătrâna baroană de Maulincour, prietenă cu vidamul¹⁹ de Pamiers, locuia în inima faubourg-ului Saint-Germain. Nepotul baroanei Augusta de Maulincour se cuvenea să aibă o situație bună. Așadar, Paul urma să fie o minunată călăuză a familiei Evangelista în societatea pariziană. Văduva nu cunoscuse decât arareori Parisul Imperiului și voia acum să strălucească în Parisul Restaurației. Numai acolo se găsea atmosfera prielnică unei cariere politice – singura la care femeile din protipendadă își pot da în mod decent concursul. Doamna Evangelista, silită de afacerile soțului ei să locuiască la Bordeaux, se plictisise destul; ținea aci casă deschisă și fiecare știe câte necazuri cășunează unei femei obligațiile impuse de astfel de viață; acum însă nu-i mai păsa de acest Bordeaux, căruia îi istovise toate bucuriile. După cum jucătorii mizează mereu mai mult, dorea să aibă un teatru de activitate mai vast. În propriul ei interes, îi hărăzise lui Paul o strălucită carieră. Se hotărî să-și folosească talentul și iscusința pe care-o câștigase în viață, pentru reușita carierei ginerelui, spre a putea gusta apoi, sub egida lui, din desfătările stăpânirii. Mulți oameni ajung în felul acesta, fără vrerea lor, uneltele unor ambiții muieresti. Doamna Evangelista avea de altfel și alt interes spre a-și subjuga ginerele. Paul fusese în chip firesc captivat de femeia aceasta, care l-a câștigat cu atât mai ușor cu cât în aparență nu exercita niciun fel de înrâurire asupra-i. Își desfășură așadar tot ascendentul ca să pună cât mai în valoare calitățile fiicei sale care, dintru început, trebuia să-și stăpânească bărbatul – singurul mijloc de a putea duce mai departe felul lor de viață aristocratic. Paul crescuse în propriii săi ochi, când ajunse să fie apreciat și de mamă și de fiică. Văzând că și cele mai neînsemnate păreri și cuvinte ale sale erau sorbite și de domnișoara

¹⁹ *vidam* – titlu indicând în trecut pe reprezentantul laic al unui episcop și pe comandantul trupelor acestuia.

Evangelista – care zâmbea ridicându-și cu gingășie fruntea – și de mama ei, care nu lăsa să se întrevadă că îl măgulește cu bună știință, el începu să se creadă mult mai inteligent decât era. Cele două femei s-au purtat cu dânsul într-un chip atât de firesc, încât el și-a închipuit că e pe placul lor; l-au ademenit cu atâta măiestrie, purtându-l de lanțul amorului său propriu, încât în curând ajunse să-și petreacă mai toată vremea în casa Evangelista.

Un an după ce se instalase la Bordeaux, fără a se fi hotărât să-și declare amorul, contele Paul ajunse să fie atât de prevenitor cu Nathalie, încât toată lumea pricepu că-i face curte. Nici mama și nici fata nu păreau că s-ar gândi la măritiș. Domnișoara Evangelista avea față de dânsul purtarea reținută a acelor doamne de neam care știu să fie fermecătoare și să vorbească în chip plăcut, fără să lase pe nimeni să pătrundă niciun pas în viața lor intimă. Rezerva aceasta, atât de puțin obișnuită pentru provinciali, plăcu tare mult lui Paul. Timizii sunt bănuitori și când li se fac propuneri directe se înfricoșează. Ei fug de fericire, dacă ea se ivește prea gălăgioasă, și se lasă prada nenorocirii, când se înfățișează cu sfială, întovărășită de umbre duioase... Paul se prinse el însuși în laț, văzând că doamna Evangelista nu-și dă nicio osteneală ca să-l momească. Într-o seară fu încântat, când spaniola îi spuse că în viața femeilor de elită, ca și într-a bărbaților, este o vreme când ambiția vine să înlocuiască toate celelalte simțăminte vitale.

„Femeia aceasta e în stare – gândi Paul plecând – să-mi obțină o ambasadă strălucită, înainte chiar de aș ajunge deputat.”

Dacă omul nu dă stăruitor târcoale lucrurilor sau ideilor și nu le examinează din toate punctele de vedere – el rămâne – oricum ar fi – un neisprăvit și un molău, deci în primejdie de a pieri. În clipa aceea, Paul se lăsase cuprins de optimismul său; pretutindeni vedea numai foloase, fără să

cugete că o soacră ambițioasă poate să devină un adevărat satrap. Și astfel, în fiecare seară, plecând de la ele, se și vedea însurat; se amăgea el însuși și astfel încetul cu încetul mergea pe calea căsniciei. Se bucurase prea mult de libertate ca să mai aibă ceva de regretat; îl obosise viața de burlac, care nu-i hărăzea nimic nou; nu-și mai amintea decât de neplăcerile ei, în timp ce, dacă i se întâmpla să cugete la greutățile căsătoriei, mai adesea vedea numai părțile ei trandafirii; pentru dânsul totul era nou.

„Căsnicia – își spunea – e nesuferită doar pentru oamenii de rând; pentru cei bogați, însă, jumătate din neajunsurile ei dispar.”

Așa, în fiecare zi, câte un gând prielnic venea să sporească suma foloaselor pe care credea că le va găsi în căsnicie.

„Orice rang aş atinge, Nathalie va fi întotdeauna la înălțimea rolului pe care îl va avea de jucat – cugeta el – și asta nu e de lepădat! Pe câți demnitari ai Imperiului nu i-am văzut suferind cumplit din pricina soțiilor lor? Oare nu este una dintre temeiurile fericirii faptul că nu-ți simți vanitatea sau orgoliul jignit de către tovarășa ta de viață? Niciodată un bărbat nu poate să fie total nefericit alături de o soție bine crescută; ea nu-l va putea face ridicol și va ști să-i fie de folos. Nathalie știe ca nimeni alta să primească.”

Pe urmă își depănă amintirile în legătură cu cele mai apelpisite²⁰ doamne din faubourg-ul Saint-Germain, ca să se convingă că Nathalie putea, după părerea lui, dacă nu să le adumbrească, cel puțin să se considere pe picior de deplină egalitate cu dânsule. Orice comparație ieșea în folosul Nathaliei; cuvintele scornite de imaginația lui Paul erau conforme dorințelor lui.

Parisul i-ar fi înfățișat în fiecare zi noi specimene, fete tinere de osebite tipuri de frumusețe – și mulțimea impresiilor i-ar fi lăsat mintea în dreaptă cumpănă; pe când la Bordeaux, Nathalie nu avea rivală: era o floare unică. Iată de ce, prin confruntare, aceste argumente – la care se

²⁰ *apelpisit* – disperat, deznădăjduit (n.k.).

adăuga amorul propriu și o reală pasiune care nu-și găsea altă împlinire decât în căsătorie – l-au zvârlit pe Paul în mrejele unei înflăcărrăi nechibzuite, deși el avea bunul-simț să păzească taina chiar de propriii săi ochi, făcând-o să pară doar o simplă dorință matrimonială, își propusese chiar s-o studieze pe domnișoara Evangelista, ca un bărbat care nu voia să-și primejduiască viitorul; căci necruțătoarele cuvinte ale prietenului său de Marsay îi zbârnâiau uneori în urechi. Dar, în primul rând, știa că ființele obișnuite cu luxul au o simplitate aparentă care amăgește. Deși par a disprețui luxul, se slujesc de dânsul, căci este unealta, nu țelul existenței lor. Găsind că purtarea celor două femei era atât de asemănătoare cu a sa, lui Paul nu i-a trecut prin cap că ele ar putea tăinui urma vreunui gând ascuns. În afară de aceasta, dacă există anumite reguli cu caracter general menite să aline necazurile căsniciei, nu există niciuna care să le prevestească sau să le preîntâmpine. Când nenorocirea se abate între două ființe ce s-au străduit să-și facă una alteia o viață plăcută și ușor de suportat, aceasta se naște din contactul permanent și intim care nu s-a înfiripat încă între doi tineri pe cale de a se însura și nici nu s-ar putea întâlni cât timp în Franța nu se vor fi schimbat legiuirile și moravurile. Totul este amăgire între două ființe gata să se întovărășească; dar amăgirea este nevinovată și fără vrerea lor. Fiecare caută să se înfățișeze, firește, într-o cât mai favorabilă lumină; amândoi se străduiesc, care de care, să arate mai bine, să-și producă unul asupra altuia o părere bună pe care, până la urmă, nu o mai pot apăra. Viața adevărată – ca și crugul vremii – este alcătuită în mult mai mare măsură din clipe cenușii și mohorâte care încețoșează firea, decât din perioade în care soarele străluce și înveselește câmpiile. Tinerii nu văd decât acele zile senine. Mai târziu, ajung să pună pe seama căsniciei neajunsurile vieții însăși; căci este în om o pornire care-l îndeamnă să caute pricinile propriei lui nenorociri, în lucrurile sau în ființele ce-i sunt mai

apropiate.

Ca să ajungă să descopere în atitudinea sau în înfățișarea, în vorbele sau în gesturile doamnei Evangelista, acele semne care să-i dezvăluie (ca la oricare ființă omenească) suma de nepotriviri ale caracterului ei, Paul ar fi trebuit să stăpânească nu numai știința lui Lavater și a lui Gall²¹, dar încă o știință care n-a fost statornicită în disciplina nici unei doctrine, anume știința unui cercetător înarmat cu cunoștințe aproape universale. Ca toate tinerele fete, Nathalie avea o figură de nepătruns care răspândea în jurul ei acea liniște adâncă și senină pe care sculptorii o întipăresc chipurilor de fecioare menite să întruchipeze „Justiția”, „Nevinovăția” și toate divinitățile care sunt deasupra frământărilor omenești; seninătatea aceasta constituie farmecul cel mai de preț al unei fete, e dovada curățeniei sale; nimic n-a zdruncinat-o încă, nicio patimă înăbușită, nicio năzuință dezamăgită n-a ajuns să-i schimbe liniștita înfățișare a chipului; o dată ce-a pierit – a apus și fecioria.

Neconținut în fustele maică-si, Nathalie nu primise – lucru obișnuit la spaniole – decât învățătura religioasă și câteva îndrumări date de mamă fiicei, folositoare pentru rolul pe care avea să-l joace. Liniștea fetei sale era prin urmare firească. Dar acesta era doar vălul sub care se ascundea femeia, întocmai cum fluturele stă ascuns în crisalidă. Cu toate acestea, un bărbat meșter în a mânuii scalpelui analizei ar fi surprins la Nathalie câteva semne prevestitoare ale greutăților pe care avea să le iște caracterul ei, când avea să înfrunte viața conjugală sau socială. Frumusețea ei – cu adevărat cuceritoare – se

²¹ *știința lui Lavater și al lui Gall* – acești doi savanți ai vremii sunt foarte des citați de Balzac, care îi consideră utili psihologului, deci scriitorului. Gall (1758—1828), medic german, este inventatorul *frenologiei*, pseudo-știință care pretinde că poate determina firea omului după formația craniului. Lavater, filosof elvețian (1771—1801), se ocupa cu *fiziogonomia*, cu studiul caracterului după trăsăturile feței.

datora unei deosebite regularități a trăsăturilor sale, îmbinate de minune cu proporțiile capului și ale trupului. Perfecțiunea aceasta fizică e o prevestire rea pentru spirit. Se găsesc prea puține excepții la această regulă. Orice ființă superioară are în înfățișarea ei ușoare nepotriviri ce ajung să fie o vrajă căreia nu i te poți împotrivi – punctele luminoase a căror strălucire oglindește simțămintele opuse și în care se pironesc privirile. O armonie prea desăvârșită prevestește răceală și nepotriviri sufletești. Nathalie avea o talie grăsună, dovadă de vigoare, dar semn neînduplecat al unei voințe care degenerază în îndărătnicie la ființele a căror minte nu-i nici ageră, nici cuprinzătoare. Măinile ei de statuă elină, întăreau prezicerile feței și ale taliei, vestind un duh care tinde la stăpânire nelogică: voință doar pentru voință. Sprâncenele ei îmbinate (potrivit fizionomiștilor) acuzau o tendință spre gelozie. Gelozia ființelor superioare se schimbă în emulație, ea dă naștere la lucruri mari. Acea însă a minților strimte se schimbă cu vremea în ură. Acel *adiate e aspettate* al mamei ei apărea la dânsa fără nicio fățarnicie. Ochii săi, la prima vedere negri, în realitate erau de un cenușiu cu sclipiri portocalii, contrastând cu buclele ei blonde cu nuanțe roșcate – culoare atât de prețuită la romani, pe care englezii o numesc *auburn*²². E îndeobște culoarea părului copiilor născuți din doi părinți cu părul negru, cum erau domnul și doamna Evangelista. Albeața și gingășia tenului Nathalie dădeau contrastului între culoarea părului și a ochilor un farmec nespus. Dar această frumusețe era doar exterioară; căci, ori de câte ori trăsăturile unei fete sunt lipsite de o anumită rotunjime molatică – oricât de perfecte ar fi, oricât de gingașe – nu vădesc un suflet ales. Acești trandafiri au o tinerețe amăgitoare, își pierd repede petalele și rămâi uluit când, după câțiva ani, vezi uscăciune și duritate, acolo unde admirai eleganta unor trăsături deosebite.

Deși ovalul feței avea într-însul ceva împărătesc, bărbia

²² *auburn* – castaniu (lb. engl.).

Nathaliei, puțin prea îngroșată, vădea preexistenta unor simțăminte a căror violență nu s-ar fi convenit să se descopere decât spre amiaza vieții. Buzele puțin supte arătau o mândrie irascibilă care se armoniza cu mâinile, cu sprâncenele și cu talia-i frumoasă. În sfârșit, diagnostic final care el singur ar fi precumpănit în judecata unui cunoscător, glasul ei limpede, glasul ei atât de fermecător avea răsunete metalice. Oricât de estompat făcea să vibreze Nathalie arama, cu toată gingășia cu care sunetele șuierau prin spirala cornului, acest ton prevestea caracter asemănător cu al ducelui de Alba²³, din care cobora în linie colaterală spița celor de Réal. Aceste semne prevesteau patimi aprige, fără duioșie, devotament năprasnic, uri neîmpăcate, un spirit lipsit de inteligentă și dorința de atotputernicie, firească ființelor ce se simt mai prejos de năzuințele lor. Aceste metehne, fructe ale temperamentului și firii Nathaliei, răscumpărate poate prin calitatea sângelui generos, zăceau îngropate ca aurul într-o mină și n-ar fi putut ieși la iveala decât sub impulsul loviturilor aspre ale vieții. În clipa aceasta, însă, gingășia și prospețimea tinereții, purtările-i alese, sfânta ei incultură, drăgălășenia de fată, dădeau trăsăturilor sale o delicată poleială, menită în chip firesc să înșele oamenii superficiali. Mama ei o mai învățase, încă de timpuriu, plăcuta sporovăială care mimează superioritatea, care știe să răspundă obiecțiunilor prin glume și să seducă printr-o gureșă drăgălășenie, sub care femeia își ascunde îndeobște sărăcia mintii, după cum firea îmbracă solurile secetoase cu luxul unor plante efemere. În sfârșit, Nathalie avea farmecul copiilor răsfățați care n-au cunoscut suferința; încânta prin sinceritatea ei și nu avea acea înfățișare solemnă pe care mamele o impun

²³ *ducele de Alba* – Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba (1508—1582), a fost conducătorul trupelor spaniole în vremea lui Carol al V-lea și Filip al II-lea; a rămas de tristă memorie în istorie pentru cruzimea sângeroasă cu care a reprimat revoltele din Țările de Jos, instituind faimosul „Consiliu al tulburărilor”.

fetelor lor, pentru care, când vine vremea măritişului, se apucă să ticluiască un întreg program de bune purtări şi de cuvinte ridice. Era zglobie şi sinceră, ca o fecioară care nu cunoaşte nimic din tainele căsătoriei, care nu-i aşteaptă decât bucuriile şi nu presimte nicio nenorocire, socotind că astfel câştigă dreptul de a-şi face toate mendrele. Cum ar fi putut Paul, care iubea aşa cum iubeşti când dorinţa îţi sporeşte dragostea, să poată recunoaşte într-o fată cu asemenea caracter şi cu o asemenea cuceritoare frumuseţe, pe femeia ce avea să devină Nathalie la treizeci de ani, când chiar cei mai încercaţi observatori s-ar fi lăsat amăgiţi de aparenţe...? Deşi fericirea era greu de găsit într-o căsnicie cu o asemenea fată, totuşi ea nu părea cu neputinţă. Printre aceste cusururi în faşă, străluceau totuşi unele frumoase calităţi. Sub imboldul unui meşter iscusit, nu există însuşire care, bine dezvoltată, să nu înăbuşe cusurile, mai ales la o tânără care iubeşte. Dar ca să faci mai mlădioasă o femeie atât de puţin maleabilă, era nevoie de acea mână de fier despre care de Marsay îi vorbea lui Paul. Dandy-ul parizian avea dreptate. Teama izvorâtă din iubire este o unealtă infailibilă ca să cârmuieşti mintea unei femei. Cine iubeşte, se şi teme; iar cine se teme, e mai aproape de iubire decât de ură. Putea însă Paul să aibă sângele rece, judecata şi tăria de înger de care era nevoie într-o luptă pe care un soţ iscusit nici nu trebuie să-şi lase nevasta s-o bănuiască? Şi pe urmă, îl iubea oare într-adevăr Nathalie pe Paul? Asemeni multor tinere, Nathalie lua drept dragoste primele imbolduri ale instinctului şi faptul că-i plăcea cum arată Paul, fără a şti nimic altceva despre rosturile căsniciei sau ale gospodăriei. Pentru dânsa, contele de Manerville, ucenicul de diplomat, umblat pe la Curţile Europei, unul dintre tinerii eleganţi ai Parisului, nu putea fi un om de rând, fără tărie morală; nu-l vedea în acelaşi timp curajos, poate plin de energie în faţa împrejurărilor potrivnice, dar lipsit de apărare în faţa negurilor ce vin să-ntunece fericirea. Ar fi putut oare să

aibă mai târziu destul tact ca să distingă frumoasele calități ale lui Paul, printre aceste ușoare neajunsuri? Nu-i va exagera oare cusurile, lăsând în umbră însușirile, așa cum obișnuiesc unele tinere femei care nu cunosc nimic din viață? Este o anumită vârstă la care ea iartă slăbiciunile aceluia care știe să evite ceea ce o contrariază și când, pe de altă parte, ia micile contrarietăți drept nenorociri. Dar aici, ce putere împăciuitoare, ce brumă de experiență ar fi putut să mențină și să lumineze acest tânăr menaj? Paul și soția lui nu vor ajunge să creadă că se iubesc, cât timp vor fi rămas încă la giugiulele pe care și le îngăduie femeile la începutul unei vieți în doi și la complimentele pe care soții și le fac la înapoierea de la baluri, când încă păstrează prospețimea dorinței lor. În asemenea situație, nu era oare sortit Paul să se supună tiraniei soției lui, în loc să-și exercite stăpânirea asupra ei? Izbuti-va el să spună: „Nu”? Totul era plin de primejdii pentru un om slab, acolo unde chiar cel mai tare bărbat ar fi avut încă unele riscuri de înfruntat.

Subiectul studiului acesta nu este trecerea de la burlăcie la însurătoare; o asemenea povestire, depănată pe larg, ar avea farmecul unei lăuntrice vijelii de simțăminte stârnite de cele mai josnice dintre întâmplările vieții. Împrejurările și motivele care au dus la căsătoria lui Paul cu domnișoara Evangelista sunt o simplă introducere în subiect, menită numai să zugrăvească marea comedie care precede oricare căsnicie. Până astăzi dramaturgii au trecut cu vederea un asemenea subiect, deși ar putea oferi talentului lor noi imbolduri. Scena de care avea să *depindă* viitorul lui Paul – și pe care doamna Evangelista o vedea apropiindu-se cu groază – este în fond discuția clasică pe care o stârnește discutarea contractelor de căsătorie în fiecare familie, nobilă sau burgheză; căci patimile omenești sunt tot atât de aprig zbuciumate de interesele celor mici ca și de ale celor mari. Asemenea farse, jucate în fața unui notar, seamănă toate mai mult sau mai puțin cu cea de față, dar al cărui punct de

atracție va fi deci mai mic, în paginile acestei cărți, decât în amintirile celor însurați.

La începutul iernii 1822 – prin mijlocirea mătușii lui, baroana de Maulincour – Paul de Manerville ceru mâna domnișoarei Evanghelista. Deși baroana nu petrecea niciodată mai mult de două luni în Médoc, de astă dată rămase până la sfârșitul lui octombrie, ca să fie alături de nepotul ei într-o atare împrejurare când avea să joace roiul unei mame. După ce făcuse primele aluzii în fața doamnei Evangelista, bătrâna mătușă, plină de experiență, veni să-i povestească lui Paul cum și-a îndeplinit misiunea.

— Dragul meu, treaba merge strună. Vorbind chestiuni de afaceri, am aflat, în ceea ce te privește, că doamna Evangelista nu-i dă nimic fiicei sale. Domnișoara Nathalie aduce în căsătorie numai drepturile ei. Însoară-te cu dânsa, dragul meu! Oamenii care au de transmis un nume și o avere, care au de durat o familie, trebuie s-ajungă aici într-o zi sau alta. Aș vrea să-l văd pe scumpul meu Auguste făcând pasul ăsta. Poți prea bine să te însori și, fără mine; eu n-am să-ți dau nimic în afară de binecuvântarea mea, și o femeie bătrână ca mine n-are ce căuta pe la nunți... Așa că am să plec chiar mâine la Paris. Când ai să ieși cu soția în lume, am s-o primesc la mine acasă cu mult mai mult folos decât aici. Dacă n-ai să găsești locuință la Paris, poți să tragi la mine, am să te găzduiesc cu dragă inimă și am să-ți pun la dispoziție al doilea cat al imobilului meu.

— Îți mulțumesc, iubită mătușă, răspunse Paul. Dar ce ai vrut să spui prin cuvintele: „mama ei nu-i dă nimic, Nathalie aduce în căsătorie numai drepturile ei”?

— Mamă-sa e o femeie iscusită, care tinde să tragă anumite foloase de pe urma frumuseții fiicei sale, ca să-și poată impune condițiile și să nu-ți lase, dragul meu, decât ceea ce nu-ți poate lua: averea părintelui ei. Noi bătrânii ținem foarte mult să știm: „El ce avere are?” „Ea ce zestre duce?” Te sfătuiesc, așadar, să dai notarului tău instrucțiuni

foarte stricte. Contractul de căsătorie este, dragul meu, cea mai sfântă dintre îndatoriri. Dacă tatăl și maică-ta nu și-ar fi luat măsurile din vreme, astăzi n-ai fi avut poate nici măcar cu ce să te acoperi! O să ai copii – sunt urmările cele mai firești ale unei căsnicii. Trebuie să te gândești dinainte la toate. Du-te și te sfătuiește cu maestrul Mathias, bătrânul nostru notar.

Doamna de Maulincour plecă, lăsându-l pe Paul pradă celor mai ciudate nedumeriri. Soacra lui era o femeie vicleană. Interesele lui trebuiau să fie dezbatute și, desigur, și apărute prin acest contract. Cine avea oare să le susțină? După sfatul mătușii, el încredința maestrului Mathias sarcina să-i ticluiască contractul. Dar dezbatările ce le învedera îl îngrijorau. Așa încât se prezintă cu o vie emoție în fața doamnei Evangelista, pe care venea s-o încunoștințeze despre intențiile lui. Ca toți oamenii timizi, tremura la gândul c-ar putea să-i fie ghicite bănuielile pe care i le sugerase mătușă-sa și care-i păreau de-a dreptul jignitoare. Ca să nu dea prilej nici celei mai ușoare suspiciuni față de o ființă atât de impunătoare cum i se părea viitoarea-i soacră, Paul își ticlui câteva fraze de obicei utile persoanelor care nu cutează să înfrunte pieptiș greutățile.

— Doamnă, încep dânsul pândind clipa când Nathalie îi lăsa singuri, știți ce înseamnă să fii notarul unei familii... Notarul meu e un bătrân cumsecade și ar însemna să-i sfâșii inima, dacă nu l-aș însărcina să întocmească el contractul meu de...

— Vai, cum de nu, iubitul! îl întrerupse doamna Evangelista. Dar oare nu-i firesc ca un contract de căsătorie să fie întotdeauna întocmit de către notarul familiei?

Până a nu deschide Paul vorba despre aceasta, doamna Evangelista îl observa, întrebându-se: „La ce s-o fi gândind oare?” – căci femeile, iscodind doar jocul fizionomiilor, și-au însușit în cel mai înalt grad știința citirii gândurilor celor mai tănuite. În privirea stingherită a lui Paul, în vocea-i

tremurata, ea ghicise obiecțiile mătușii și lupta ce se dădea în sufletul tânărului.

„În sfârșit, își spuse ea, a sosit ziua fatală; se va dezlănțui criza – dar care va fi acum rezultatul?”

— Notarul nostru este domnul Solonet, adăugă dânsa, după o pauză, al dumitale e demnul Mathias; îi voi pofti mâine la masă și au să se înțeleagă asupra acestor acte. Nu-i oare meseria lor să sfătuiască părțile, fără ca noi să ne mai amestecăm, după cum și bucătarii au menirea să ne gătească bucate bune?

— Aveți dreptate! răspunse Paul, lăsând să-i scape un neobservat suspin de mulțumire.

Printr-o ciudată intervertire a rolurilor, Paul, căruia nu i se putea reproșa nimic, tremura, în timp ce doamna Evangelista, deși stăpânită de o groaznică teamă, părea liniștită. Văduva datora fiicei ei o treime din averea lăsată de domnul Evangelista: un milion și două sute de mii de franci, pe care n-ar fi fost în stare să-l achite chiar dacă s-ar fi despuat de toată averea. Urma deci să fie la cheremul ginerelui. Pe Paul singur l-ar mai fi învățat cum ar fi voit – dar Paul, sfătuit de notarul său, oare ar mai fi dat descărcarea conturilor tutelei? Iar dacă ar fi dat înapoi, tot Bordeaux-ul ar fi aflat pricina, așa încât căsătoria Nathaliei nu s-ar mai fi putut realiza. Mama urmărea fericirea fiicei sale care, de când se născuse, trăise o viață demnă, dar se gândea acum ea, pentru dânsa, ziua de mâine ar fi putut fi rușinoasă. Întocmai ca marii căpitani care vor să șteargă din viață acea clipă când, o data, în taină, au fost lași, și dânsa ar fi voit să suprimă acea zi. Fără îndoială că multe fire de păr i-au albit în acea noapte în care, față-n față cu faptele ei, s-a căit de toată nepăsarea arătată; se zbătea de astă dată în ananghia în care se afla. În primul rând trebuia să mărturisească totul notarului ei, pe care-l convocase dis-de-dimineată. Trebuia să-i mărturisească strâmtorarea în care se afla, strâmtorare ce nu voise s-o destăinuie până atunci nimănui, fiindcă – tot așteptând una dintre

întâmplările norocoase care nu se ivesc niciodată – lunecase neconținut spre prăpastie. În sufletul ei se stârni împotriva lui Paul un resentiment ușor, în care nu intra nici ură, nici antipatie, nimic rău încă; dar oare nu era el partea potrivnică în acest tainic proces? Nu ajunsese fără să vrea dușmanul nevinovat care trebuia răpus? Ce ființă a putut vreodată să iubească pe acela care îl păcălește? Silită să recurgă la vicleșuguri, spaniola se hotărî (cum fac îndeobște femeile) să-și desfășoare toată iscusința în lupta asta, a cărei rușine nu putea fi spălată decât printr-o desăvârșită biruință. În liniștea nopții, printr-o serie de raționamente stăpânite de orgoliu, ea căuta să-și justifice purtarea. Oare Nathalie nu trăsesse foloase de pe urma risipei acestei averi? Oare în purtarea ei s-ar fi putut găsi una singură din acele pricini josnice și nedemne care întinează sufletul? De bună seamă că nu era ea tare-n socoteli; putea fi însă aceasta o crimă, un delict? Un bărbat nu trebuie să se considere pe deplin fericit dacă se poate însura cu o fată ca Nathalie? Tezaurul pe care i-l păstrase nu făcea cât un petic de hârtie? Nu se găsesc oare destui bărbați care să vrea să-și cumpere iubita cu prețuri de mii de jertfe? De ce atunci să sacrifice mai puțin pentru soția lui legitimă decât pentru o curtezană? De altfel, își spunea că Paul este un om nul și nevolnic; pentru acest om avea să-și desfășoare toată iscusința mintii, avea să-l conducă în înalta societate pe o cale aleasă; îi va fi, așadar, îndatorat pentru bunăstarea pe care o va dobândi. Și apoi, într-o bună zi, nu va ajunge oare să-și achite chiar datoria? Ar fi un nătărău dacă ar mai sta pe gânduri! Să se tocmească pentru câțiva scuzi mai mult sau mai puțin. Asta ar fi chiar o nevrednicie.

— Dacă izbânda nu se hotărăște dintr-un început, își spuse dânsa, voi părăsi Bordeaux-ul și tot am să-i asigur un viitor frumos Nathaliei, capitalizând ce-mi mai rămâne: casă, diamante, mobile, dându-i ei totul și neoprint pentru mine decât o pensie.

Când o minte bine călită întocmește un asemenea plan de retragere – ca Richelieu la Brouage – și-și chivernisește un sfârșit măreț, atunci își face din aceasta un punct de sprijin care o va ajuta la biruință. Această alternativă – în cazul unei nereușite – o liniște pe doamna Evangelista care adormi astfel plină de încredere în sprijinul pe care avea să-l aibă în lupta care-ncepea. Punea multă nădejde în ajutorul ce avea să-l primească de la cel mai iscusit notar din Bordeaux: domnul Solonet, un tânăr de douăzeci fi șapte de ani, decorat cu Legiunea de Onoare²⁴ pentru foarte activa lui contribuție la cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. Fericit și mândru că e primit în casa doamnei Evangelista, mai puțin în calitate de notar, decât pentru faptul că făcea parte din societatea regalistă a Bordeaux-ului, Solonet nutrea pentru aceea ce întruchipa acest frumos asfințit de soare, una dintre acele patimi de care femeii ca doamna Evangelista, deși le resping, se simțeau totuși măgulite și pe care cele mai mândre dintr-însele se feresc să le descurajeze. Solonet păstra o atitudine vanitoasă, plină de deferență, de speranță și de cuviință. Notarul veni a doua zi cu graba sclavului chemat și fu primit în iatacul ei de văduvă cochetă, care se înfățișa în dezordinea unui fermecător *déshabillé*.

— Aș putea pune temei pe discreția și deplinul matale devotament în convorbirea care va avea loc diseară? Ghicești cred că e vorba de contractul de căsătorie al fiicei mele.

Tânărul se pierdu în proteste galante.

— Să trecem la fapte, spuse dânsa.

— Ascult, răspunse el, părând că se reculege.

Doamna Evangelista dădu fără înconjur situația în vileag.

— Frumoasă doamnă, dar asta nu însemnează nimic,

²⁴ „Legiunea de onoare” – decorație franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare și civile.

răspunse maestrul Solonet dându-și aere, după ce doamna Evangelista îi prezentă cifrele exacte. Ce atitudine ați avut până acum față de domnul de Manerville? În privința aceasta, chestiunile de morală domină chestiunile de drept sau de finanțe.

Doamna Evangelista se împăună cu un aer de superioritate. Tânărul notar află cu o vie plăcere că până-n ziua aceea, clienta lui păstrase cea mai înaltă ținută în relațiile cu Paul; că fie din mândrie adevărată, fie dintr-un calcul involuntar, ea se purtase statornic, ca și cum contele de Manerville i-ar fi fost inferior, ca și cum pentru dânsul ar fi fost o mare cinste de a se însura cu domnișoara Evangelista. Nici ca și nici fiica ei nu puteau fi bănuite că ar avea gânduri interesate; la cea mai mică obiecție financiară care-ar fi fost ridicată de Paul, aveau dreptul să-l ia foarte de sus; în sfârșit, avea asupra viitorului ei ginere o nemaipomenită înrâurire.

— Dacă așa stau lucrurile, o întrebă Solonet, care sunt ultimele concesii pe care voiți să le faceți?

— Cât mai puține cu putință, răspunse dânsa râzând.

— Răspuns de femeie, strigă Solonet. Doamnă, țineți sau nu s-o măritați pe domnișoara Nathalie?

— Firește!

— Voiți să primiți descărcarea pentru suma de un milion o sută cincizeci și șase de mii de franci a căror depozitară sunteți, în baza contului de tutelă ce urmează să-l înfățișați sus-numitului ginere?

— Da.

— Cu ce-ați voi să vă alegeți?

— Cu cel puțin treizeci de mii de livre rentă, răspunse dânsa.

— Trebuie să biruim sau să pierim?

— Da.

— Bine! O să mă gândesc asupra mijloacelor de care ne vom folosi ca să atingem acest țel, căci se cere multă iscusință și nu trebuie să ne sleim puterile. Când mă voi

reîntoarce, vă voi da anumite instrucțiuni; îndepliniți-le cu sfințenie și pot de pe acum să vă asigur o izbândă deplină. Conte Paul o iubește sau nu pe domnișoara Nathalie? Întrebă dânsul sculându-se.

— O adoră!

— Nu-i destul. O dorește până-ntr-atât, încât să fie în stare să treacă peste anumite neajunsuri bănești?

— Da.

— Vedeți, socot că aceasta alcătuiește un fel de credit în averea personală a unei fete! strigă notarul. Faceți-o cât mai frumoasă în seara asta, adăugă dânsul cu un aer de viclenie.

— Vom avea cea mai frumoasă toaletă din lume.

— După mine, rochia pe care o poartă în seara contractului cuprinde în sine jumătate din donații.

Argumentul acesta din urmă i se păru doamnei Evangelista atât de important, încât ținu să fie față la toaleta Nathaliei, pe de-o parte ca s-o poată supraveghea, iar pe de alta pentru a o face părtaşă nevinovată a uneltirilor ei financiare. Coafată à *la Séuigné*, îmbrăcată într-o rochie de cașmir alb, împodobită cu funde trandafirii, fiică-sa i se păru atât de frumoasă, încât își dădu seama că biruința avea să fie de partea ei. Când camerista ieși și doamna Evangelista se asigură că nu-i nimeni prin apropiere ca să asculte ce spune, potrivea câteva șuvițe pe fruntea fiicei sale și o întrebă c-un glas în aparență neșovăielnic:

— Scumpa mea copilă, îl iubești sincer pe domnul de Manerville?

Mama și fiica își aruncară una alteia priviri ciudate.

— De ce îmi pui, măicuță, întrebarea aceasta astăzi și nu mi-ai pus-o ieri? De ce atunci m-ai lăsat să-l văd?

— Dacă ar trebui să ne despărțim pentru totdeauna, ai stăruî în această căsătorie?

— Aș renunța și nu m-aș prăpădi cu firea.

— Atunci nu-l iubești, scumpa mea, spuse mama,

sărutându-și fiica pe frunte.

— Dar de ce faci pe marele inchizitor, scumpă mamă?

— Voiam să știu dacă ții să te măriți, fără să fii nebună după el.

— Îl iubesc.

— Ai dreptate: e conte și vom face din el un *pair* al Franței – deși vom întâmpina unele greutăți.

— Greutăți, când e vorba de ființe care se iubesc? Nu, dragă mamă! *Floarea rară* e prea bine înrădăcinată aici – arată Nathalie spre inima ei, c-un gest plin de gingășie – ca să facă o cât de mică obiecție. Sunt sigură de asta.

— Și dacă n-ar fi chiar așa? iscodi doamna Evangelista.

— L-aș da cu desăvârșire uitării!

— Bine! Ești o adevărată mlădiță a casei Réal! Dar dacă – deși el te iubește la nebunie – s-ar întâmpla să se ivească unele obstacole de care n-ar fi vinovat și peste care va trebui să treacă cu vederea, atât în ceea ce te privește pe tine cât și pe mine? Ia spune! Dacă pentru ca să se lase înduplecat, ar fi nevoie de oarecare drăgălășenii din parte-ți, fără să jignească întru nimic aparențele? Haide, un fleac, o vorbă numai... Așa-s ei: se împotrivesc atunci când e vorba de o discuție serioasă, dar se topesc la o privire...

— Înțeleg! Mica lovitura de cravașa ca să sară Favorit obstacolul, spuse Nathalie tăcând un gest cu o imaginară cravașa.

— Îngerașul meu, nu-ți cer nimic care să aibă aerul unei seducții. Vechiul simțământ al onoarei castilane nu ne îngăduie să depășim măsura. Conte Paul o să știe astăseară în ce situație mă aflu.

— Ce situație?

— Asta nu pricepi tu. În sfârșit! Dacă după ce te va fi văzut în toată splendoarea, ar arăta cea mai mică șovăială, – și eu îmi voi da seama de asta – fără-ndoială că voi rupe totul numaidecât, voi încerca să-mi lichidez averea și vom părăsi Bordeaux-ul plecând la Douai, la familia Claes, cu care la urma urmelor suntem înrudiți prin Tomininck. Apoi

te voi mărita cu un *pair* al Franței, chiar de-ar fi să măngrop într-o mănăstire ca să-ți pot oferi întregul meu avut.

— Mamă, ce să fac ca să împiedic o atare nenorocire? întrebă Nathalie.

— Niciodată nu te-am văzut mai frumoasă, copila mea! Fii și tu puțin cochetă și totul va merge strună.

Doamna Evangelista o lăsă pe Nathalie pe gânduri și se duse să se gătească, pentru a nu fi mai prejos de fiică-sa. Căci dacă Nathalie trebuia să fie atrăgătoare pentru Paul, oare nu trebuia și dânsa să placă lui Solonet, sprijinitorul ei? Și mama și fata erau deopotrivă gata de luptă, când sosi Paul, aducând buchetul pe care, de câteva luni de zile, obișnuia să-l ofere zilnic Nathaliei. Apoi tustrei se așezară la taifas, așteptând pe notari.

Ziua aceea a fost pentru Paul cea dintâi ciocnire din acel lung și istovitor război care se numește căsnicie. Este deci bine să cumpănim forțele fiecărei tabere, așezarea lor în luptă și terenul pe care urmau să manevreze. Ca să susțină o bătălie a cărei importanță îl depășea cu desăvârșire, Paul avea drept unic apărător pe bătrânul notar Mathias. Și unul și celălalt aveau să fie surprinși de o întâmplare neașteptată și apoi – lipsiți de apărare – încolțiți de un vrăjmaș al cărui plan de luptă era dinainte alcătuit și siliți să ia o hotărâre, fără să mai aibă răgazul de a cugeta la dânsa. Chiar de ar fi fost ajutat de însuși Cujas și Barthole²⁵ – care bărbat n-ar fi fost răpus? Poți oare să te gândești la viclenie, acolo unde până atunci totul părea firesc și facil? Ce putea Mathias singur, când avea împotriva-i pe doamna Evangelista, pe Solonet și pe Nathalie, mai ales când însuși clientul lui, îndrăgostit, va fi trecut și el în tabăra

²⁵ *Cujas* și *Barthole* – jurisconșulți celebri: Barthole era italian „din ducatul Urbino (1313—1357), iar Cujas (Jacques) era francez, născut la Toulouse (1522—1590). Cujas este cunoscut pentru a fi dat dreptului roman o interpretare legată de societatea în care s-a dezvoltat acest drept.

dușmanului, atunci când greutățile îi vor fi amenințat fericirea? De pe acuma Paul se angaja din ce în ce mai mult, rostind obișnuitele madrigaluri ale îndrăgostiților cărora, în clipa aceea, patima lui le conferea o covârșitoare însemnătate în ochii doamnei Evangelista, preocupată să facă totul ca să-l compromită.

Cei doi *condottieri*²⁶ matrimoniali care aveau să lupte pentru clienții lor și ale căror însușiri personale ajungeau să fie atât de hotărâtoare în această solemnă întâlnire, cei doi notari înfățișau vechile și noile moravuri: vechiul și noul notariat.

Maestrul Mathias – un bătrân de șazeci și nouă de ani care se mândrea cu cei douăzeci de ani neîntrerupți în cariera de notar – avea picioarele buboșate de gută și încălțate cu niște pantofi cu cataramă de argint, care îngreuiau caraghioasele lui pulpe subțiri, cu rotulele într-atât de ieșite, încât atunci când își încrucișa picioarele ai fi zis că sunt două ciolane zugrăvite pe lespedeaua unui mormânt. Coapsele sale pirpirii, pierdute în niște nădragi largi și negri, cu bucle, păreau că se-ncovoaie sub greutatea unui pântec rotofei și al unui piept bombat, cum au de obicei oamenii ce-și petrec veacul în birou. Ca o uriașă minge, bustul său era veșnic înfășurat într-un veșmânt verde cu poalele pătrate, pe care nimeni nu-și amintea să-l fi văzut vreodată nou. Părul, bine pieptănat și pudrat, era împletit într-o codiță de șoarec vârată totdeauna între gulerul hainei și acela al jilecii albe, înflorate. Cu capul său rotund, cu fața-i de culoarea frunzei de viță, cu ochii albaștri, cu nările bulbucate ca niște trâmbițe, cu buzele groase, cu o bărbie gușată, omul acesta stârnea, oriunde apărea – și unde nu era cunoscut – acel râs al franțuzilor hărăzit din plin pentru toate întruchipările spălăcite pe care și le îngăduie firea și pe care arta se amuză să le exagereze în caricatură. Dar, la maestrul Mathias, spiritul biruise forma; însușirile sufletești

²⁶ *condottiere* – în limba italiană: șef al soldaților mercenari; aventurier.

învinseseră hidoșenia trupului. Cei mai mulți dintre bordelezi îl priveau cu un prietenos respect, cu o deferență plină de stima. Glasul notarului, în care răsună elocința probității, cucerea toate inimile. Iscusința sa consta în a merge drept la țintă, răsturnând îndeobște gândurile necinstite prin întrebările sale precise. Privirea lui sigură și desăvârșita rutină a afacerilor îi dădeau un simț de ghicitor, care-i îngăduia să sfredelească până și străfundul cugetelor și să le citească tainicele gânduri. Deși sfătos și meticulos în meseria lui, patriarhul acesta avea veselia străbunilor noștri. Nu se codea să cânte la câte o cină cântece de dor, îi plăcea să prăznuiască solemnitățile familiale, aniversările, onomasticele bunicilor și ale nepoților și să îngroape, după datină, buturuga la Crăciun; îi plăcea să facă daruri și surprize, să ofere ouă de Paști; desigur că mai credea în îndatoririle dintre fini și nași și nu voia să scape niciunul dintre obiceiurile care dădeau vieții izul ei de altădată. Maestrul Mathias era un nobil și respectabil urmaș al notarilor acelora – oameni mari, dar necunoscuți – care nu dădeau chitanță chiar când li se încredințau milioane, dar care le înapoiau întocmai, în aceleași pungi, legate cu aceeași sfoară. Îndeplinea slovă cu slovă fideicomisurile²⁷; întocmea cu chibzuială inventarele, se preocupa de interesele clienților de parcă le-ar fi fost părinte tuturor și uneori se împotriva risipitorilor, iar familiile îi încredințau adesea din tainele lor; pe scurt, era unul dintre acei notari care se socoteau răspunzători de greșelile săvârșite și chibzuiau îndelung asupra actelor pe care le întocmeau. În toată cariera lui notarială, nu se pomenise niciodată ca vreunul dintre clienții lui să se fi plâns de vreun plasament oneros sau de vreo ipotecă lăsată fără de acoperire. Câștigată încet dar onest, averea sa nu se înfiripase decât

²⁷ *fideicomisurile* – donații testamentare transmise prin intermediul unei persoane de încredere, în numele căreia e făcut testamentul. Balzac este foarte familiarizat cu termenii și activitatea juridică deoarece, după cum se știe, a urmat dreptul și a făcut practică în birouri de notariat.

după treizeci de ani de practică și cumpătare. Căpătuse patrusprezece dintre foștii săi secretari. Cuvios și darnic cu discreție, Mathias se afla pretutindeni unde putea face binele, fără niciun gând de răsplată. Membru activ al comitetului spitalelor și al comitetului de binefacere, subscria sumele cele mai mari când era vorba de vreo colectă pentru ajutorarea celor loviți de nenorociri neașteptate sau de întemeierea unor așezăminte de folos obștesc. Iată de ce nici dânsul, nici soția sa nu aveau trăsură, iată de ce cuvântul lui era sfânt, iată de ce în casa lui de bani găseai lăsate în păstrare capitaluri tot atât de importante cât și la bancă, iată de ce fusese poreclit *bunul domn Mathias* – și atunci când s-a prăpădit, trei mii de inși l-au prohodit.

Dimpotrivă, Solonet era tânărul notar care-și făcea intrarea fredonând, care lua un aer ușuratic, pretinzând că afacerile se fac la fel de bine râzând sau păstrând un aer serios; căpitan în guardia națională, el se supăra când era luat drept notar și aspira la crucea Legiunii de onoare; avea trăsura lui și lăsa în grija secretarilor lui să-i verifice actele din dosare; putea fi văzut pe la baluri și la spectacole sau cumpărând tablouri și jucând *écarté*; păstra depozite, restituind bilete de bancă în locul valorilor primite în aur; el era notarul care mergea în pas cu vremea și risca chiar capitaluri ce i se încredințaseră, investindu-le în plasamente dubioase, care specula și aspira – după numai zece ani de notariat – să se retragă din afaceri cu treizeci de mii de livre venit; era notarul a cărui știință își avea izvorul în duplicitate și de care mulți se temeau ca de un complice ce le deține tainele; în sfârșit, el era notarul care vedea în funcția lui o trambulină pentru a se putea însura cu vreo moștenitoare din lumea mare.

Când vedeai pe Solonet cel blond și subțire, frezat, pomădat, încălțat ca un june-prim de la Teatrul de vodevil, îmbrăcat ca un *dandy* a cărui preocupare de căpetenie e duelul, alături de bătrânul său confrate, venit cu întârziere

din pricina unei crize de gută – cei doi oameni întruchipau parcă în carne și oase una dintre acele caricaturi intitulate ODINIOARĂ ȘI ASTĂZI, gen care s-a bucurat de un mare succes sub Imperiu. Dacă doamna și domnișoara Evangelista – care nu-l cunoșteau încă pe *bunul domn Mathias* – au avut în prima clipă poftă să râdă, au fost repede emoționate de gingășia cu care bătrânelul se pricepea să le facă complimente. Cuvintele lui aveau acel iz de omenie pe care orice bătrân cumsecade știe să le presare în ideile și în felul cum se exprimă. Junele notar, cu vorba lui înfumurată, rămase pe al doilea plan. Mathias dovedi superioritatea purtărilor sale și prin chipul cumpătat în care se apropie de Paul. Fără să-și compromită parul alb, știu să respecte noblețea tânărului, știind că și bătrâneții i se cuvine oarecare cinste și că într-o societate există o solidaritate a tuturor drepturilor. Dimpotrivă, chipul în care Solonet saluta și da bună ziua dădea impresia unei depline egalități, care nu se putea să nu jignească pretențiile interlocutorilor de viță aleasă și să-l facă ridicol în ochii oamenilor cu adevărat nobili. Tânărul notar, cu un gest destul de familiar, o invită pe doamna Evangelista să vină să vorbească împreună, în dreptul unei ferestre. Timp de câteva clipe sușotiră, lăsând să le scape câteva chiote de râs, desigur ca să inducă în eroare pe auditori asupra adevăratului temei al convorbirii în care maestrul Solonet expunea domniței lui, plănui de bătaie.

— Veți fi oare de acord, întrebă dânsul, să vă vindeți palatul?

Doamna Evangelista nu voi să-i dezvăluie pricina acestei eroice hotărâri, căci zelul lui Solonet s-ar fi putut răci, dacă ar fi aflat că clienta lui intenționa să părăsească Bordeaux-ul. Nici lui Paul nu-i spusese încă nimic, ca să nu-l înspăimânte de am ploarea pregătirilor strategice pe care le necesitau primele înjghebări ale unei vieți politice.

După cină, cei doi plenipotențieri lăsară pe îndrăgostiți lângă mamă și se duseră într-un salon alăturat, destinat

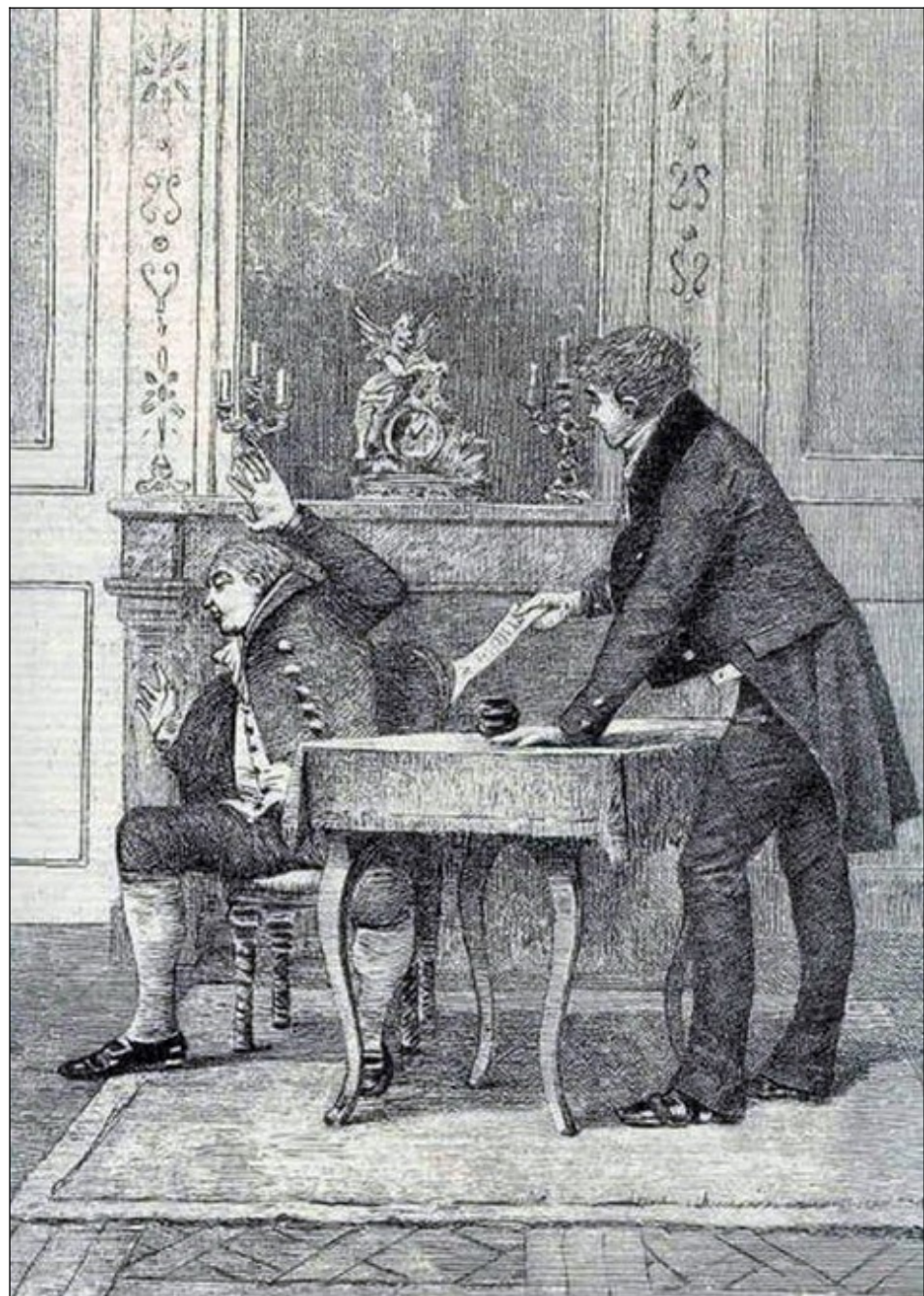
conferinței lor. Atunci se petrecu aceasta îndoită scenă: într-un ungher al căminului din salonul cel mare, o scenă de dragoste, în care viața apărea zâmbitoare și veselă; în celălalt salon, o scenă gravă și întunecată, în care interesul dezgolit se arăta hâd sub aparențele înflorite ale vieții

— Scumpe maestre, se adresă Solonet lui Mathias, vă remit actul pentru a-l studia, după cum se cuvine unuia mai vechi ca mine în profesie.

Mathias salută cu gravitate.

— Dar, reluă Solonet, despăturind ciorna unui proiect de contract care nu era bun la nimic și pe care-l ticluiseră un secretar de-al său, cum noi suntem, chipurile, partea mai oproșită, fiindcă reprezentăm pe logodnică, am și redactat contractul, ca să vă scutesc de plictiseala întocmirii lui. Ne mărităm, așadar, venind cu drepturile noastre, sub regimul comunității de bunuri; stipulăm unul către altul donația generală a averii noastre, în caz de deces fără moștenitor; iar altfel, donația unui sfert din avere în uzufruct și al unui sfert în nudă proprietate. Suma pusă în comunitate de bunuri va fi un sfert din aporturile fiecăruia; soțul supraviețuitor va păstra tot mobilierul, fără să fie ținut să-l mai inventarieze. Totul e simplu ca bună ziua.

— Ta-ta-ta-ta! făcu Mathias, eu nu tratez afacerile cum ai fredona un cântec. Care anume sunt drepturile dumneavoastră?

— Și care sunt ale dumneavoastră? replică Solonet.

— Zestrea noastră, spuse Mathias, este moșia Lanstrac, cu un venit de douăzeci și trei de mii livre, bani peșin, fără să mai punem la socoteală dăjdiile în natură, *Item*²⁸ fermele Grassol și Gaudet, aducând fiecare un venit de 3.600 livre. *Item* via Bellerosa, aducând în anii mijlocii 16.000 de livre: în total 46.200 livre. *Item* casa părintească din Bordeaux, impusă la fisc cu 900 de franci. *Item* o casă frumoasă cu grădină și curte, situată la Paris, pe strada de la Pepiniere, impusă la fisc cu 1.500 franci. Aceste proprietăți – ale căror titluri sunt la mine – provin din moștenirea tatălui și mamei noastre, afară de imobilul din Paris, care este cumpărat de noi. Urmează de asemenea să socotim mobilierul din cele două imobile și acela din castelul Lanstrac, prețuit la 450.000 franci. Avem, ca să zic așa, o masă, o față de masă și primul fel. Dumneavoastră ce aduceți pentru felul al doilea și pentru desert?

— Drepturile noastre, spuse Solonet.

— Specificați-le, maestre dragă, reluă Mathias. Ce-mi aduceți? Unde e inventarul întocmit în urma decesului domnului Evangelista? Arătați-mi modul de lichidare și de folosire al fondurilor moștenite. Unde vă sunt capitalurile – dacă aveți vreun capital? Pe scurt, doresc să văd socotelile tutelei și să știu ce anume vă dăruiește sau asigură mama dumneavoastră?

— Domnul conte de Manerville o iubește pe domnișoara Evangelista?

— Dacă nu-i va sta nimic împotrivă, el vrea s-o ia de soție, răspunse bătrânul notar. Nu sunt un copil; acum e vorba aici de interesele, iar nu de sentimente noastre.

— Dacă nu veți fi însuflețit de simțăminte generoase, atunci nu vom face nimic și iată din ce pricină, reluă Solonet. După decesul soțului nostru, noi n-am făcut

²⁸ *Item* – în limba latină: în plus; termen de inventar, socoteli, bilanțuri etc.

inventarul; ca spaniolă – eram creolă – nu cunoșteam legile franceze. De altfel, fiind mult prea îndurerată, nu mai puteam cugeta la aceste netrebnice formalități, pe care le îndeplinesc doar cei cu inima împietrită. E de notorietate publică că am fost adorată de către defunct și că l-am plâns nesfârșit de mult. Dacă am izbutit totuși să ajungem la o lichidare, precedată de un început de inventar, alcătuit pe bază de zvon public, pentru aceasta trebuie să mulțumim tutorelui nostru subrogat, care ne-a silit să întocmim o situație și să-i recunoaștem fiicei noastre o avere oarecare, în clipa când am fost nevoită să retragem de la Londra rentele engleze, al căror capital e imens și pe care – ca să le dublăm dobânda – voiam să-l plasăm la Paris.

— Nu-mi spune mie asemenea neghiobii. Există mijloace de control. Ce anume drepturi de succesiune ați plătit fiscalului? Quantumul lor ne e de ajuns ca să stabilim valorile. Să mergem la fapte. Spuneți-mi, în chip cinstit, ce v-a mai rămas din averea moștenită? Pe urmă, dacă suntem prea îndrăgostiți, vom vedea ce e de făcut...

— Dacă ne luați în căsătorie pentru bani, atunci puteți să vă duceți la plimbare! Drepturile noastre se ridicau la peste un milion. Dar mamei noastre nu-i mai rămân azi decât: acest imobil mobilierul lui și patru sute și ceva de mii de franci investiți, prin 1817, în rentă cinci la sută, aducând așadar patruzeci de mii de franci venit.

— Atunci cum de puteți duce o viață care necesită una sută de mii livre venit? strigă Mathias coplesit.

— Fiica noastră ne-a costat ochii din cap. De altfel, nouă ne place cheltuiala. În sfârșit, bocetele dumneavoastră nu ne vor face să recăpătăm nicio lețcaie.

— Cu cei cincizeci mii franci rentă care aparțineau domnișoarei Nathalie, ați fi putut să-i dați o educație mai bogată, fără să vă ruinați. Ați păpat cu atâta poftă când erați domnișoară, încât mă întreb ce-o să mai înfulecați când veți ajunge femeie?

— Atunci dați-ne pace! Fata cea mai frumoasă din lume

trebuie sa mănânce totdeauna mai mult decât are.

— Aș dori să spun două vorbe clientului meu, zise bătrânul notar.

„Du-te, du-te, bătrân papa Cassandre; du-te de spune clientului tău că n-avem un ban!” se gândi maestrul Solonet, care, în liniștea odăii sale de lucru, își orânduise în chip strategic bateriile, își eșalonase propunerile, ridicase punctele culminante ale discuției și pregătise clipa când cele două părți, crezând că totul e pierdut, se vor găsi în fața unei fericite tranzacții, de pe urma căreia va triumfa clienta lui.

Rochia albă cu panglicuțe trandafirii, zulufii *à la Sévigné*, piciorușul Nathalie, privirile ei șăgalnice, frumoasa-i mână mereu preocupată să-și așeze niște bucle care n-aveau nevoie de niciun dichis – tot jocul acesta al unei fete care se umfla în pene ca o păuniță la soare îl adusese pe Paul acolo unde voia să-l vadă viitoarea lui soacră!

Era pătimaș și-și dorea logodnica, întocmai cum un licean râvnește la o curtezană; privirile lui – termometru sigur al sufletului – arătau limpede gradul acela al pasiunii la care un bărbat, odată ajuns, face tot soiul de nerozii.

— Nathalie e atât de frumoasă, șopti dânsul la urechea soacrei, încât îmi pot închipui frenezia care ne-mpinge să răsplătim plăcerea împlinită cu moartea.

Doamna Evangelista răspunse clătinând din cap:

— Vorbe de îndrăgostit! Bărbatul meu nu-mi spunea asemenea vorbe Inimioase, dar el m-a luat fără avere și vreme de treisprezece ani nu mi-a pricinuit nici cel mai mic necaz.

— Îmi dați oare o lecție? întrebă Paul râzând.

— Știi cât te iubesc, scumpul meu copil! îi spuse dânsa, strângându-i mâna. Oare nu înseamnă că te iubesc foarte mult ca să ți-o dau pe Nathalie a mea?

— Să mă dai, să mă dai? interveni fata, râzând și fluturând un evantai din pene de păsări de India. Ce tot sușotiți acolo?

— Îi spuneam, reluă Paul, cât de mult vă iubesc. Și numai conveniențele mă împiedică să vă exprim fățiș simțămintele mele.

— Și ce te împiedică?

— Mi-e teamă de mine.

— O! Ești prea deștept ca să nu știi cum să-nșiri mărgăritarele măgulirilor. Vrei să-ți spun care mi-e părerea?... Iat-o! găsesc că ți-ai păstrat mai multă luciditate decât s-ar cădea să aibă un îndrăgostit. Să fii *floarea rară* și să rămâi totuși atât de plin de duh, spuse dânsa, lăsând ochii în jos, asta înseamnă să ai prea multe atuuri: un bărbat ar fi trebuit să aleagă. De altfel – și mie mi-e teamă de mine...!

— De ce?

— Mai bine să nu mai vorbim. Nu găsești mamă că o asemenea convorbire e primejdioasă, atât timp cât

contractul n-a fost încă semnat?

— Va fi, zise Paul.

— Tare aş vrea să ştiu ce tot discută Ahile cu Nestor²⁹, întrebă Nathalie aruncând o privire plină de curiozitate copilărească spre uşa salonaşului.

— Vorbesc despre copiii noştri, despre moartea noastră şi despre alte fleacuri de soiul ăsta; ne numără galbenii ca să ne spună dacă vom putea ţine întotdeauna cinci cai în grajd. Se mai îndeletnicesc şi cu donaţiile, dar eu unul le-am luat-o înainte.

— Cum asta? întrebă Nathalie.

— Nu m-am oferit eu oare în întregime de pe acum? răspunse el, privind pe tânăra fată, a cărei frumuseţe părea sporită de plăcerea pricinuită de acest răspuns care-i îmbujorase obraji.

— Mamă, cum mi-aş putea exprima recunoştinţa pentru atâta mărinimie?

— Draga mea copilă, ai doar o viaţă întreagă înaintea ta ca să-i răspunzi. Să ştii să faci zilnic fericirea cuiva, nu înseamnă asta să-i aduci comori nenumărate? Eu n-am avut altă zestre.

— Îţi place Lanstrac? întrebă Paul pe Nathalie.

— Cum să nu-mi placă ceva ce-i al tău? răspunse dânsa. Grozav aş vrea să-ţi văd şi locuinţa.

— Locuinţa *noastră*, replică Paul. Vrei poate să ştii dacă am ținut seamă de gusturile tale şi dacă ai să te simţi bine acolo? Datorită doamnei Evangelista, sarcina unui soţ a devenit foarte anevoioasă, căci te-a deprins să fii întotdeauna fericită. Dar când iubirea este fără de sfârşit, nimic nu-i cu neputinţă.

— Dragi copii, spuse doamna Evangelista, aţi putea sta la Bordeaux în primele zile ale căsniciei. Dacă vă simţiţi în

²⁹ *Ahile cu Nestor* – Nestor, cel mai în vârstă şi mai înţelept dintre grecii care asediau Troia, era sfătuitorul acestora (v. *Iliada* şi *Odiseea*, Homer). Nestor reprezintă experienţa maturităţii, iar Ahile bravura tinerească.

stare să înfrunțați lumea care vă cunoaște, care vă iscodește și vă stingherește – fie! Dar dacă vă va stingheri pe amândoi sentimentul acela de sfilă care te cuprinde și nu poate fi tălmăcit prin vorbe, mergeți mai degrabă la Paris, unde viața unei tinere perechi se pierde în vârtoare... Numai acolo ați putea fi cu adevărat ca doi îndrăgostiți, fără să vă temeți de ridicol.

— Ai dreptate, mamă, nu mă gândisem la asta. Abia de am răgaz să-mi pregătesc casa din Paris. Chiar astă-seară voi scrie lui de Marsay, singurul dintre prietenii mei pe care mă pot bizui, ca să dea ghes lucrătorilor.

În această clipă în care – ca toți tinerii obișnuiți să-și îndeplinească plăcerile, fără a chibzui mai înainte – Paul se hotărâse să facă cheltuiala nesăbuită de a locui la Paris, maestrul Mathias intră în salon și-i făcu clientului său semn că vrea să-i vorbească.

— Ce s-a întâmplat, prietene? întrebă Paul, lăsându-se condus lângă o fereastră.

— Domnule conte, zise bătrânul, n-aduc nicio lețcaie ca zestre. Părerea mea e să amânăm discuția ca să puteți lua o hotărâre potrivită.

— Domnule Paul, interveni Nathalie, aș dori și eu să-ți spun un cuvânt între patru ochi.

Deși înfățișarea doamnei Evangelista rămânea liniștită, nici evreii în Evul Mediu, când erau zvârliți în cazane pline cu untdelemn clocotit, nu sufereau martiriul pe care-l îndura femeia în rochie de catifea viorie. Solonet îi chezășuise și condițiile biruinței, și acum suferea îngrozitoarele temeri ale alternativelor. Poate că-și datora izbânda neascultării fiicei sale. Nathalie cumpănise vorbele mamei, a cărei neliniște era vizibilă pentru dânsa. Când văzu reușita cochetărilor ei, se simți pătrunsă de mii de gânduri contradictorii. Fără să-și țină de rău mama, era totuși rușinată de teatrul acesta, al cărui câștig era un oarecare loz. Apoi fu cuprinsă de o curiozitate plină de

gelozie, ușor de închipuit. Voia să știe dacă Paul o iubea destul ca să treacă peste piedicile prevăzute de mama ei și pe care i le destăinuise chipul cam înnourat al maestrului Mathias. Aceste simțăminte o împinseră să riște o mișcare de lealitate, care de altfel o puneă într-o lumină plăcută. Și acum nici cea mai cumplită viclenie n-ar fi fost atât de primejdioasă ca nevinovăția ei.

— Paul, îi șopti dânsa, spunându-i astfel pentru prima oară pe nume, dacă unele greutăți materiale ar putea să ne despartă, să știi că-ți îngădui să-ți retragi cuvântul și să arunci asupra-mi jignirea care ar putea izvorî dintr-o ruptură.

Și puse o atât de desăvârșită demnitate în expresia generozității ei, încât Paul se-ncrezu în dezinteresarea Nathalie și bănuî că ea nu cunoaște faptul pe care notarul lui i-l dezvăluise tocmai atunci; strângând mâna tinerei fete, i-o sărută ca un bărbat căruia îi e mai scumpă dragostea decât interesul. Nathalie surise.

— Tinichea curată, domnule conte, să nu faceți vreo prostie, stăruî bătrânul notar, revenind lângă clientul său.

Paul rămase pe gânduri; socotise să aibă cam în jurul a o sută de mii de livre de rentă, din averea lui plus cea a Nathalie; și, oricât de îndrăgostit ar fi un bărbat, e greu să treacă fără emoție de la o sută la patruzeci și șase de mii de livre rentă, luând și o soție deprinsă cu luxul.

— Fiica mea nu-i aici, iscodi doamna Evangelista, care înaintă cu mersul unei regine spre ginerele ei și spre notar, puteți să-mi spuneți ce s-a întâmplat?

— Doamnă, răspunse maestrul Mathias, înspăimântat de tăcerea lui Paul, rupând gheața, s-a iscat o pledică dilatorie³⁰...

La cuvântul acesta, maestrul Solonet ieși din salonaș și tăie vorba bătrânului său confrate cu o frază care-l readuse

³⁰ *pledică dilatorie* - (franțuzism) care provoacă sau tinde să provoace o întârziere, o amânare, o tăgădnare (a unei acțiuni, a unui proces etc.) (n.k.).

la viață pe Paul. Copleșit de amintirea cuvintelor lui pătimase și de purtarea lui de îndrăgostit, Paul nu știa nici cum să le dezmință, nici cum să le schimbe; ar fi voit să poată să se arunce într-o prăpastie...

— Există un mijloc s-o facem pe doamna să plătească tot ce-i datorează fiicei ei, spuse tânărul notar cu un ton degajat. Doamna Evangelista are patruzeci de mii de livre de rentă în inscripțiuni cinci la sută, al căror capital va fi în curând la paritate, dacă nu cumva o va depăși chiar; astfel încât le putem prețui la opt sute. de mii de franci. Imobilul acesta și grădina lui valorează, pe puțin, două sute de mii de franci. Acestea spuse, doamna poate transfera fiicei sale, prin contractul de căsătorie, nuda proprietate a acestor bunuri, căci nu socotesc că intențiile domnului conte sunt să-și lase soacra fără niciun mijloc de trai. Dacă doamna și-a mâncat averea, o restituie pe aceea a fiicei ei, cu o foarte mică aproximație.

— Cât de nefericite sunt femeile că nu se pricep în afaceri! spuse doamna Evangelista. Să am eu nude proprietăți? Ce-or mai fi astea, Doamne!

Paul era într-al nouălea cer auzind despre această tranzacție. Bătrânul notar, văzând cursa întinsă, și-n care clientul său își prinsese un picior, rămase împietrit, zicându-și: „Mă tem să nu ne tragă pe sfoară!”

— Dacă doamna îmi urmează sfatul, își are asigurat viitorul, spuse mai departe tânărul notar. Dacă se jertfește, nu trebuie totuși să aibă neajunsuri din partea celor tineri. Nu se știe cine poate trăi, nici cine poate muri! Domnul conte va recunoaște deci prin contract că a primit întreaga sumă datorită domnișoarei Evangelista din moștenirea tatălui ei.

Mathias nu-și putu stăpâni indignarea care-i scăpăra în priviri și-i aprinse fața.

— Și suma aceasta, spuse dânsul tremurând, este de...?

— Un milion o sută cincizeci și șase de mii de franci, conform actului...

— Atunci de ce nu-i ceri domnului conte să facă *hit et nunc*³¹, donația întregii sale averi viitoarei lui soții? Ar fi mai onest decât ce ne cereți. Ruinarea contelui de Manerville nu se poate săvârși sub ochii mei; eu unul mă retrag.

Făcu un pas spre ușă ca să-și vestească clientul de gravitatea împrejurărilor, dar se-ntoarse și, adresându-se doamnei Evangelista:

— Să nu credeți, doamnă, că vă socotesc complice la planurile confratelui meu; vă cred o femeie cinstită, o doamnă de neam mare care nu se pricepe câtuși de puțin în afaceri...

— Mulțumesc, iubitul meu confrate, spuse Solonet.

— Știi prea bine că între noi nu-ncap insulte, îi răspunse Mathias. Doamnă, aflați cel puțin rezultatul acestor stipulațiuni. Sunteți încă destul de tânără și de frumoasă spre a vă recăsători. O! Doamne - spuse bătrânul la un gest al doamnei Evangelista - cine poate oare să răspundă de sine-însuși!

— Nu credeam, domnule, spuse doamna Evangelista, că, după ce am rămas văduvă timp de șapte ani, anii cei mai frumoși ai vieții, și după ce din dragoste pentru fiica mea am refuzat partide strălucite, să fiu azi, la treizeci și nouă de ani, bănuită de o asemenea sminteală! Dacă n-am discuta afaceri, aș lua asemenea vorbă drept o necuviință.

— Dar n-ar fi o mai mare necuviință să cred că nu vă mai puteți recăsători?

— A voi și a putea sunt doi termeni foarte osebiți, spuse cu galanterie Solonet.

— Bine! reluă maestrul Mathias, să nu mai vorbim despre căsătoria dumneavoastră. Puteți totuși, și o dorim cu toții, să mai trăiți încă patruzeci și cinci de ani. Însă, cum atât timp cât veți fi în viață păstrați pentru dumneavoastră uzufructul averii domnului Evangelista, copiii dumneavoastră nu se vor alege cu nimic din avere, nu?

— Ce înseamnă fraza asta? spuse văduva. Ce înseamnă

³¹ *Hic et nunc* - în limba latină: aici și acum, pe loc.

vorba asta, *uzufruct*?

Solonet, om de gust și cu purtări alese, începu să râdă.

— Să vă traduc atunci, spuse bătrânul. Dacă copiii dumneavoastră vor să fie cuminți, atunci se vor gândi la viitor. Să te gândești la viitor, asta înseamnă să pui deoparte jumătate din venituri – presupunând că nu vom avea mai mult de doi copii, căroră urmează să le dăm mai întâi o bună creștere, apoi o zestre îndestulătoare. Fiica și ginerele dumneavoastră se vor limita așadar la douăzeci de mii de livre de rentă, deși fiecare din ei cheltuiau câte cincizeci mai înainte de căsătorie. Și asta nu-i nimic. Clientul meu va trebui, într-o bună zi, să restituie copiilor lui un milion una sută cincizeci și șase mii de franci din zestrea mamei lor, bani pe care nici nu-i va fi primit poate, dacă soția îi va fi murit și dacă – ceea ce se poate întâmpla – doamna ar mai trăi pe-atunci. Într-un cuvânt, a iscăli un asemenea contract, nu înseamnă oare să te arunci legat de mâini și de picioare în Gironda? Vreți să faceți fericirea domnișoarei, fiica dumneavoastră? Dacă ea își iubește soțul – sentiment de care notarii nu se-ndoiesc niciodată – se va mărita și cu necazurile lui. Iar eu, doamnă, văd destule necazuri ca s-o facă să moară de inimă rea, căci va fi săracă lipită. Da, doamnă, sărăcia – pentru oameni căroră le trebuie o sută de mii de livre de rentă – înseamnă să nu ai în buzunar mai mult de douăzeci de mii. Dacă, din dragoste, domnul conte ar face nebunii, soția lui l-ar ruina cerându-i zestrea înapoi, în ziua în care s-ar întâmpla vreo nenorocire. Pledez aici pentru dumneavoastră... pentru dânșii, pentru copiii lor, pentru toată lumea.

„Bătrânul a pus la bătaie toate armele!” se gândi maestrul Solonet, aruncând clienței lui o privire ca pentru a-i spuse: „Acum e momentul!

— Există un mijloc să împaci toate aceste interese, răspunse liniștită doamna Evangelista. Eu pot să-mi opresc numai o pensie minimă și să intru într-o mănăstire, astfel că veți avea toate bunurile mele încă de pe acum. Pot să

părăsesc chiar lumea, dacă moartea mea timpurie ar fi să consfințească fericirea fiicei mele.

— Doamnă, spuse bătrânul notar, să nu ne grăbim și să cumpănim cu chibzuială soluția care va împăca toate greutățile.

— Ei! Doamne, spuse doamna Evangelista, care se vedea pierdută, dacă se mai întârzia, totul e cumpănit. Habar n-aveam ce-nseamnă în Franța o căsătorie. Sunt spaniolă și creolă și habar n-aveam că înainte de a-ți mărita fata trebuie să știi câte zile îți mai hărăzește Dumnezeu, că fiică-mea va suferi din pricină că eu trăiesc și că port o vină pentru faptul că sunt în viață precum și o altă vină, aceea de a fi trăit pe lumea asta. Când bărbatul meu m-a luat de soție, n-aveam altceva decât numele și făptura mea. Numai numele meu prețuia pentru dânsul cât o comoară față de care comorile lui păleau. Ce avere poate oare trage mai greu în cumpănă decât un nume mare? Zestrea fetei mele este frumusețea, virtutea, fericirea, obârșia aleasă, buna creștere. Banii pot oare să-ți asigure toate comorile astea? Dacă tatăl Nathaliei ar asculta convorbirea noastră, sufletul lui generos ar fi pentru totdeauna rănit și i-ar strica fericirea pe care o gustă el în rai. A risipit nebunește peste câteva milioane, fără ca eu să fi crâcnit vreodată. Față de felul de viață pe care ar fi voit să-l duc – de la moartea lui am ajuns să duc un trai chibzuit. Să rupem așadar logodna! Domnul de Manerville este atât de abătut, încât...

Nicio onomatopee n-ar putea să redea încurcătura și zăpăceala pe care expresia *să rupem logodna* a stârnit-o în convorbire; destui să spunem că cele patru persoane, atât de bine crescute, începură să vorbească toate deodată.

— În Spania, dacă vrei, te poți mărita spaniolește, dar în Franța te măriți franțuzește, după tipic – și după cum e cu putință! spunea maestrul Mathias.

— Ah! Doamne, strigă Paul, ieșind din toropeală. Vă înșelați asupra sentimentelor mele.

— Nu e vorba de sentimente, spuse bătrânul notar, voind

să-și strunească clientul. Noi facem aici tranzacții pentru trei generații. Oare noi suntem cei care am mâncat milioanele lipsă - noi care nu cerem nimic altceva decât să descurcăm aceste greutăți pentru care n-avem nicio vină?

— Luați-ne de soție și nu vă mai tocmiți! propunea Solonet.

— Ne tocmim? Ne tocmim? Spui că ne tocmim, pentru că apărăm interesele copiilor, ale tatălui și ale mamei? continuă Mathias.

— Da - spunea în același timp Paul soacrei lui - deplâng risipa făcută în timpul tinereții mele, ceea ce nu-mi îngăduie azi să închei această discuție printr-un singur cuvânt, după cum și dumneavoastră vă pare rău de lipsa de pricepere în afaceri și de lipsa involuntară de chibzuială. Dumnezeu mi-e martor că în clipa aceasta nu mă gândesc la mine. O viață modestă la Lanstrac nu mă sperie; dar nu trebuie oare ca și domnișoara Nathalie să renunțe la plăcerile, la deprinderile ei? Iată cum se schimbă felul nostru de viață.

— De unde tot scotea Evangelista milioanele? întrebă văduva.

— Domnul Evangelista făcea afaceri, juca în viață rolul important al neguțătorilor, trimitea nave peste mări și țări și câștiga sume însemnate, în timp ce noi suntem doar un proprietar cu un capital plasat și ale cărui venituri nu sunt elastice, răspunse repede bătrânul notar.

— Ar mai fi un mijloc să le împăcăm pe toate, interveni Solonet, care - prin vorbele acestea, rostite cu glas pițigăiat - îi făcu pe ceilalți trei să tacă, atrăgându-le privirile și luarea-aminte.

Tânărul notar semăna acum cu un vizitiu priceput care ține hăturile unui atelaj de patru cai și se desfătă când să-i îndemne, când să-i oprească. Dezlănțuia patimile și le potolea, pe rând, făcând să asude în hamurile lor, atât pe Paul, a cărui viață și fericire erau în discuție în fiecă clipă, cât și pe clienta lui, care nu mai vedea prea limpede printre

toate meandrele discuției.

— Doamna Evangelista, spuse dânsul după o pauză, poate să vă lase de pe acum inscripțiile de cinci la sută și să-și vândă imobilul. Am să încerc să izbutesc ca să obțină pe dânsul trei sute de mii de franci, împărțindu-l în loturi. Din valoarea lui vă va înmâna o sută cincizeci de mii de franci. În chipul acesta doamna vă va da numaidecât nouă sute cincizeci de mii de franci. Și dacă aceasta nu reprezintă chiar tot ce-i datorează fiicei sale, vă întreb: găsiți oare în Franța multe fete cu asemenea zestre?

— Bine, răspunse maestrul Mathias, dar ce va face doamna?

La întrebarea aceasta, care da de bănuiră că Mathias se mai înduplecase, Solonet își spuse în sinea lui: „Haide, haide, vulpoi bătrân, te-ai prins singur în laț!”

— Doamna?! răspunse cu voce tare tânărul notar, doamna va păstra cei cincizeci de mii de scuzi care mai rămâne din prețul imobilului ei. Această sumă, adăugată produsului vânzării imobilului, se poate plasa în rentă viageră și-i va aduce douăzeci de mii de livre venit. Domnul conte îi va oferi o locuință la dânsul. Lanstrac e destul de mare! Aveți un imobil la Paris – spuse apoi, adresându-i-se lui Paul direct — doamna, soacra dumneavoastră, poate să trăiască oriunde alături de dumneavoastră. O văduvă care, fără a avea de suportat greutățile unui menaj, dispune de un venit de douăzeci de mii de livre, e mai bogată decât era pe când putea dispune de întreaga avere. Doamna Evangelista n-o are decât pe fiica ei, domnul conte este de asemenea singur, moștenitorii dumneavoastră sunt deocamdată ipotetici; nu aveți așadar a vă teme de niciun fel de interese protivnice. Soacra și ginerele care se găsesc în condițiile în care sunteți dumneavoastră, alcătuiesc întotdeauna o familie strânsă. Doamna Evangelista va compensa deficitul din ziua aceasta prin pensia pe care vă va da-o din renta sa viageră de douăzeci de mii – contribuind astfel la existența dumneavoastră. Știm că

doamna este prea generoasă și dintr-un neam prea mare, ca să ne putem închipui c-ar vrea să fie o povară pentru copiii ei. Și astfel veți trăi uniți, fericiți, puțind dispune de o sută de mii de franci pe an – sumă îndestulătoare, nu-i așa, domnule conte, ca să te poți bucura în orice țară de o viață fericită și să-ți îndeplinești orice capricii? Și, credeți-mă, tinerii căsătoriți simt adesea nevoia unui al treilea în căsnicia lor. Și vă întreb, ce ființă poate fi mai duioasă decât o bună mamă...

Auzindu-l vorbind pe Solonet, lui Paul i se părea că ascultă un glas de înger. Privi la Mathias ca să știe dacă împărtășea și el admirația pentru călduroasa elocință a lui Solonet, fiindcă nu bănuia că sub năvalnica și amăgitoare pornire a cuvintelor lor pline de patimă, notarii ascund – asemenea diplomaților – o fire rece și un statornic spirit de observație.

— Un mic rai... exclamă bătrânul.

Uimit de bucuria care se citea în ochii clientului său, Mathias se așează pe o sofa și-și lăsă capul într-o mână, pe cât se părea adâncit într-o meditație îndurerată. Cunoștea bine greoaia frazeologie cu care oamenii de afaceri își înfășoară, cu chibzuială, vicleniile, și nu era omul care să se lase tras pe sfoară. Începu să observe pe furiș pe confratele său și pe doamna Evangelista, care continuau să stea de vorbă cu Paul, încercând să surprindă unele indicii ale uneltirii a cărei canava, țesută cu măiestrie, începea să se lase descoperită.

— Îți mulțumesc domnule, îi spuse Paul lui Solonet, pentru osteneala pe care ți-o dai ca să împaci interesele noastre. Această tranzacție rezolvă toate greutatele, mai bine decât aș fi putut-o nădăjdui. Dacă totuși vă mulțumește această soluție doamnă? zise apoi, întorcându-se către doamna Evangelista – căci nu aș voi să primesc nimic, dacă nu v-ar conveni deopotrivă și dumneavoastră.

— Pe mine, răspunse ea, tot ceea ce poate să facă fericirea copiilor mei mă copleșește de bucurie. Nu vă mai

sinchisiți de mine.

— Asta nu se poate, adăugă repede Paul. Dacă existența dumneavoastră n-ar fi asigurată în chip onorabil, Nathalie și cu mine am suferi mai mult decât dumneavoastră.

— Fiți fără grijă, domnule conte, îl liniști Solonet.

„Ah! se gândi maestrul Mathias, au să mi-l facă să sărute biciul înainte de a-l croi cu dânsul!”

— Puteți fi liniștit, spunea Solonet, în clipa aceasta se fac atâtea speculațiuni la Bordeaux, încât plasamentele în rentă viageră se negociază cu dobânzi avantajoase. După ce veți fi preluat, asupra prețului imobilului și al mobilierului, cei cincizeci de mii de scuzi pe care vi-i datorăm, sunt în măsură să garantez doamnei că-i vor rămâne două sute cincizeci de mii de franci. Mă oblig să plasez această sumă în rentă viageră, garantată cu ipotecă de primul rang asupra unor bunuri valorând un milion și să obțin o dobândă de zece la sută – adică douăzeci și cinci de mii de franci venit. Așa că unim prin căsătorie, cu mici deosebiri, averi egale. Într-adevăr, față de cele patruzeci și șase de mii de livre de rentă ale dumneavoastră, domnișoara Nathalie aduce patruzeci de mii de livre rentă în obligațiuni de cinci la sută și o sută cincizeci de mii de franci în numerar, puțind produce un venit de șapte mii de livre: în total, patruzeci și șapte de mii de franci venit.

— E limpede, zise Paul.

Sfârșindu-și fraza, maestrul Solonet aruncase clienței sale o privire piezișă (care nu scăpă maestrului Mathias) ce voia să spună: „Acum aruncă-n foc rezervele!”

— Dar, strigă doamna Evangelista, într-o izbucnire de veselie ce nu părea cătuși de puțin prefăcută, eu pot să-i dăruiesc Nathaliei și nestematele mele; cred că prețuiesc cel puțin o sută de mii de franci!

— Hai să mergem să le prețuim, sări notarul, și aceasta schimbă datele problemei. Cred că acum nimic nu se mai împotrivește ca domnul conte să fie de acord că a primit totalitatea sumelor datorate domnișoarei Nathalie asupra

moștenirii părintelui ei și că, în consecință, viitorii soți pot să definitiveze contul tutelei prin contractul de căsătorie. Dacă doamna, sărăcindu-se cu o lealitate specific spaniolă, se achită de obligațiile ei, cu o diferență în minus de o sută de mii de franci - e drept, credem, că fie socotită descărcată.

— Nimic mai drept, răspunse Paul. Sunt însă copleșit de generozitatea acestei atitudini.

Maestrul Mathias observă o expresie de bucurie pe fața doamnei Evangelista, când văzu înlăturate aproape toate greutățile; bucuria aceasta și faptul că diamantele, uitate, sosiseră acuma ca o oștire proaspătă, îi întăriră bănuielile.

„Scena era dinainte pregătită între dâșii, așa cum jucătorii măsluiesc cărțile pentru o partidă în care vor să ruineze vreun ageamiu nepriceput, gândi bătrânul notar. Va ajunge oare acest sărman copil, pe care-l știu de când s-a născut, să fie jumulit de viu de soacră-sa și fript și mâncat pe altarul iubirii de soția lui? Iar eu, care i-am îngrijit atât de bine moșiile-i mănoase, să trebuie să stau și să văd cum i le înghite într-o singură seară? Trei milioane și jumătate ipotecate pentru o zestre de un milion - și o sută de mii de franci pe care femeile astea două i le vor înfuleca...?”

Descoperind în inima acestei soacre intenții care - fără să țină de ticăloșie, de crimă, de furt, de tâlhărie, de escrocherie, de orice simțământ rău sau măcar vrednic de dojană - cuprindeau cu toate acestea în germene toate fărădelegile cu putință, maestrul Mathias nu simți nici durerea și nici indignarea izvorâtă din firea lui generoasă. Nu era un mizantrop, ci un bătrân notar, obișnuit în meseria lui cu socotelile iscusite ale oamenilor de lume, cu trădările acelea meșteșugite care sunt mai răufăcătoare decât o tâlhărie săvârșită la drumul mare de un biet nenorocit, ce va fi apoi purtat cu mare alai să i se pună gâtul sub ghilotină. Pentru înalta societate, aceste răspântii ale vieții, aceste soboare diplomatice sunt asemenea unor unghere

rușinoase în care fiecare își leapădă gunoaiele. Plin de milă față de clientul său, maestrul Mathias arunca o privire cuprinzătoare asupra viitorului în care nu vedea nimic bun.

„Să intrăm dar și noi pe câmpul de luptă cu aceleași arme, își zise el – și să-i înfrângem.”

În acea clipă, Paul, Solonet și doamna Evangelista, stânjeniți de tăcerea bătrânului, își dădură seama câtă nevoie au de încuviințarea acestui cenzor, pentru a le fi consfințită tranzacția, și tustrei îl priviră în același timp.

— Ei, ia spune, scumpe maestre Mathias, ce gândești despre aceasta? îl întrebă Paul.

— Uite ce gândesc, răspuse neînduplecatul și zelosul notar. Dumneata nu ești atât de bogat ca să săvârșești asemenea sminteli regești. Moșia Lanstrac, inclusiv mobilierul castelului, prețuită cu trei la sută, reprezintă peste un milion: fermele de la Grassol și Guadet, via dumitale de la Bellerose, mai fac încă un milion; bașca cele două imobile cu mobilierul lor care fac un al treilea milion. Față de aceste trei milioane ce aduc o rentă de patruzeci și șapte de mii și două sute de franci, domnișoara Nathalie vine cu opt sute de mii de franci în rentă de stat (înscrise în Cartea Mare a Datoriei Publice) și, să presupunem, cu încă una sută mii de franci în diamante – valoare care-mi pare a fi destul de ipotetică! Apoi una sută cincizeci de mii de franci...! Față de aceste cifre, confratele meu va zice, plin de trufie, că vom înfrăți averi egale; el dorește să rămânem grevați, față de copiii noștri, cu suma de una sută de mii de franci, de vreme ce noi vom recunoaște soției noastre, prin contul de tutelă, un aport de un milion una sulă cincizeci și șase de mii de franci, când în realitate nu vom primi decât un milion și cincizeci de mii! Și stați să ascultați asemenea baliverne ca niște îndrăgostiți vrăjiți, închipuindu-vă că maestrul Mathias, care nu-i îndrăgostit, ar putea să uite aritmetica și n-are să vă atragă luarea-aminte asupra deosebirii între plasamentele imobiliare – al căror capital e uriaș și crește neconținut – și veniturile zestrei acesteia al

cărei capital e supus întâmplării și al cărei venit se poate micșora. Sunt la o vârstă când mi-a fost dat să văd și scăzând valoarea numerarului și urcând aceea a pământurilor. M-ați chemat, domnule conte, ca să țin seamă de interesele dumneavoastră: lăsați-mă să le iau apărarea, sau goniți-mă.

— Dacă domnul caută o avere egală cu averea sa, vorbi Solonet, noi nu dispunem de un capital de trei milioane și jumătate; nimic mai limpede. Dacă posedați aceste copleșitoare trei milioane, noi nu vă putem oferi decât sărmanul nostru milion. O nimica toată! De trei ori cât zestrea unei arhiducese din Casa de Austria. Bonaparte, când a luat-o pe Marie-Louise, a primit două sute cincizeci de mii de franci.

— Marie-Louise l-a pierdut pe Bonaparte! bombăni maestrul Mathias.

Mama Nathaliei prinse tâlcul acestor cuvinte.

— Dacă jertfele mele nu-s bune la nimic, striga dânsa, nu înțeleg să mai prelungim în van asemenea discuție. Mă bazez pe discreția domnului și renunț la cinstea de a-l avea drept ginere.

Conform desfășurării prestabilite de tânărul notar, bătlăia aceasta de interese ajunsese la termenul la care biruința trebuia să atârne de partea doamnei Evangelista. Soacra își deschisese sufletul, își dăruise toate bunurile, se achitase aproape în întregime. Ca să nu poată fi învinuit de încălcarea legilor generozității și ale iubirii, viitorul soț trebuia să primească aceste condiții, hotărâte de mai înainte între maestrul Solonet și doamna Evangelista. Întocmai ca limba unui orologiu care e cârmuit de resorturile lui lăuntrice, Paul ajunsese, mândru, la țel.

— Cum, doamnă, strigă dânsul, ați putea sfărâma, într-o clipită...?

— Dar, domnule, răspunse dânsa, oare cui îi sunt îndatorată? Fiicei mele, nu? Când va împlini douăzeci și unu

de ani, va putea primi toate conturile și îmi va da cuvenita descărcare. Va dispune de un milion și va putea, după plac, să-și aleagă viitorul soț printre fiii tuturor *pairilor* Franței. Nu e oare o mlădiță a casei Réal?

— Doamna are perfectă dreptate. De ce să fie mai oropsită astăzi decât peste patrușprezece luni? De ce s-o lipsiți de privilegiile maternității? adăugă Solonet.

— Mathias! strigă Paul cu adâncă durere, există două chipuri de a se ruina, și în clipa aceasta dumneata mă duci la pierzanie.

Făcu un pas spre dânsul, fără îndoială pentru a-i spune că dorința lui era să se întocmească numaidecât contractul. Bătrânul notar preîntâmpină această nenorocire cu o privire care voia să spună: „Așteaptă!” Apoi văzu lacrimile din ochii lui Paul, lacrimi smulse de rușinea pe care i-o pricinuia discuția aceasta și de fraza neînduplecată prin care doamna Evangelista prevestea o ruptură, și încercă să le preîntâmpine printr-un gest: gestul lui Arhimede care a strigat: *Evrika!*³² Cuvintele ei, *pair al Franței*, se ridicaseră înaintea lui ca o torță³³ pâlpâind într-o hrubă.

Făcându-și apariția în aceeași clipă, fermecătoare ca aurora, Nathalie întrebă cu aerul ei copilăresc:

— Sunt de prisos?

— Cu totul de prisos, fiica mea, îi răspunse mama ei cu o crudă amărăciune în glas.

— Vino, scumpa mea Nathalie, spuse Paul, luând-o de

³² *Evrika!* – în limba greacă: am găsit! – exclamație rămasă de la Arhimede (sec. III î.e.n.), care a pronunțat-o când, în baie fiind, a descoperit legea fizică a greutateii specifice a corpurilor, a determinării densității lor în funcție de apă.

³³ *cuvintele ei, pair al Franței, se ridicaseră înaintea lui ca o torță...* — *pairii* sunt – între 1815 și 1848 – deputați ai Camerei aristocratice, numiți de rege; a fi *pair* era o ambiție pe care o aveau mulți tineri și familiile lor aristocratice; dar titlul era legat de o anumită avere în pământuri; de aceea Mathias crede că a găsit soluția, propunând înființarea unui majorat, care avea să asigure în același timp stabilitatea unei părți din avere.

mină și ducând-o spre un jilț, lângă cămin. Totul e în ordine!

Simțea că-i peste puterile sale să privească prăbușirea nădejdlor pe care și le făurise.

Mathias reluă iute:

— Da, totul poate încă fi pus în ordine.

Ca unui general care răstoarnă într-o clipă toate combinațiile pregătite de inamic, bătrânul notar întrezărise o modalitate prin care geniul bun care oblăduște Notariatul îi dicta, conform cerințelor legale, un plan în stare să ocrotească viitorul lui Paul și al copiilor lui. Maestrul Solonet nu cunoștea alt final, pentru aplanarea acestor greutăți de neîmpăcat, decât hotărârea inspirată de iubirea tânărului conte – hotărâre către care îl călăuzise furtuna de sentimente și de interese stingherite. Așa încât se arătă cum nu se poate mai surprins de exclamația confratelui. Curios să afle remediu pe care maestrul Mathias îl putea găsi unei situații ce părea cu desăvârșire pierdută, îl întrebă:

— Ce anume propunere aveți de făcut?

— Nathalie, copilă dragă, lasă-ne singuri! spuse doamna Evangelista.

— Prezența domnișoarei nu e de prisos, interveni surâzând maestrul Mathias. Voi vorbi atât în interesul domnișoarei, cât și în interesul domnului conte.

Se făcu atunci o tăcere adâncă, în timp ce fiecare aștepta, cu sufletul răscolit de o nespusă curiozitate, improvizația bătrânului.

— Astăzi, reluă domnul Mathias, după o pauză, meseria de notar și-a schimbat înfățișarea. Spre deosebire de ce se întâmpla odinioară, astăzi revoluțiile politice înrăuiesc asupra viitorului familiilor. Altădată, existențele erau hotărâte și rangurile prestabilite...

— Aci nu facem un curs de economie politică, ci un contract de căsătorie, întrerupse Solonet, lăsând să-i scape un gest de nerăbdare față de bătrân.

— Te rog să mă lași să vorbesc și pe mine, zise bătrânul.
Solonet se așează pe sofa, spunându-i încet doamnei Evangelista:

— Să auziți acum poliloghie.

— Notarii sunt așadar siliți să urmărească mersul treburilor politice, care astăzi sunt strâns legate de interesele fiecăruia, lată o pildă. Odinioară, nobilimea avea averi de care nu se putea nimeni atinge, dar pe care legile revoluției le-au irosit și pe care sistemul actual tinde să le reconstituie, reluă bătrânul notar, lăsându-se pradă beției de cuvinte afecționale de *teibellionaris boa constrictor*³⁴. Prin numele ce-l poartă, prin însușirile sale, prin averea sa, domnul conte e chemat să ajungă într-o zi în Camera electivă. S-ar putea ca soarta să-l facă să intre chiar în Camera ereditară, și știm că sunt destule posibilități care ne-ar putea justifica prevestirile. Nu. Împărtășiți și dumneavoastră, doamnă, părerea mea? o întrebă pe văduvă.

— Ai presimțit năzuința mea cea mai scumpă, răspunse dânsa. Manerville va fi *pair* al Franței! Dacă nu, aș muri de ciudă.

— Și ce poate să ne ducă spre acest țel?... întrebă maestrul Mathias, adresându-se viclenei văduve, cu un gest plin de bonomie.

— Va fi cea mai fierbinte dorință a mea.

— Prea bine! reluă Mathias. Oare, căsătoria aceasta n-ar fi un prilej firesc să înființăm un majorat? Fără-ndoială că aceasta va contribui să determine actuala cârmuire să-l numească pe clientul meu *pair* la cea dintâi promoție. Domnul conte va consacra firește, majoratului, moșia Lanstrac, prețuită la un milion. Nu-i cer domnișoarei să contribuie la constituirea majoratului cu o sumă egală – n-ar fi drept; dar putem să afectăm scopului cei opt sute de mii de franci care-i constituie aportul. Sunt de vânzare chiar acum două domenii învecinate cu moșia Lanstrac; folosind

³⁴ *teibellionaris boa constrictor* – notarul boa constrictor (lb. latină).

pentru plasamente imobiliare suma de opt sute de mii de franci, aceasta i-ar putea aduce un venit de patru și jumătate la sută. Imobilul de la Paris trebuie de asemenea cuprins în instituirea majoratului. Cu ceea ce va mai rămâne din cele două averi, cuminte administrate, se va putea ajunge la căpățuirea celorlalți copii. Dacă părțile contractante sunt de acord cu aceste dispozițiuni, domnul conte va putea dispune – contul de tutelă rămânând încărcat cu diferența. Cu asta sunt de acord!

— *Questa coda non è di questo gatto!*³⁵ strigă doamna Evangelista, privind la cumătrul Solonet și arătându-i-l pe Mathias.

— Și-a vârât dracul coada! îi șopti Solonet, răspunzând proverbului italianesc cu o altă zicală.

— Ce înseamnă toată harababura asta? îl întrebă Paul pe Mathias, însoțindu-l în salonaș.

— Dă-mi voie să te-mpiedic să te ruinezi, îi răspunse încet bătrânul notar. Vrei cu orice preț să te căsătorești cu o fată și cu o mamă care au mâncat două milioane în șapte ani și să fii apoi încărcat cu o datorie de mai bine de o sută de mii de franci față de copiii dumitale, căroră, într-o bună zi, va trebui să le numeri acești bani – din care astăzi abia vei primi un milion? Riști să-ți vezi întreaga avere irosită în cinci ani, să rămâi sărac ca lov și, în plus, debitorul unor sume importante față de soția dumitale sau față de moștenitorii ei. Dacă vrei să te înhami la o asemenea tărboanță, poți s-o faci, domnule conte; dar lasă-l măcar pe bătrânul dumitale prieten să salveze casa de Manerville.

— Și în ce fel o vei salva?

— Ascultă-mă, domnule conte. Ești îndrăgostit, nu-i așa?

— Da.

— Un îndrăgostit e cam tot atât de discret, cât poate îi o gură de tun; nu vreau să-ți spun nimic altceva. Dacă ai

³⁵ *questa coda non è di questo gatto* – în limba italiană: coada asta nu-i a aceleiași mîțe.

vorbi, se prea poate ca nunta să nu se mai facă. Îți pun iubirea sub scutul tăcerii. Ai încredere în devotamentul meu?

— Ce întrebare!

— Ei bine! Află că doamna Evangelista, notarul și fiica ei, vor să ne cam tragă pe sfoară și sunt mai mult decât iscușiți. Doamne, ce joc strâns!

— Chiar și Nathalie? strigă Paul.

— N-aș pune mâna-n foc, răspunse bătrânul. O doriți – așadar luați-o! Dar aș vrea să văd căsătoria asta înfăptuită, fără cea mai mică nemulțumire de partea duminică.

— Și în ce fel?

— Fata aceasta ar cheltui tot aurul unui regat. Știe să călărească întocmai ca o călăreață de circ. La drept vorbind, e emancipată: fete de soiul ăsta sunt de obicei soții rele.

Paul strânse mâna maestrului Mathias și-i spuse, luând un aer mai semeț:

— Fii pe pace! Dar, deocamdată, ce să fac?

— Să ții morțiș la condițiile acestea: și vor consimți, căci nu le atinge cu nimic interesele. De altfel, doamna Evangelista n-are altă dorință decât să-și mărite fata. Am citit jocul ei; ferește-te de dânsa.

Paul reintră în salon, unde-o văzu pe soacră-sa șușotind cu Solonet, întocmai cum vorbise și el cu Mathias. Părăsită între cele două tainice conferințe, Nathalie se juca alene cu un evantai. Destul de stingherită, neștiind ce să facă, ea se întreba: „Ce ciudat, de ce nu mi se spune nimic despre situația mea?”

Tânărul notar prinsese, în linii mari, efectul îndepărtat al clauzei întemeiate pe amorul propriu al părților, cursă în care clienta lui căzuse numaidecât. Dar, dacă Mathias era numai notar și atât – Solonet era încă întrucâtva și bărbat și aducea în afaceri o ambiție tinerească. Se întâmplă adesea ca vanitatea să-l facă pe un tânăr să uite de interesele

clientului. În împrejurarea de față, maestrul Solonet – care nu voia s-o lase pe văduvă să creadă că Nestorul îl va învinge pe Ahile – o sfătuia să încheie repede în aceste condiții. Puțin îi păsa de modalitățile de lichidare a contractului, în viitor; pentru dânsul, condițiile biruinței erau eliberarea doamnei Evangelista de orișice sarcini, asigurarea existenței ei și căsătoria Nathaliei.

— Întreg orașul Bordeaux va afla că dăruieți aproape un milion una sută de mii de franci Nathaliei și că vă mai rămâne douăzeci și cinci de mii de livre rentă, șopti Solonet la urechea doamnei Evangelista. Nici nu mă așteptam să obținem un rezultat atât de frumos.

— Dar, întrebă dânsa, lămurește-mi pricina: de ce crearea majoratului a domolit dintr-odată furtuna?

— Se tem de dumneavoastră și de fiica dumneavoastră. Un majorat este inalienabil: niciunul dintre soți nu se poate atinge de dânsul.

— Aceasta e cu adevărat jignitor.

— Nu. Noi numim asta prevedere. Bătrânul a căutat să vă prindă-n laț. Dacă refuzați să constituiți majoratul, ne va spune așa: „Voiți prin urmare să risipiți averea clientului meu, avere care, prin înființarea majoratului, e pusă la adăpost de orice, întocmai ca și cum soții s-ar căsători sub regim dotal?”

Solonet își liniște propriile scrupule, spunându-și: „Stipulațiunile acestea n-au urmări decât pentru viitor, și atunci doamna Evangelista va fi moartă și îngropată.”

În acea clipă însă, doamna Evangelista se mulțumi cu lămuririle date de Solonet, în care avea o deplină încredere. De altfel, habar n-avea de legi; își vedea fiica măritată și deocamdată nu dorea nimic mai mult. Se lăsă amețită de beția victoriei. Și așa cum prevăzuse maestrul Mathias, nici Solonet, nici doamna Evangelista nu pricepuseră încă toată adâncimea concepției lui, sprijinită pe raționamente de nebiruit.

— Bine domnule Mathias, zise văduva, suntem de acord.

— Doamnă, dacă dumneavoastră și domnul conte consimțiți la hotărârea aceasta, trebuie să vă spuneți ultimul cuvânt. Este de la sine înțeles, spuse dânsul, privindu-i pe amândoi, că nunta nu va avea loc decât sub condiția constituirii unui majorat alcătuit din moșia Lanstrac și din imobilul situat în strada de la Pépinière, aparținând viitorului soț, *item* din cei opt sute de mii de franci numerar luați din aportul viitoarei soții, sumă ce urmează a fi folosită pentru a se cumpăra pământ. Vă rog să-mi iertați, doamnă, repetarea aceasta; e nevoie de un angajament pozitiv și solemn. Înființarea unui majorat cere anume formalități – petiții pe lângă cancelarie, o ordonanță regală – pentru ca imobilele să fie considerate printre acele bunuri pe care ordonanța regală are puterea să le facă inalienabile. În multe familii s-ar proceda prin compromis, dar la dumneavoastră simpla încuviințare e de ajuns. Consimțiți, doamnă?

— Da, spuse doamna Evangelista.

— Da, rosti și Paul.

— Și eu? întrebă râzând Nathalie.

— Sunteți minoră, domnișoară, răspunse Solonet, și să nu vă plângeți de asta.

A rămas stabilit ca maestrul Mathias să întocmească contractul, ca maestrul Solonet să redacteze contul de tutelă și ca aceste acte să fie iscălite, conform legii, câteva zile înainte de celebrarea cununiei.

După saluturile de rigoare, cei doi notari se ridicară.

— Plouă, Mathias, nu vrei să te conduc? propuse Solonet. Sunt cu cabrioleta.

— Trăsura mea e la dispoziția dumată, interveni Paul, arătându-și astfel intenția să-l întovărășească pe bătrân.

— N-aș voi să-ți răpesc nicio clipă, răspunse Mathias, primesc propunerea confratelui meu.

— Ei bine! i se adresă Ahile lui Nestor, când cabrioleta porni, ai fost cu adevărat patriarhal. Fără doar și poate că

tinerii aceștia s-ar fi ruinat.

— Eram înspăimântat de viitorul lor, spuse Mathias, păstrând taina în ce privește tâlcul propunerii sale.

Cei doi notari semănau în clipa aceea cu doi actori care și-ar da mâna în culise, după ce jucaseră la teatru scena unei înverșunate sfade.

— Dar... întrebă Solonet care începuse să se gândească la interesele meseriei lui, nu-mi incumbă oare mie achiziționarea pământurilor despre care vorbești? Aceasta nu înseamnă folosirea zestrei noastre?

— Cum ați putea face să intre într-un majorat înființat de contele de Manerville, bunurile domnișoarei Evangelista? răspunse Mathias.

— Cancelaria regală va rezolva această greutate, replică Solonet.

— Dar eu sunt în același timp notarul vânzătorului și al cumpărătorului, răspunse Mathias. De altfel, domnul de Manerville poate cumpăra pe numele lui; cu prilejul plății, firește că vom menționa modul cum s-au folosit fondurile dotale.

— Găsești răspuns la orișice, scumpe maestre, replică Solonet, râzând. Ai fost surprinzător în seara asta! Ne-ai biruit.

— Ca un biet bătrân care nu s-aștepta să dea piept cu bateriile voastre pline de șrapnele, nu m-am ținut prea rău, nu-i așa?

— Ha! ha! râse Solonet.

Această neplăcută luptă, în care fusese primejduită fericirea unei familii, rămăsese acum doar o problemă de polemică notarială.

— Nu degeaba am patruzeci de ani de cârciocărie! spuse Mathias. Ascultă Solonet – eu sunt un om cumsecade: ai să poți lua parte și dumneata la contractul de vânzare al pământurilor care urmează să întregească majoratul.

— Mulțumesc de bunătate, Mathias. La primul prilej, mă vei găsi cu totul de partea dumatăle.

În timp ce notarii se depărtau astfel liniștiți, dar cu gâtlejurile înfierbântate de atâta vorbărie, Paul și cu doamna Evangelista erau pradă acelei exaltări nervoase, a acelor bătăi sporite ale inimii, acelei frământări a minții pe care o resimt oamenii pătimiși, după o scenă în care interesele și sentimentele lor au fost violent zgâlțâite. La doamna Evangelista, aceste ultime răbufniri ale furtunii erau stăpânite de un gând cumplit – de o arșiță roșie pe care voia s-o domolească.

„Maestrul Mathias n-o fi năruit el în câteva clipe munca mea de șase luni? se întreba dânsa. Nu l-o fi smuls pe Paul înrâuririi mele, săpându-i în minte” grave bănuieli, în timpul tainicii lor convorbiri din salonaș?”

Stătea în picioare, înaintea căminului, gânditoare, cu cotul rezemat pe marmură. Când poarta se închise, după plecarea trăsorii cu cei doi notari, se întoarse spre ginerele ei, nerăbdătoare să-și spulbere bănuielile.

— Iată cea mai grozavă zi a vieții mele, strigă Paul, bucuros că vedea toate greutatea sfârșite. Nu cunosc om mai dârz ca bătrânul Mathias. Să-l audă Dumnezeu și să ajung *pair al Franței!* O doresc acum, scumpă Nathalie, mai mult pentru tine decât pentru mine. Tu ești toată ambiția mea; nu trăiesc decât pentru tine!

Auzind vorbele acestea țâșnite ca din inimă, zărind mai ales albastrul atât de limpede al ochilor lui Paul, în a cărei privire și pe a cărei frunte nu mija niciun gând ascuns, bucuria doamnei Evangelista fu deplină. Îi păru rău de vorbele cam aspre cu care își îmboldise ginerele și, în beția biruinței, se hotărî să însenineze viitorul. Își reluă atitudinea liniștită, în privirea ei începu să sticlească prietenia aceea atât de dulce, care-o făcea seducătoare, și-i răspunse lui Paul:

— La fel pot să-ți spun și eu. Nu știu, zău, scumpul meu copil, dacă temperamentul meu spaniol nu m-o fi târât mai departe decât ar fi vrut să meargă inima? Fii așa precum

ești, ca Dumnezeu de bun, și nu-mi purta pică pentru unele vorbe nechibzuite. Vrei să-mi dai mâna?

Paul era stingherit, își găsea singur o mie de păcate. O sărută pe doamna Evangelista.

— Dragă Paul, spuse dânsa foarte mișcată, de ce oare flecarii ăștia doi nu și-or fi chivernisit toate astea și fără noi, de vreme ce totul s-a sfârșit atât de bine?

— N-aș fi avut atunci prilejul să aflu cât de mărinimoasă și de generoasă sunteți.

— Bine spui! interveni Nathalie, strângându-i mâna.

— Avem încă multe mărturisiri de pus la punct, dragul meu copil, zise doamna Evangelista. Fiu-meu și cu mine suntem deasupra neghiobiilor acelora la care țin atât de mult unii oameni. De pildă, Nathaliei nu-i trebuiesc diamante: i le dau pe ale mele.

— Ah! dragă mamă, crezi oare că aș putea să le primesc? strigă Nathalie.

— Da, dragă copilă, sunt una dintre condițiile contractului.

— Nu vreau, și dacă e așa, nu mă mai mărit, răspunse repede Nathalie. Păstrează nestematele pe care tata ți le-a dăruit cu atâta plăcere. Cum ar putea să pretindă domnul Paul...

— Taci, scumpă copilă, o opri mama, ai cărei ochi se umplură de lacrimi. Nepriceperea mea în afaceri va mai cere și alte jertfe.

— Care anume?

— Îmi voi vinde casa - ca să pot achita tot ce-ți datorez

— Și ce-ai putea să-mi datorezi mie - care-ți datorez viața? Aș putea eu oare vreodată să plătesc tot ce-ți datorez? Dacă nunta mea îți pricinuiește cel mai mic neajuns, eu nu mai vreau să mă mărit.

— Copilă ce ești!

— Scumpa mea Nathalie, interveni Paul, înțelege o dată că nici eu și nici mama ta și nici tu, nu suntem aceia care cer aceste jertfe - ci copiii.

— Și dacă nu mă mai mărit?

— Așadar, nu mă; iubești? întrebă Paul.

— Ei, prostuță mică, tu îți închipui oare că un contract de căsătorie e ca un castel din cărți de joc, asupra căruia poți să suflă când îți place? Neștiutoare ce ești! Tu nu știi câte greutate am întâmpinat până acum ca să înfiripăm un majorat – destinat celui mai mare dintre copiii tăi? Nu ne împinge iarăși în viitoarea necazurilor, din care abia am scăpat.

— De ce vrei s-o ruinăm pe mama? spuse Nathalie, privindu-l pe Paul.

— De ce ești și tu așa de bogata? răspunse el surâzând.

— Nu vă mai certați, dragii mei, doar nici nu v-ați luat încă, interveni doamna Evangelista. Paul, reluă ea, nu ne trebuie nici daruri de nuntă, nici giuvaere și nici trusou. Nathalie are de toate din belșug. Oprește-ți mai bine banii pe care i-ai fi cheltuit cu aceste daruri ca să-ți aranjezi, așa cum se cuvine, un mic interior luxos. Nimic mai neghiob și mai burghez decât să cheltuiești o sută de mii de franci pentru niște cadouri de nuntă, din care după un timp nu mai rămâne decât doar o cutie de mătase albă. Dimpotrivă, cinci mii de franci pe an, destinați îmbrăcăminții, evită o mie de necazuri unei tinere femei – și câte le cumpără îi rămân pentru toată viața. De altfel, banii care s-ar fi putut cheltui cu darurile de nuntă au să vă prindă bine pentru ca să vă amenajați imobilul din Paris. La primăvară ne vom reîntoarce la Lanstrac, fiindcă în astă iarnă Solonet o să-mi lichideze și mie afacerile.

— Toate merg strună, spuse Paul în culmea fericirii.

— Voi vedea, așadar, Parisul! strigă Nathalie, pe un ton care l-ar fi înspăimântat cu drept cuvânt pe un de Marsay.

— Dacă așa rămâne, spuse Paul, atunci voi scrie lui de Marsay să-mi rețină o lojă la Teatru! Italian și una la Operă pe tot timpul sezonului de iarnă.

— Ești tare drăguț, nu îndrăzneam să ți-o cer, zise Nathalie. Căsătoria este o foarte plăcută instituție, dacă ea

dă soților darul de a ghici dorințele soților.

— Nici nu poate fi altceva căsătoria, adăugă Paul. Dar s-a făcut miezul nopții și trebuie să plec.

— De ce atât de devreme astăzi? întrebă doamna Evangelista, cu dezmiardări în glas, la care bărbații sunt atât de sensibili.

Deși totul se petrecuse după codul celei mai desăvârșite politeți și cu vorbe alese, discutarea intereselor comune aruncase între ginere și soacră o umbră de bănuială și de dușmănie, gata să se întindă la prima vâlvătaie de mânie sau sub imboldul vreunui simțământ rănit de o prea mare brutalitate. În majoritatea familiilor, constituirea actelor de zestre și a donațiunilor făcute prin contractele de căsătorie dă naștere unor ciocniri destul de brutale, stârnite de lezarea amorului propriu, de sentimente ușor vulnerabile, de părere de rău pentru sacrificiile făcute sau din dorința de a reduce atari jertfe. Ori de câte ori se ivește vreo greutate, e lucru firesc să existe un învingător și un învins. Părinții viitorilor soți încearcă să încheie cât mai avantajos o afacere care, în ochii lor, capătă un aspect pur comercial și implică vicleniile, profiturile și dezamăgirile oricărui negoț. Da cele mai multe ori, singur soțul este inițiat în tainele acestor dezbateri, tânăra soție rămânând, – ca și Nathalie – străină de clauzele care o vor îmbogăți ori sărăci. Plecând, Paul se gândea că mulțumită iscusinței notarului său, averea îi va fi aproape ferită de orice ruină. Dacă doamna Evangelista nu s-ar fi despărțit de fiica ei, menajul urma să aibă peste o sută de mii de franci de cheltuit pe an; așa încât se împlineau toate prevederile unei fericite conviețuiri.

„Soacră-mea pare să fie o femeie tare cumsecade” – gândea tânărul, încă sub farmecul alintărilor cu care doamna Evangelista se străduise să risipească norii stârniți în timpul discuției. „Mathias se înșală. Ciudați oameni și notarii ăștia! Înveninează totul... Tot răul se trage de la

palavragiul ăsta mic de Solonet, care a vrut să facă pe grozavul.”

În vreme ce Paul se culca, recapitulând avantajele pe care le cucerise în acea seară, doamna Evangelista socotea că reputerase biruința.

— Ei! mamă dragă, ești mulțumită? întrebă Nathalie, petrecând-o pe mamă-sa în iatac.

— Da, dragostea mea, totul a ieșit după cum doream și simt că am pe umeri o greutate mai puțin, care azi de dimineață mă apăsa greu de tot. Paul are o fire bună. Ce băiat scump! Desigur, o să ne străduim să-i facem viața foarte frumoasă. Tu o să-l faci fericit, iar eu mă voi ocupa de cariera lui politică. Ambasadorul Spaniei mi-e prieten; voi relua așadar legăturile cu el și cu toate cunoștințele mele. O! vom fi din nou, în curând, în viitoarea treburilor statului? totul va fi pentru noi o fericire. Vouă vă revin plăcerile, dragi copii, iar mie, una dintre ultimele îndeletniciri ale vieții: jocul ambiției. Să nu te miri dacă o s-auzi că-mi vând casa. Ce crezi, c-o să ne mai întoarcem la Bordeaux? La Lanstrac, da! Iernile însă le vom petrece toate la Paris, unde ne cheamă de-aci încolo adevăratele noastre interese, la spune, draga mea, a fost atât de greu să le porți așa cum ți-am cerut?

— Măicuța mea, nu mi-a fost chiar atât de ușor...

„Solonet mă sfătuiește să-mi vând casa și să-mi preschimb banii în rente viagere, își spuse doamna Evangelista, dar trebuie găsită o altă soluție. N-aș vrea să m-ating de un ban din averea mea.”

— V-am văzut pe toți tare mânioși. Cum de s-a potolit furtuna? întrebă Nathalie.

— Datorită diamantelor pe care le-am oferit. Solonet avea dreptate. Cu câtă îndemânare a condus el discuția. Dar adu-mi, te rog, caseta mea, Nathalie! Niciodată nu mi-am pus serios întrebarea cât prețuiesc diamantele. Când spuneam o sută de mii de franci, era o nebunie. Doamna de Gyas pretinde că numai colierul și cerceii dărujiți de taică-

tău de ziua nunții făceau pe puțin această sumă. Bietul, cât de risipitor era! Apoi diamantul meu de familie – *Discreto*, nestemata dăruită de Filip al II-lea ducelui de Alba și lăsat moștenire de mătușa mea – a fost se pare evaluat odinioară la patru mii de cvadrupli³⁶.

Nathalie înșirui pe măsuța de toaletă a maică-si colanele de perle, bijuteriile, brățările de aur și fel de fel de alte giuvaeruri, grămădindu-le cu multă plăcere și arătând acel suprem sentiment de care sunt însuflețite unele femei la vederea comorilor cu care – după unii talmudiști – îngerii afurisiți au momit fiicele omului, aducând tocmai din măruntaiele pământului aceste flori zămislite la focul cerului.

— Deși, adăuga doamna Evangelista, la bijuterii mă pricep mai degrabă atunci când e vorba să le primesc sau să le port, totuși, mi se pare că ele sunt de mare preț. Mai târziu, dacă vom avea un singur cămin, am să-mi vând argintăria care, numai la cântar, prețuiește treizeci de mii de franci. Când am adus tacâmurile din Lima, îmi amintesc că vameșul le-a socotit la valoarea asta. Are dreptate Solonet! Voi trimite să-l cheme pe Elias Magnus. Evreul îmi va prețui tot ce vezi în cutioarele astea. Și poate nu va mai fi nevoie să-mi preschimb restul averii în rente viagere.

— Ce frumos șirag de perle! spuse Nathalie.

³⁶ *cvadruplu* – monedă spaniolă, valorând 20—25 franci; cea emisă în Franța, pe vremea lui Ludovic al XIII-lea, valora treizeci de franci.

— Dacă te iubește, nădărduesc că are să ți-l lase. S-ar cuveni să monteze din nou toate pietrele scumpe pe care i le voi preda și să ți le ofere. Conform contractului, diamantele să știi că-ți aparțin. Ei, dar noapte bună, îngerașule. După o zi atât de istovitoare, avem amândouă nevoie de odihnă.

Maiestoașa creolă, înalta doamnă, incapabilă să priceapă clauzele unui contract încă neîntocmit, adormi astfel plină de fericire, la gândul să-și vadă fiica măritată după un soț care va fi ușor de dus, care avea să le lase pe amândouă deopotrivă de stăpâne în casa lui și a cărui avere – alăturată averilor lor – le-ar îngădui să nu schimbe o iotă din felul lor de a trăi. După ce avea să dea cuvenita descărcare fiicei sale, recunoscându-i astfel dreptul la întreaga avere, doamna Evangelista încă se va mai afla în largul ei.

„Ce nebună eram când îmi făceam singură atâtea griji! Își spuse dânsa. Aș vrea să văd o dată căsătoria asta încheiată!”

Iată cum și doamna Evangelista, și Paul, și Nathalie, și cei doi notari erau deopotrivă de încântați după această a lor primă întâlnire. În ambele tabere se cântă un *Te Deum* – situație destul de primejdioasă, căci sosește și clipa când încetează amăgirea celui biruit. Pentru văduvă, cel învins era viitorul ginere.

A doua zi de dimineață, Elias Magnus veni la doamna Evangelista, socotind – după zvonurile în legătură cu căsătoria apropiată a domnișoarei Nathalie și a contelui Paul – că era vorba să vândă niscaiva bijuterii. Evreul rămase așadar uluit, aflând că era vorba, dimpotrivă, să prețuiască în chip aproape legal giuvaerele soacrei. Instinctul evreilor, dar și anumite întrebări străvezii, îl făcură să înțeleagă că aceste valori urmau să fie fără-ndoială incluse în contractul de căsătorie. Nefiind de

vânzare, diamantele fură prețuite ca și cum ar fi trebuit să fie cumpărate de un particular de la un negustor. Numai giuvaergiii știu să deosebească diamantele provenind din Asia de cele braziliene. Pietrele din Golconda și Vișnapur se oselesc prin albeața, prin limpezimea fără de cusur a briliantului, pe care nu le au celelalte, ale căror sclipiri au ape gălbui care – la pietre de egală greutate – le depreciază la vânzare. Elias Magnus evaluează cerceii și colierul doamnei Evangelista, în întregime alcătuite din diamante asiatice, la două sute cincizeci de mii de franci. Cât despre *Discreto*, acesta era – după părerea expertului – unul dintre cele mai frumoase diamante aflatei în proprietate particulară; și cum își avea în comerț faima lui bine stabilită, îl prețui la o sută de mii de franci. Aflând cât de risipitor îi fusese soțul, doamna Evangelista se informă dac-ar putea obține numaidecât această sumă.

— Doamnă, răspunse evreul, dac-ați voi să-l vindeți pe loc, n-aș putea să vă ofer pe briliant decât șaptezeci și cinci de mii de franci și o sută șaizeci de mii pe colier și pe cercei.

— Și de ce această diferență? întrebă doamna Evangelista.

— Doamnă, răspunse evreul, cu cât sunt mai frumoase diamantele, cu atât noi le păstrăm mai mult în prăvălie. Raritatea ocaziei plasării lor se datorează marii valori a nestematelor. Cum negustorul nu poate pierde venitul banilor săi, dobânda pe care trebuie s-o perceapă, adăugată șanselor de scădere sau de urcare la care este supusă o asemenea marfă, explică diferența dintre prețul de cumpărare și cel de vânzare. De douăzeci de ani de când le aveți, ați pierdut venitul a trei sute de mii de franci. Dacă ați fi purtat de zece ori pe an diamantele dumneavoastră, fiecare seară v-ar fi costat o mie de scuzi! Câte toalete frumoase nu s-ar putea cumpăra pentru o mie de scuzi... Cei ce păstrează diamante sunt așadar niște nechibzuiți, dar din fericire pentru noi, femeile nu vor să

înțeleagă socotelile astea.

— Îți mulțumesc că mi le-ai explicat. Mă voi folosi de ele.

— Vreți să le vindeți? întrebă lacom evreul.

— La cât evaluezi restul? întrebă doamna Evangelista.

Elias Magnus drămui aurul monturilor, privi perlele de aproape, cercetă cu curiozitate rubinele, diademele, agrafele, brățările, închizătorile, lanțurile și mormăind, spuse:

— Printre ele sunt multe diamante portugheze aduse din Brazilia! Toate acestea nu prețuiesc pentru mine mai mult de o sută de mii de franci. Dar la un detailist, bijuteriile acestea s-ar putea desface cu peste cincizeci de mii de scuzi.

— Le păstrăm, zise atunci doamna Evangelista.

— Rău faceți, răspunse Elias Magnus. Cu venitul sumei pe care îl reprezintă, în cinci ani ați putea avea diamante tot atât de frumoase și ați păstra în plus capitalul.

Despre această întrevvedere, destul de ciudată, s-a știut prin târg – și ea a venit să întărească anume zvonuri stârnite cu prilejul discutării contractului. În provincie, nimic nu rămâne neștiut. Slugile, auzind că se vorbește la un diapazon ridicat, presupuseră că stăpânii au o discuție cu mult mai aprinsă decil fusese în realitate; trăncănelile lor cu alți servitori se lățiră fără veste și din bucătărie, bârfeala se ridică până în saloane. Luarea-aminte a lumii bune și a întregului oraș era acuma ațintită asupra căsătoriei celor două deopotrivă de bogate ființe, și fiecare – mic și mare – se preocupa într-atâta de aceasta, încât opt zile mai târziu, circulau prin Bordeaux cele mai stranii zvonuri: că doamna Evangelista își vindea casa, așadar ajunsese la sapă de lemn; că își negocia diamantele prin Elias Magnus; că nu contractase încă nimic cu contele de Manerville. Oare căsătoria avea să se mai facă? Unii susțineau că *da*, alții că *ba*. Cei doi notari, întrebați în legătură cu aceasta, dezmințiră calomniile și vorbiră doar de anumite piedici pur formale, pricinuite de constituirea unui majorat. Dar când

opinia publică și-a luat valea, anevoie mai poți sui înapoi dealul. Deși Paul se ducea zilnic la doamna Evangelista, în ciuda declarațiilor celor doi notari, mieroasele cleветiri își făcuseră drum mai departe. Mai multe domnișoare, împreună cu mamele și mătușile lor - necăjite să vadă împlinindu-se o căsătorie pe care o visaseră ele sau neamurile lor - nu-i iertau doamnei Evangelista fericirea, după cum un autor nu poate ierta succesul obținut de un confrate. O mână de oameni se răzbuna astfel pentru cei douăzeci de ani de lux și de măreție cu care casa spaniolă de Real le zgândărise amorul propriu. Un mare dregător de la prefectură susținea că, în ipoteza unei eventuale rupturi, amândoi notarii și amândouă familiile nici nu ar fi putut vorbi altfel și nici nu puteau avea altă comportare. De altfel, răstimpul cerut de instituirea unui majorat întârea bănuielile oamenilor politici din Bordeaux.

— Au s-o întindă așa, de ochii lumii, toată iarna; pe urmă, la primăvară, se vor duce la băi și până-ntr-un an vom auzi că nunta nu se mai face.

— Înțelegeți dumneavoastră... — istoriseau unii - pentru ca cele două familii să iasă basma curată, pricina rupturii nu se va spune c-a fost niciunul nici altul, ci va fi, chipurile, refuzul cancelariei, sau poate vreo chichiță în legătură cu majoratul.

— Doamna Evangelista - spuneau alții - trăia pe picior atât de mare, încât nu i-ar fi ajuns nici minele din Valenciana.

— Când va trebui să-și dea arama pe față, nu se va mai găsi absolut nimic!

Minuat prilej pentru fiecare să cleветească despre cheltuielile frumoasei văduve și să-i prevestească fără cruțare ruina! Zvonurile ajunseră atât de departe, încât începură prinsorile pentru sau împotriva căsătoriei. Potrivit jurisprudenței mondene, sporovăiala aceasta mergea din gură-n gură, fără ca cei în cauză să aibă cunoștință de ceva. Nimeni nu era nici atât de dușman, nici atât de

prieten cu Paul sau cu doamna Evangelista, pentru ca să le spună ce se trîncănește în târg. Avînd treabă la Lanstrac, Paul folosi acest prilej ca să invite la vînătoare mai mulți tineri, ca un fel de adio pe care și-l lua de la viața de burlac. Vînătoarea aceasta a fost socotită de opinia publică drept o vădită confirmare a zvonurilor publice. În asemenea împrejurări, doamna de Gyas, care avea o fată de măritat, socoti că ar fi ocazia să sondeze terenul și să meargă să se vaiete cu veselie pentru eșecul suferit de familia Evangelista. Nathalie și mama ei au fost destul de surprinse, văzînd chipul marchizei nefardat și o întrebare dacă nu i s-a întîmplat cumva vreun necaz?

— Dar cum, răspuse dînsa, nu sunteți la curent cu zvonurile ce vuiesc prin Bordeaux? Deși le cred neîntemeiate, veneam să aflu adevărul, ca să pot să le fac să înceteze, dacă nu pretutindeni, măcar în cercul prietenilor mei. Să ne lăsăm amăgiți sau să fim părtași la o asemenea eroare, ar fi o situație prea falsă pentru ca adevărații dumneavoastră prieteni s-o mai poată tolera.

— Dar ce se-ntîmplă? întrebare mama și fata.

Doamna de Gyas relată cu voluptate spusele fiecăruia, fără să cruțe pe cele două prietene intime ale ei de unele înțepături de stilet. Nathalie și doamna Evangelista se uitară rîzînd una la alta, dar pricepură prea bine tâlcul povestirii și mobilul care o mîna pe prietena lor. Spaniola își luă revanșa cam la fel cum făcuse Célimène cu Arsinoé³⁷.

— Draga mea, dumneata, care ești o bună cunoscătoare a vieții provinciale, uitat-ai oare de ce-s în stare mamele care duc în cărcă fetele ce nu se pot mărita, fiindcă nu au o zestre sau un iubit și nu au nici frumusețe, nici duh – uneori poate nici chiar altele? Ele ar fi în stare să oprească

³⁷ cum făcuse *Celimene cu Arsinoé* – într-o scenă celebră din *Mizantropul* de Molière (actul III, sc. 4), Célimène răspunde săgeților lui Arsinoé, care îi relatează discuțiile din saloane despre cochetăria ei, cu relatări la fel de înțepătoare, privind bigotismul și ipocrizia bunei „prietene”.

diligența în drum, să asasineze, să-l pândască pe bărbat în colțul străzii, ar fi capabile să se vândă de o sută de ori pe ele însele – dacă ar face parale. La Bordeaux sunt multe de teapa aceasta, care ne hărăzesc și nouă propriile lor gânduri și fapte. Zoologii au descris moravurile multor jivine, dar au uitat pe mama și fiica pornite la vânătoare de bărbați. Acestea-s adevărate hiene care, vorba psalmistului, caută o pradă s-o sfâșie, și în care firea fiarei este contopită cu deșteptăciunea bărbatului și cu mintea femeii. Desigur că se-nfurie asemenea păianjeni ai Bordeaux-ului ca domnișoarele de Belor, de Trarîs, și multe altele care de atâta vreme urzesc la pânză, fără să vadă și ele prinzându-se într-însa vreo muscă, sau s-ajungă să audă în preajma lor cel mai mic bâzâit de aripă. Lucrul acesta e ușor să mi-l închipui și le iert palavrele înveninate. Dar să vii dumneata, femeie bogată și de neam mare, care-ți poți mărita fata când vei voi, dumneata care n-ai nimic comun cu aceste provinciale, dumneata care ai o fiică înzestrată cu tot felul de însușiri, spirituală, frumoasă și având puțința de a alege pe oricine vrea din jurul ei; dumneata, atât de deosebită de ceilalți, prin grația dumitale pariziană, să ne arăți că ai dat importanță unor asemenea clevetiri – iată o pricină de mare uimire pentru noi! Se cuvine oare să dau seamă opiniei publice de clauzele matrimoniale pe care juriștii noștri le-au găsit necesare, în împrejurările politice care vor cârmui cariera ginerelui meu? Această meteahnă a deliberărilor publice s-ajungă oare să pătrundă până în mijlocul familiilor? Este oare nevoie să convocăm noi, prin scrisori închise, pe părinții și mamele provinciei dumneavoastră, pentru ca să-i rugăm să binevoiască să ia parte la votarea clauzelor cuprinse în contractul nostru matrimonial?

Un puhoi de cuvinte usturătoare se revărsă asupra Bordeaux-ului. Doamna Evangelista părăsea orașul; își putea așadar îngădui să-și treacă prietenii în revistă odată cu dușmanii, să le facă ea caricatura și să-i biciuiască în

voie, fără să mai aibă teamă de nimic. Așa încât ea slobozi observațiile pe care le ținuse pân-atunci pentru dânsa, dădu frâu răzbunărilor amânate, părănd a căuta să afle ce interes avea cutare sau cutare să tăgăduiască faptul că soaiele luminează ziua, în amiaza mare.

— Dar, scumpa mea, spuse marchiza de Gyas, plecarea domnului de Manerville la Lanstrac, serbările acestea pe care le-a dat tineretului, în anumite împrejurări...

— Ei, draga mea, îi tăie cealaltă vorba, îți închipui poate că ne vom însuși deprinderile de rând ale burgheziei? Crezi poate că noi îl vom ține legat în lanț pe contele Paul, ca pe un om ce vrea să fugă? Crezi oare că este nevoie să punem jandarmii să-l păzească? Ne temem oare să-l pierdem în cine știe ce aventură bordeleză?

— Dragă prietenă, fii încredințată că-mi faci o deosebită plăcere...

Vorbele marchizei fură curmate de apariția lacheului care vesti sosirea lui Paul. Ca toți îndrăgostiții, Paul găsisese că ar fi drăguț să facă un drum de patru poște ca să poată petrece un ceas alături de Nathalie, își lăsase așadar prietenii la vânătoare și sosea cu cizme, piteni și cu cravașa în mână.

— Scumpul meu Paul, îl întâmpină Nathalie, nici nu știi ce răspuns nimerit dai în clipa aceasta doamnei.

Când află și Paul de clevetirile care circulau prin Bordeaux, începu să râdă în loc să se înfurie.

— Oamenii ăștia cumsecade or fi aflat poate că nu e rost de-o nuntă cu ospăț și cu liturghie de amiază la biserică, după cum se obișnuiește în provincie, și sunt acum mânioși. Ei bine, dragă mamă, spuse el, sărutând mâna doamnei Evangelista, le vom zvârli un bal în ziua iscăririi contractului, cum i se zvârle poporului o sărbătoare în piața de la Champs-Élysées, și vom prilejui astfel bunilor noștri amici jalnica plăcere de a iscăli un contract așa cum rar s-a mai văzut în provincie.

Acest incident a avut o mare însemnătate. Doamna Evangelista invită într-adevăr întregul Bordeaux pentru ceremonia iscăririi contractului și-și arată intenția să desfășoare și la această ultimă serbare un lux care să poată da o scilpitoare dezmințire neghioabelor clevetiri ale societății. A fost legământul solemn, luat înaintea publicului, să căsătorească pe Paul cu Nathalie. Pregătirile de nuntă au ținut patruzeci de zile, iar serbarea primi numele de: „Noaptea Cameliilor”.

Uriășe buchete de camelii împodobiră scările, anticamera și sala unde avea să se servească supeul. Răgazul acesta coincise cu acela cerut de formalitățile preliminare căsătoriei și de demersurile făcute la Paris pentru instituirea majoratului. Între timp, s-au cumpărat pământurile vecine cu domeniul Lanstrac, s-au făcut publicațiile de căsătorie; și astfel toate îndoielile au fost spulberate. Văzând cum se petrec lucrurile, prieteni și dușmani nu se mai gândeau decât la pregătirea toaletelor pentru vestita serbare. Vremea trecu mai repede, făcând să se uite greutățile iscate la prima lor întrevedere, chiar și cuvintele și dezbaterile furtunoasei discuții stârnite cu prilejul contractului de căsătorie. Nici Paul și nici soacra lui nu se mai sinchiseau de asemenea amănunte. Oare nu erau acestea treaba notarilor – precum spusese doamna Evangelista?

Dar cui nu i s-a întâmplat (când viața se desfășoară atât de repede) să fie deodată răscolit de glasul amintirilor, ce răbufnește uneori prea târziu, aducându-ți aminte un fapt însemnat, o primejdie apropiată? În dimineața zilei în care urma să. se semneze contractul, câteva clipe înainte ca ea să se deștepte din somn, unul dintre acești spiriduși ai sufletului zgândări mintea doamnei Evangelista. Auzi cuvintele acelea: *Questa coda non è di questo gatto!* rostite de dânsa în clipa în care Mathias promise condițiile lui Solonet, șuierate parcă la ureche de un tainic glas. Cu toată nepregătirea ei în afaceri, doamna Evangelista își spuse:

„Dacă Mathias, notarul ăsta iscusit, s-a domolit, fără îndoială că el a triumfat – în dauna unuia dintre soți.” Interesele lezate nu puteau să fie ale lui Paul – așa cum nădăjduse dânsa. Oare din averea fiicei sale urma să plătească cheltuielile de război? Își puse în minte atunci să ceară lămuriri asupra cuprinsului contractului, fără să se gândească la ceea ce ar trebui să facă în cazul în care interesele ei ar fi fost prea mult păgubite. Ziua aceasta a avut urmări atât de hotărâtoare asupra viitorului căsniciei lui Paul, încât credem că e nevoie să lămurim unele dintre împrejurările dinafară care înrăunesc îndeobște cugetele. Imobilul doamnei Evangelista urmând să fie vândut, soacra contelui de Manerville nu precupețise nicio cheltuială pentru aceasta serbare. Curtea fusese presărată cu nisip și acoperită cu un fel de baldachin turcesc, apoi împodobită cu arbuști – deși era iarnă. Cameliile, despre care se vorbea de la Angoulême până la Dax, pardoseau scările și vestibulurile. Ziduri întregi fuseseră sparte ca să poată fi mărită sufrageria și salonul unde avea să se dănțuiască.

Bordeaux-ul, în care strălucește luxul atâtor averi înjghebate în colonii, trăia înfrigurarea vestitelor feerii. Către ceasurile opt, în clipa ultimei discuții, bărbații curioși să vadă doamnele frumos împodobite cum coboară din rădvane, se adunaseră pe două șiruri, de fiecare latură a porții mari de la intrare; astfel încât, în clipa semnării contractului, îmbelșugata atmosferă a serbării înfierbânta toate mințile. În clipa fatidică, lămpioanele aprinse străluceau în vârful parilor și uruitul primelor rădvane răsuna prin curte. Cei doi notari cinau în acea seară împreună cu cei doi logodnici și cu soacra. Primul secretar al lui Mathias, care avea sarcina să strângă semnăturile și consemnul să vegheze ca actul să fie citit astfel încât să nu se comită indiscreții, fusese de asemenea invitat.

Fiecare își poate depăna amintirile – dar își va spune că nicio toaletă, nicio femeie, nimic nu se putea asemui cu frumusețea Nathaliei care, înveșmântată în dantele și

mătăsurii, pieptănată cu mii de bucle ce-i încadrau cu gingășie decolteul, părea o floare învelită în petalele ei.

Îmbrăcată în catifea vișinie – culoare iscusit aleasă ca să-i sporească strălucirea tenului, a ochilor și a părului ei negru – doamna Evangelista, în deplina frumusețe a unei femei la patruzeci de ani, purta un șirag de perle la care atârna ca agrafă *Discreto*-ul – pentru a dezminți toate bârfelile.

Ca să putem pricepe scena ce urmează, e nevoie să amintim că Paul și Nathalie, retrași pe o canapea în colțul căminului, n-au ascultat niciunul paragrafele contului de tutelă. Tot atât de copii și unul și celălalt, deopotrivă de fericiți – unul în vâltoarea dorințelor, cealaltă cuprinsă de curiozitate și înfrigurarea așteptării – privind la viață ca la un cer albastru, bogați, tineri, îndrăgostiți, n-au încetat să sporovăiască tot timpul, vorbindu-și în șoaptă la ureche. Pecetluindu-și încă din acele clipe iubirea cu atributele legii, Paul își îngăduia să sărute vârful degetelor, să alinte umerii de zăpadă și să mângâie buclele Nathaliei, descoperind tuturor privirilor bucuria acestei emancipări ilegale. Ea se juca grațios cu evantaiul indian de pene pe care i-l dăruise Paul și care, după unele credințe superstițioase, ar fi o prevestire sinistră în dragoste (după cum se spune atunci când primești în dar un foarfece, sau orice alt obiect tăios – desigur reminiscență a Parcelor mitologice³⁸).

Așezată lângă cei doi notari, doamna Evangelista asculta cu luare-aminte citirea actelor. După ce auzi contul de tutelă, redactat cu dibăcie de Solonet și care, din cele trei milioane și cam o sută de mii de franci lăsate de domnul Evangelista, reducea partea Nathaliei la acea faimoasă sumă de un milion una sută cincizeci și șase de mii de franci, ea se adresă tinerei perechi:

— De ce nu ascultați și voi, dragii mei? e doar contractul vostru!

Secretarul bău un pahar de apă cu zahăr, Solonet și

³⁸ *parcele mitologice* – cele trei divinități din Infern, despre care se spunea că torc firele vieților omenești, că hotărăsc destinele oamenilor.

Mathias își suflară nasul. Paul și Nathalie se uitară la cele patru personaje, ascultară preambulul și reîncepură să gângurească. Stabilirea aporturilor reciproce, donația generală în caz de deces fără copii, donația unui sfert în uzufruct și al unui sfert în nudă proprietate, conform prevederilor Codului Napoleon, oricare ar fi numărul copiilor, constituirea fondului comunității, diamantele dăruite soției, bibliotecile și atelajele donate de tânărul soț, totul trecu fără nicio obiecție. Se ajunsese la constituirea majoratului. Aici, după ce se citi tot actul care urma numai a fi semnat, doamna Evangelista întrebă care vor fi efectele acestui majorat.

— Majoratul, doamnă, explică maestrul Solonet, înseamnă o avere inalienabilă, preluată asupra averii celor doi soți și constituită în folosul primului născut, la fiecare generație, fără ca acest copil să poată fi lipsit de drepturile lui la împărțeala obștească a celorlalte bunuri.

— Și ce rezultă de-aici pentru fii-meă? întrebă dânsa.

Maestrul Mathias, incapabil să măsluiască adevărul, luă cuvântul:

— Doamnă, majoratul fiind un apanaj alcătuit din ce se ia din cele două averi – dacă bunăoară viitoarea soție moare mai întâi, lăsând unul sau mai mulți copii, printre care unul de sex masculin, domnul conte de Manerville e dator să dea socoteală numai de suma de trei sute cincizeci și șase de mii de franci, asupra căreia își are rezerva reprezentată de un sfert în uzufruct și de un sfert în nudă proprietate. Astfel încât datoria lui față de dâșii se reduce cam la una sută șaizeci de mii de franci, în afară de câștigurile care revin în regimul comunității și de sumele pe care le poate retrage în mod legal. Dimpotrivă, în ipoteza în care el ar muri mai întâi, lăsând de asemenea moștenitori de parte bărbătească – doamna de Manerville ar avea dreptul numai la suma de trei sute cincizeci și șase de mii de franci, la donațiile care-i aparțin asupra bunurilor personale ale domnului de Manerville (care nu fac parte din patrimoniul

destinat majoratului), la dreptul ei asupra diamantelor și la partea ei din comunitate.

Urmările politicii prevăzătoare a maestrului Mathias apărură atunci în deplină lumină.

— Fiica mea e ruinată, șopti doamna Evangelista, Atât bătrânul cât și tânărul notar auziră aceste cuvinte.

— Ruină înseamnă oare, îi răspunse domol maestrul Mathias, să pui deoparte, pentru familia ta, o avere de care nu te poți atinge?

Văzând ce cap face clienta sa, tânărul notar socoti că ar fi cazul să aprecieze dezastrul în cifre.

— Noi urmăream să le smulgem trei sute de mii de franci, iar ei ne-au luat cu siguranță opt sute de mii. Prin contract realizăm o compensație, până la concurența unei pierderi pentru noi de patru sute de mii de franci în folosul copiilor. Trebuie ori să rupem tratativele ori să le ducem la bun sfârșit, îndemnă Solonet pe doamna Evangelista.

Momentul de tăcere, pe care-l păstrară atunci aceste personaje, nu poate fi descris. Maestrul Mathias aștepta triumfător semnătura celor două părți, care își închipuiseră că-i vor ruina clientul. Nathalie, care nu era în măsură să priceapă că-și pierdea jumătate din avere și Paul, care nu știa că această jumătate o câștigă viitoarea familie Manerville, râdeau și șuşoteau mai departe. Solonet și doamna Evangelista se priveau, stăpânindu-și unul indiferența, cealaltă năvala de simțăminte răscolite. După ce se lăsă pradă unor remușcări amarnice și după ce privi pe Paul ca pricină a dezonoarei sale, văduva se hotărî să treacă la niște uneltiri rușinoase, ca să poată arunca asupra lui toate neregulile tutelei, considerându-l o victimă sigură în mâinile ei. Și, într-o clipă, ea își dădu seama că în locul biruinței o păștea dezastrul și că jertfa avea să fie tocmai fata ei! Vinovată, fără să aibă vreun folos, se vedea trasă pe sfoară de acest bătrân cinstit, în fața căruia își pierduse orice prestigiu. Nu cumva tocmai purtarea ei fățarnică stârnise clauzele stipulate de maestrul Mathias? Un gând

cumplit îi trecu prin minte: Mathias îl prevenise pe Paul și-i deschisese ochii. Chiar dacă nu-i spusese încă nimic, o dată contractul iscălit, vulpoiul ăsta bătrân avea să-i spună clientului său prin ce primejdii trecuseră și să se laude, arătându-i cum izbutise să le îndepărteze, fie numai pentru a primi acele mulțumiri spre care orice om este înclinat. Și poate că avea să-l prevină împotriva uneltirilor unei femei viclene, amestecată în această mârșavă conspirație. Firile slabe, o dată puse în gardă, se încăpățânează și nu-și mai schimbă niciodată părerea. Totul era așadar pierdut! În ziua în care începuse discuția, ea se bizuise pe slăbiciunea lui Paul și pe neputința lui de a rupe o legătură atât de trainică. Acuma însă, se găsea ea însăși prinsă în laț. Cu trei luni înainte, Paul – de ar fi vrut să rupă logodna – n-ar fi întâlnit decât piedici ușoare de învins. Dar astăzi, întregul Bordeaux știa că, de două luni, notarii biruiseră toate greutățile. Se făcuseră publicațiile de căsătorie. Peste două zile urma să se facă nunta. Prietenii celor două familii și întreaga societate în ținută, de gală începuseră să sosească. Ar fi fost cu neputință să se anunțe că totul se amână! S-ar fi aflat foarte repede cauza ruperii logodnei și toți ar fi avut încredere în cuvântul de cinste al maestrului Mathias; el avea să fie cel ascultat și crezut. Toți și-ar fi bătut joc de familia Evangelista pe care multă lume o pizmuia. Se impunea așadar să cedeze! Aceste gânduri, atât de crude în lumina lor adevărată, se prăvăliră asupra doamnei Evangelista ca o vijelie, înfierbântându-i mintea. Și dacă izbuti totuși să păstreze ținuta gravă a diplomaților, bărbia ei însă schița tremurul premergător apoplexiei prin care a răbufnit mânia Ecaterinei a II-a, în ziua când, pe tronul ei, în văzul întregii Curți – în împrejurări aproape asemănătoare – fusese înfruntată de tânărul rege al Suediei. Solonet băgă de seamă jocul încordat al mușchilor feței, crisparea ce prevestea o ură de moarte – furtună mocnită, fără de fulgere! În clipa aceea, doamna Evangelista nutrea într-adevăr, pentru ginerele său, o ură

dintr-acelea care nu pot fi niciodată ostoite, o ură asemănătoare aceleia care a învrăjbit pe arabi și spanioli, într-o Spanie dezbinată.

— Domnule..., izbucni ea, aplecându-se apoi ca să vorbească la ureche notarului, adineauri dumneata spuneai că ne va turna o poliloghie, dar mi se pare că nu-i nimic mai limpede.

— Doamnă, îngăduiți-mi...

— Domnule, continuă văduva, fără s-asculte ce-i spune Solonet, dacă nu v-ați dat seama de urmările acestor clauze, cu prilejul convorbirii pe care am avut-o, e de necrezut că nu v-ați gândit la ele măcar în liniștea biroului. Aici nu mai poate fi vorba de nepricepere!

Tânărul notar își conduse clienta în salonaș, gândind în sinea lui: „Pentru socotelile tutelei mi se datorează un onorar de peste o mie de scuzi, altă mie pentru întocmirea contractului, șase mii de franci de câștigat la vânzarea imobilului – în total cincisprezece mii de franci de salvat; nu trebuie deci să ne supărăm.”

Închise ușa și scrutând pe doamna Evangelista cu acea privire rece a oamenilor de afaceri, ghici simțămintele care o frământau.

— Doamnă, spuse el, tocmai când poate am depășit, în folosul dumneavoastră, marginile iscusinței, dumneavoastră socotiți că se cuvine să-mi răsplătiți devotamentul cu asemenea vorbe...

— Dar, domnule...

— Doamnă, este adevărat că n-am ținut seamă de urmările donațiunilor; dar, dacă nu-l voiți de ginere pe contele Paul, nimeni nu vă silește să-l primiți! Contractul nu e încă iscălit! Dați, așadar, serbarea și amânăm semnarea contractului. Mai bine să dezamăgim întregul Bordeaux, decât să fim noi înșine dezamăgiți.

— Și cum să justific în fața unei lumi întregi, care e încă de pe acum pornită împotriva noastră, ruperea contractului?

— O eroare făcută la Paris, sau lipsa vreunui act, răspunse Solonet.

— Și cum rămâne cu achiziția imobilelor?

— Domnul de Manerville n-o să ducă lipsă nici de zestre, nici de partide bune.

— El n-are să piardă într-adevăr nimic; noi însă pierdem totul!

— Dumneavoastră, reluă Solonet, puteți obține un conte mai ieftin, dacă în ochii dumneavoastră titlul înseamnă mai mult în această căsnicie.

— Nu, nu ne putem juca astfel cu onoarea noastră! Am căzut într-o capcană, domnule. Întreg orașul va vui mâine, când se va afla. Am făcut doar făgăduieli solemne.

— Voiți să fie fericită domnișoara Nathalie? Întrebă Solonet.

— Mai presus de orice.

— A fi fericită în Franța, vorbi notarul, nu înseamnă, în primul rând, să fi stăpână în casa ta? Domnișoara îl va duce de nas pe nătăflețul ăsta de Manerville. E atât de nepriceput, încât nu și-a dat seama de nimic. Chiar dacă acum se va feri de dumneavoastră, se va-ncrede totdeauna orbește în soția lui. Și soția lui nu veți fi oare tot dumneavoastră? Dețineți încă soarta contelui Paul în propriile dumneavoastră mâini.

— Dacă vorbești adevărat, nu știu, zău, ce aș putea să-ți refuz? spuse dânsa, într-o pornire care-i lumină privirea.

— Să ne înapoiem, așadar, doamnă, replică maestrul Solonet, pricepând ce voia clienta lui. Dar mai presus de orice, ascultați-mă bine. Pe urmă puteți să mă socotiți, dacă doriți, neîndemânatic.

— Scumpul meu confrate, se adresă tânărul notar bătrânului Mathias, întorcându-se în salon, *în ciuda dibăciei dumitale*, n-ai prevăzut împrejurarea că domnul de Manerville ar putea deceda fără copii și nici aceea în care el ar putea muri lăsând numai fete. În aceste două ipoteze, majoratul ar putea da naștere unor procese cu familia

Manerville, căci atunci, vorba cântecului:

„Grijă să n-ai, mușterii s-or ivi câți vrei!”

Cred, aşadar, că trebuie să stipulăm în primul caz că majoratul va fi supus regimului general al donaţiunii bunurilor făcute între soţi; iar într-al doilea, ca instituirea majoratului să fie socotită neavenită. Convenţia priveşte numai pe viitoarea soţie.

— Clauza aceasta îmi pare foarte dreaptă, replică maestrul Mathias. Cât despre ratificarea ei, domnul conte se va-nţelege, fără-ndoială, cu Cancelariatul, de va fi nevoie.

Tânărul notar luă o pană şi scris pe marginea actului această clauză cumplită, pe care Paul şi Nathalie nici n-o luară în seamă. Doamna Evangelista coborî ochii, în timp ce maestrul Mathias o citea.

— Să iscălim, spuse mama.

Glasul pe care şi-l potrivea atunci doamna Evangelista trăda o emoţie puternică. Tocmai chibzuia în sinea ei: „Nu fiica mea, ci dânsul va fi cel ruinat! Fiica mea va avea numele, va avea titlul şi averea.

Iar de se va-ntâmpla ca Nathalie să-şi dea seama că nu-şi iubeşte satul, dacă într-o bună zi se va-ndrăgosti nebuneşte de altul, Paul va fi surghiunit din Franţa! Şi copila mea va fi liberă, va fi fericită, va fi bogată.”

Dacă maestrul Mathias se pricepea să analizeze un litigiu, nu ştia decât foarte puţin să scruteze patimile omeneşti; primi deci acest cuvânt ca un semn de căinţă, în loc să vadă-ntr-însul o declaraţie de război. Pe când Solonet şi secretarul său urmăreau ca Nathalie să semneze şi să parafeze toate actele – operaţie care cerea timp – Mathias îl luă pe Paul la o parte, lângă o fereastră, şi-i explică taina stipulaţiilor prin care îşi închipuise că va preîntâmpina o ruină sigură.

— Ai o ipotecă de o sută cincizeci de mii de franci asupra

imobilului acestuia, care mâine va fi înscrisă, îi spuse în încheiere. Am la mine inscripții asupra Cărții Mari, intabulate prin grija mea pe numele soției dumitale. Totul este în regulă. Cum însă contractul comportă și o descărcare pentru suma reprezentând valoarea diamantelor, se cuvine să le-o cereți: afacerile sunt afaceri. Prețul diamantelor este în clipa de față în urcare, mâine s-ar putea să scadă. Achiziția domeniilor de la Anzac și de la SaintFroult vă îngăduie s-aveți bani lichizi, astfel încât nu e nevoie să vă atingeți de rentele soției. Așa că, domnule conte, nu încape niciun fel de rușine! Primul vărsământ este exigibil în urma încheierii formalităților și reprezintă două sute de mii de franci; socotiți în prețui acesta diamantele. Pentru cel de-al doilea termen, veți avea o ipotecă asupra imobilului doamnei Evangelista, iar veniturile majoratului vă vor îngădui să soldați diferența. Dacă vreme de trei ani vă puteți impune să nu cheltuiți mai mult decât cincizeci de mii de franci, atunci veți recupera cei două sute de mii de franci pentru care sunteți astăzi debitor. Dacă veți face plantații de vie în părțile deluroase ale domeniului Saint-Froult, ați putea să-i sporiți venitul până la douăzeci și șase de mii de franci. Majoratul dumneavoastră – fără a ține seama de imobilul ce-l aveți la Paris – va ajunge să aducă, într-o bună zi, cincizeci de mii de livre de rentă și va fi unul dintre cele mai frumoase pe care le cunosc. Și astfel fiind – veți fi făcut o căsătorie excelentă.

Paul strânse cu căldură mâinile bătrânului său prieten. Gestul nu-i scăpă doamnei Evangelista, care se apropie de Paul spre a-i înmâna pana ca să semneze. Pentru ea, bănuielile ajunseseră realități și era pe deplin convinsă că Paul se înțeleșese cu Mathias. Valuri de sânge, de mânie și ură îi cuprinseră inima. Totul fusese spus.

După ce verifică dacă actele erau parafate, dacă cei trei contractanți își puseseră fiecare inițialele și apostilele în josul actelor, maestrul Mathias se uită mai întâi la Paul, apoi

la soacra lui și, văzând că clientul lui nu cere diamantele, zise:

— Socot că remiterea diamantelor n-ar trebui să constituie o problemă, căci acum sunteți doar o singură familie.

— Ar fi, cred, mai corect să le înmâneze doamnei, căci domnul de Manerville e încărcat cu soldul contului de tutelă și nu se poate ști cine anume va trăi și nici cine va muri, vorbi maestrul Solonet, care-și închipui că poate găsi astfel un mijloc s-o ațâțe Pe soacră împotriva ginerelui.

— Vai, mamă, interveni Paul, dacă ai face una ca asta, asta ar însemna să ne jignești pe toți. *Summum jus, summa injura*³⁹ – domnule, se adresă apoi lui Solonet.

— Eu dimpotrivă, spuse doamna Evangelista, care clocotea de mânie, văd o insultă în cererea ocolită a domnului Mathias și declar că rup contractul, dacă nu le primești.

Și ieși cuprinsă de o sângeroasă mânie – dintr-acelea ce te îndeamnă parcă să fărâmi totul și fată de care vădita-ți neputință te împinge până la nebunie.

— În numele Cerului, ia-le, Paul! îi șopti Nathalie la ureche. Mama e mâniată; voi afla diseară din ce pricină și ți-o voi spune, ca s-o putem împăca.

Fericită de această primă ieșire, doamna Evangelista păstră cerceii și colierul. Porunci să i se aducă giuvaerele prețuite de Elias Magnus la o sută cincizeci de mii de franci. Deprinși să vadă, cu ocazia moștenirilor, tot soiul de diamante de familie, atât maestrul Mathias cât și Solonet le cercetară cu grijă și le găsiră minunate.

— Câștigați la zestrea asta, domnule conte, își permise să spună Solonet, făcându-l pe Paul să roșească.

— Foarte adevărat, confirmă Mathias. Bijuteriile acestea pot ușor acoperi primul câștig din prețul domeniilor

³⁹ *Summum jus, summa injuria* – în limba latină: prea multă justiție duce la injustiție (aplicarea prea riguroasă a legii te poate face să comiți nedreptăți); dicton juridic citat de Cicero.

cumpărate.

— Și cheltuielile contractului, adăugă Solonet.

Dragostea, la fel ca ura, se hrănește din cele mai neînsemnate nimicuri; orice i se potrivește. După cum ființa iubită îți pare că nu poate săvârși nimica rău, la fel și ființa detestată le face toate anapoda. Doamna Evangelista socoti că ezitățile lui Paul sunt de fapt niște nazuri, în timp ce el – dintr-o sfială lesne de înțeleș – nu știa ce să facă cu diamantele și cu casetele. Îi venea să le zvârle pe fereastră. Văzându-l cât e de stingherit, doamna Evangelista îl fulgera cu privirea, părând a-i spune: „la-le de-aici!”

— Draga mea, rugă Paul pe viitoarea lui soție, strânge-ți singură giuvaerele acestea. Sunt ale tale, ți le dăruiesc.

Nathalie le puse în sertarul unui scrin. În clipa aceea, uruitul trăsurilor pe caldarâm deveni tot atât de intens ca și larma convorbirilor înfiripate în saloanele învecinate, între primii musafiri sosiți, încât Nathalie și mama ei trebuiră să-și facă apariția. Saloanele se umplură într-o clipă și serbarea începu.

— Folosește-te de luna de miere ca să și vinzi diamantele, șopti bătrânul notar lui Paul, înainte de a pleca.

Așteptând semnalul începerii dansului, fiecare șușotea despre căsătorie; câțiva își exprimară chiar anumite îndoieli asupra viitorului celor doi logodnici.

— S-a terminat definitiv? Întrebă pe doamna Evangelista una dintre persoanele cele mai de vază ale orașului.

— Am avut o groază de acte de citit și ascultat, de aceea am și zăbovit atâta. Ne veți ierta pentru asta, răspunse dânsa.

— Eu una, n-am auzit nimic din ce citeau, zise Nathalie, luându-l pe Paul de mână ca să deschidă balul.

— Tinerilor ăstora le cam place deopotrivă cheltuiala, și nu cred să-i domolească mama... – spunea o doamnă mai în etate..

— Dar s-a instituit, zice-se, un majorat de cincizeci de mii de livre de rentă.

— Ei, asta-i!

— Văd că domnul Mathias și-a băgat aci coada, spuse un magistrat. Sigur că, dacă așa stau lucrurile, el a urmărit să pună la adăpost viitorul acestei familii.

— Nathalie e prea frumoasă ca să nu fie strașnic de cochetă. După vreo doi ani de căsătorie, n-aș putea jura că Manerville nu va ajunge să fie nefericit în căsnicie, adăugă o tânără doamnă.

— Iată că *floarea rară* a fost în sfârșit culeasă! râse maestrul Solonet.

— N-a găsit alta decât namila aia! spuse o domnișoară.

— Nu găsiți că doamna Evangelista pare oarecum nemulțumită?

— Păi, dragă, mi-a spus cineva că abia de i-a rămas o rentă de douăzeci și cinci de mii de franci. Ce poate să-nsemne asta pentru dânsa?

— Sărăcie, draga mea.

— Da, s-a despuiat pentru fiica ei. Domnul de Manerville a fost atât de pretențios...

— Din cale-afară! Întări maestrul Solonet. Dar va ajunge *pair* al Franței. Va fi protejatul familiei Manlincour, al vidamului de Pamiers, va face parte din faubourg-ul Saint-Germain.

— O! Va fi primit, doar atâta, zise o doamnă care și-l dorise de ginere. Domnișoara Evangelista, fata unui negustor, desigur că nu-i va putea deschide porțile înaltei societăți.

— E doar nepoata, descendenta ducelui de Casa Réal.

— Da, dar prin femeii...

Curând trâncănelile conteniră, jucătorii de cărți se așezară la mesele de joc, tineretul începu să dănțuiască, cina fu servită și larma serbării se stinse abia în faptul dimineții, în clipa când primele licăriri ale zilei mijiră la ferestre.

După ce-și luă rămas bun de la Paul - care plecă cel din

urmă – doamna Evangelista se sui în camera fiicei sale, căci propria-i cameră fusese sacrificată de arhitectul decorator pentru a mări sala destinată festivităților. Oricât de frânte de oboseală erau, când rămaseră singure, Nathalie și mama ei tot schimbă câteva cuvinte.

— Ia spune, mamă scumpă, ce ți s-a întâmplat?

— Îngerașule, am aflat în seara aceasta până unde poate merge duiosia unei mame. Tu nu te pricepi în afaceri și nu știi la ce încercare a fost pusă cinstea mea. În sfârșit, mi-am călcat mândria în picioare: era vorba de fericirea ta și de reputația noastră.

— Vrei să vorbești de diamante? Bietul băiat a plâns din pricina lor... N-a vrut să le ia. Mi le-a dat mie.

— Hai, culcă-te, copilă dragă. Vom vorbi de afaceri când ne-om trezi; căci – oftă ea – avem multe de depănat și, de acum încolo, între noi două s-a ivit un al treilea...

— Ah, mamă dragă! Paul nu va fi niciodată o piedică în calea fericirii noastre, spuse Nathalie înainte să ațipească.

„Biata fată! Nu știe că omul ăsta a ruinat-o!”

Doamna Evangelista a fost atunci străbătută de primul fior al avariției, – patimă în ghearele căreia sfârșesc prin a cădea bătrânii. Se hotărî să încerce să încropească din nou, în folosul fiicei sale, averea lăsată de defunctul Evangelista. Se temu că cinstea ei e în joc și din dragoste pentru Nathalie începu să-și chivernisească averea cu o iscusință egală cu nepăsarea ei de până atunci în ceea ce privește risipa. Se gândi să-și fructifice capitalurile – care se ridicau la aproape optzeci de mii de franci – după ce ar fi întreprins unele plasamente. Patima ajunge să schimbe caracterul cuiva într-o clipită: un indiscret devine cel mai isteț diplomat, lașul se face dintr-odată cutezător. Tot astfel, ura prefăcu pe risipitoarea doamnă Evangelista într-o zgârcită. Averea putea să vină în ajutorul urzelilor ei de răzbunare abia înfiripate și confuze, dar pe care avea tendința să le dezvolte. Adormi zicându-și: „Pe mâine!” Datorită unui fenomen inexplicabil, ale cărui efecte sunt însă cunoscute

psihologilor, mintea ei avea să pritocească prin somn aceste idei, să le limpezească și să le coordoneze astfel încât să găsească calea de-al subjuga pe Paul, pregătind un plan pe care avea să-l pună în aplicare chiar de-a doua zi.

Cât privește pe Paul, dacă vârtejul serbării izgonise bănuitoarele griji care îl cuprindeau uneori, de-ndată ce rămase singur cu sine-însuși, în patul lui, gândurile îl năpădiră din nou.

„Se pare – își zise dânsul – că fără dibăcia bunului Mathias, aș fi fost tras pe sfoară de mama-soacră. Cum e cu putință? De ce să fi vrut să mă înșele? Doar averile noastre nu vor mai fi separate și vom trăi împreună! De altfel, la ce bun să mă necăjesc atâta? Câteva zile încă și Nathalie îmi va fi soție – interesele noastre sunt bine delimitate și nimic nu ne va mai putea despărți. Întindem pânzele și plecăm în larg! Cu toate acestea, am să fiu cu ochii în patru; și chiar dacă Mathias ar avea dreptate, la urma urmei, nu m-am însurat cu soacră-mea!”

În această a doua bătălie, fără ca Paul să bănuiască, soarta lui fusese pecetluită. Dintre cele două ființe cu care el se însura, cea mai iscusită ajunsese să-i fie o dușmancă înverșunată, care chibzuia cum să-și despartă interesele de ale lui. Nefiind în stare să perceapă specificul caracterului creol – ce-o deosebea atât de restul femeilor – Paul era și mai puțin în măsură să bănuiască neasemuita iscusință a soacrei sale. Creolele au o fire cu totul aparte: în ce privește inteligența, nu sunt mai prejos decât europenele, dar prin violența lipsită de logică a patimilor și prin pașnica indiferență cu care săvârșesc ori îndură deopotrivă binele sau răul, se apropie mai degrabă de Tropice și de Indii. Altminteri au un suflet gingaș, dar tot atât de primejdios ca al unui băiețel care nu-i supravegheat. Întocmai ca un copil, femeile acestea doresc să aibă numaidecât totul și sunt gata să dea foc casei ca să-și poată fierbe un ou. În viața lor molcomă, ai zice că nu gândesc la nimic, dar se gândesc

la orișice atunci când sunt cuprinse de patimi. Doamna Evangelista avea ceva din viclenia negrilor care odinioară o vegheaseră în jurul leagănului și era tot atât de naivă ca dâșii. Ca și ei – și aidoma copiilor – știa să voiască mereu același lucru cu înverșunare, cu o crescândă intensitate a dorințelor și putea cloci o idee până să ajungă s-o înfăptuiască. Ființa ei era o ciudată îmbinare de însușiri și de cusururi, puternică afirmare a geniului spaniol, peste care politețea franțuzească aruncase un fel de poleială. Caracterul acesta, toropit în fericire timp de șaisprezece ani, lăsându-se furat apoi de vârtejul îndeletnicirilor mărunte ale vieții mondene și căruia primul sentiment de ură îi dezvăluisese forța – se trezea acum ca o pălălaie mocnită și izbucnea tocmai în acea clipă a vieții când femeia, renunțând la dulcegării sentimentale, năzuia după ceva nou, în stare să-i astâmpere neostoita-i sete de acțiune.

Doar trei zile Nathalie mai rămânea sub înrâurirea doamnei Evangelista – acum învinsă – ultimele zile pe care fata le mai petrecea alături de mama ei! Printr-un singur cuvânt, creola putea influența viața celor două ființe menite să meargă mână-n mână atât prin hățșurile vieții, cât și pe marile căi ale societății pariziene; fiindcă Nathalie avea o încredere oarbă în mama ei. Ce covârșitoare însemnătate avea să aibă un sfat pentru o minte formată astfel! Tot viitorul putea să atârne doar de câteva vorbe. Nu există cod, nu există instituție socială care să împiedice crima morală – ce poate ucide totul cu o singură vorbă. Aici stă marea lacună a justiției sociale, aici e și deosebirea dintre moravurile lumii bune și cele ale poporului de rând: prima e fățarnică și omul de rând e sincer; unul mânuiește jungherul, celălalt veninul cuvintelor sau al ideilor; și pentru aceste fapte, unul e osândit la moarte, iar celălalt rămâne fără de nicio pedeapsă.

A doua zi spre amiază, doamna Evangelista stătea pe

marginea patului Nathaliei. De când se sculaseră din somn, amândouă se alintau și se mângâiau, depănând firul fericitelor amintiri ale vieții de-a lungul căreia nicio umbră nu tulburase armonia simțămintelor, a ideilor sau a gusturilor lor.

— Sărmana mea copilă (o plângea mama cu lacrimi adevărate) nu pot să nu fiu înduioșată la gândul că după ce ți-am împlinit totdeauna dorințele, mâine noapte vei sta lângă un bărbat de care va trebui s-ascuți.

— O, mamă dragă, cât privește ascultarea!... spuse Nathalie, clătinându-și capul cu o șagalnică alintare. Râzi? se miră ea. Dar tata nu ți-a făcut toate mendrele? Pentru ce? Fiindcă te iubea. Ce, n-am și eu dreptul să fiu iubită?

— Este adevărat, Paul te iubește; dar să știi că, dacă o femeie măritată nu bagă de seamă, nimic nu piere mai iute decât iubirea conjugală. Întrăurirea pe care o va avea soția asupra bărbatului ei atârnă de aceste prime zile ale căsniciei; iată de ce ai, cred, nevoie de câteva sfaturi înțelepte.

— Dar tu vei fi totdeauna alături de noi...

— Nu e sigur, dragă copilă! În timpul balului, ieri seară, am chibzuit mult la primejdiile care ne așteaptă, dacă am sta împreună. M-am întrebat dacă prezența mea nu ți-ar face mai mult rău, dacă micile acțiuni prin care va trebui să-ți impui, încetul cu încetul, autoritatea de soție, nu vor fi atribuite influenței mele - și dacă menajul tău n-ar ajunge oare un iad. La prima burzuluială a soțului tău - mândră cum mă știu - voi părăsi numaidecât casa. Și dacă tot trebuie s-o părăsesc într-o bună zi, cred c-ar fi mai nimerit să nici nu-i mai pășesc pragul. N-aș putea ierta bărbatului tău vrajba pe care ar semăna-o între noi două. Dimpotrivă, când vei fi stăpâna căminului tău, când soțul tău va ajunge pentru tine ce era tatăl tău pentru mine, nenorocirea aceasta nu va mai fi de temut. Oricât ar putea să te coste această politică înțeleaptă, fericirea ta, suflet tânăr și fraged, cere neapărat să fii la tine acasă o stăpână

desăvârșită.

— Atunci, mamă dragă, de ce-mi spuneai că trebuie să-i dau ascultare?

— Dragă fetiço, pentru ca o soție s-ajungă să poruncească, trebuie să aibă întotdeauna aerul să facă pe placul soțului. Dacă n-ai ști acest lucru, s-ar putea, printr-o răzvrătire nelalocul ei, să-ți compromiți chiar viitorul. Paul e un tânăr slab de înger și s-ar putea lăsa înrâurit de vrun prieten, ar putea chiar să cadă în ghearele unei femei și atunci ai fi obligată să le suferi tu influența. Punând stăpânire pe dânsul, vei împiedica asemenea nenorociri. Oare nu-i mai bine să fie cârmuit de tine, decât de altcineva?

— Fără îndoială, spuse Nathalie. Eu nu-i vreau decât fericirea.

— Este de datoria mea însă, draga mea copilă, să mă gândesc exclusiv la fericirea ta și să iau măsuri pentru ca, într-o împrejurare atât de gravă, să nu te trezești fără nicio busolă în mijlocul furtunilor pe care va trebui să le înfrunți.

— Dar, mamă scumpă, oare nu suntem noi două destul de tari pentru ca să rămânem împreună alături de dânsul, fără să ne fie frică de acea burzuluială de care pari să te temi? Paul ține la tine, mamă.

— Oh! Oh! Se teme, mai mult decât ține la mine. Să te uiți bine la el astăzi, când îi voi spune că va las să plecați la Paris fără mine. Ai să vezi pe chipul lui – oricâtă grijă își va da s-o ascundă – o bucurie lăuntrică.

— De ce? întrebă Nathalie.

— De ce, dragă copilă? Eu sunt ca sfântul Ioan Gură-de-Aur: i-o voi spune fără înconjur și-n fața ta!

— Dar dacă mă mărit cu singura condiție să nu te părăsesc?

— Astăzi despărțirea noastră a ajuns necesară, reluă doamna Evangelista, căci mai multe împrejurări vin să-mi schimbe viitorul. Sunt ruinată. Voi veți duce la Paris o viață strălucită la care n-aș putea să iau parte în chip convenabil,

fără a-mi irosi și puțină avere care-mi mai rămâne; pe când, dacă voi trăi la Lanstrac, am să am grijă de averea voastră, am să fac multe economii și-mi voi reface averea.

— Tu, mamă, economii? strigă șăgalnic Nathalie. Doar n-ai să te prefaci de pe-acum într-o bunică. Cum adică, vrei să mă părăsești pentru ademenea motive? Dragă mamă, poate să-ți pară cam prostuț, dar Paul nu e câtuși de puțin interesat...

— Ah! reluă doamna Evangelista pe un ton plin de rezerve, care-i dădu Nathaliei fiori, discuția asupra contractului mi-a deschis ochii și mi-a stârnit unele îndoieli. Dar fii fără grijă, copilă dragă, spuse dânsa luându-și fata de după gât și trăgând-o spre dânsa ca s-o îmbrățișeze – nu te vor lăsa mult timp singură. Când nu voi mai pricinui niciun neajuns, când Paul va fi văzut cine sunt, atunci mă voi reîntoarce alături de voi și ne vom relua viața de mai-nainte, flecărelile noastre de fiecare seară...

— Cum mamă? Ai să poți trăi fără iubita ta Nini?

— Îngerăș drag, fiindcă voi trăi numai pentru tine. Inima mea de mamă va fi mulțumită în fiecă clipă la gândul că voi contribui și eu, așa cum îmi cere datoria, la îndoita voastră avere.

— Dar scumpa și adorata mea mamă, trebuie să rămân chiar așa, dintru început, singură cu Paul? Ce o să devin atunci? Ce se va-ntâmpla? Ce anume va trebui să fac și ce va trebui să nu fac?

— Biata mea copilă, crezi poate că te voi părăsi de la cea dintâi bătaie? Ne vom scrie ca doi îndrăgostiți, de trei ori, pe săptămână, și vom fi astfel mereu cu gândul una la alta. Nu ti se va-ntâmpla nimic fără ca eu să aflu și te voi apăra de orice neajuns. Pe urmă, ar fi prea din cale-afară să nu vin să vă văd. Ar însemna să arunci tot ponosul pe capul bărbatului tău; voi petrece în fiecare an» câte o lună sau două, la voi, la Paris...

— Să rămân singura, singură de pe-acum cu dânsul?! o întrerupse înfricoșată Nathalie.

— Nu-i ești doar soție?

— Firește că-i sunt; dar cel puțin sfătuiește-mă cum trebuie să mă port, tu care făceai tot ce voiai din tata. Tu știi cum trebuie să mă port; spune și te voi asculta orbește.

Doamna Evangelista o sărută pe frunte; nu voia și nu aștepta decât această rugămintă.

— Copila mea, sfaturile pe care ti le-aș da trebuie să se adapteze împrejurărilor. Bărbații nu se aseamănă între ei. Leul și broasca sunt mai puțin deosebiți decât sunt din punct de vedere moral doi bărbați. Pot să știu astăzi ce ți se va-nâmpla mâine? Nu-ți pot da acum decât unele sfaturi asupra purtării tale în general.

— Dragă mamă, spune-mi iute tot ce știi.

— Mai întâi, scumpă copilă, pricina pierzaniei femeilor măritate care țin să păstreze inima soților lor... – și, spuse dânsa, făcând o paranteză, a le păstra inima și a-i cârmui e totuna – ei, bine, pricina de căpetenie a dezbinărilor conjugale stă în acea permanentă coeziune socială, inexistentă odinioară și care s-a introdus la noi în țară odată cu mania familiei. De când cu Revoluția franceză, anumite moravuri burgheze au năpădit nobilimea. Nenorocirea aceasta se datorează unuia dintre scriitorii lor, lui Rousseau, criticul infam care n-a avut decât gânduri antisociale și care, nu știu cum, a ajuns să arate drept îndreptățite cele mai nesăbuite lucruri. El a pretins că toate femeile au aceleași drepturi și aceleași facultăți; că, în societate, trebuie să te supui legilor firii. Ca și cum soția unui grande de Spania, ca și cum tu și cu mine am avea de împărtășit ceva cu femeile din popor! Și, de atunci, unele neveste cumsecade au început să alăpteze copiii, să-și crească fetele și au rămas acasă. Și astfel viața s-a complicat în așa măsură, încât fericirea a ajuns aproape cu neputință, fiindcă o potrivire de caractere, ca aceea care ne-a făcut să trăim ca două bune prietene, este o excepție. Contactul permanent e deopotrivă de primejdios între copii și părinți, ca și între soț și soție. Puținii sunt sufletele la care

dragostea să reziste prezenței acesteia neîntrerupte; numai Dumnezeu poate realiza o atare minune. Vei pune așadar între Paul și tino stăvilarul lumii; te vei duce la baluri, te vei duce la opera, te vei plimba dimineața, vei cina în oraș, vei face multe vizite și vei acorda lui Paul cât mai puține clipe. În chipul acesta, nu te vei demonetiza câtuși de puțin. Când două ființe, ca să străbată prin viață, n-au altceva decât dragostea, ajung repede să-i sleiască resursele; curând apare indiferenta care-i satură și-i dezgustă. O dată iubirea ofilită, la ce te mai poți aștepta?... Să știi bine că o iubire veștejită nu e înlocuită decât cu indiferența sau cu disprețul. Fii deci veșnic tânără și proaspătă pentru dânsul. Dacă el te plictisește – și asta s-ar putea întâmpla – la rândul tău să nu-l plictisești niciodată. Să știi să te plictisești când e nevoie, e una dintre condițiile ca să-l stăpânești. Nu veți putea păstra fericirea nici prin grija voastră pentru avere, nici prin îndeletniciri casnice; așa că, dacă nu-l vei face pe soțul tău să-ți împărtășească preocupările mondene, dacă nu-l vei desfăta – veți ajunge repede la cea mai cumplită atonie. Acolo începe *spleen*-ul iubirii. Totdeauna însă iubim pe cel care ne desfată sau ne face fericiți. Să dăruiești fericirea sau s-o dobândești – acestea sunt pentru o femeie comportări despărțite printr-o prăpastie.

— Mamă dragă, te ascult, dar nu te-nțeleg.

— Dacă-l iubești pe Paul atât de mult ca să faci ce va voi el, dacă te va face cu adevărat fericită, totul va fi împlinit; dar tot nu vei putea să-l stăpânești, și chiar și cele mai bune sfaturi din lume nu ți-ar sluji la nimic.

— Asta e mai limpede, dar învăț regula fără s-o pot aplica, zise râzând Nathalie. Cunosc teoria, iar practica va veni cu timpul.

— Biata mea Nini, reluă mamă-sa, lăsând să i se prelingă pe față o lacrimă sinceră, la gândul apropiatei căsătorii, și strângând-o la piept. Ți se vor întâmpla multe lucruri care-ți vor trezi aduceri aminte. În sfârșit, spuse ea, după o clipă în

care mama și fiica rămaseră strânse într-o duioasă îmbrățișare, să știi bine, draga mea Nathalie, c-avem ca femei, toate, o soartă asemănătoare, după cum și bărbații și-o au pe a lor. De pildă, noi suntem născute ca să fim femei de lume, gazde desăvârșite, așa după cum un om se naște pentru a deveni general sau poet. Menirea ta e să plăci. De altfel, educația ta te-a format pentru acest huzur monden. Astăzi femeile trebuie să fie crescute pentru o viață de salon, după cum odinioară erau crescute pentru gineceu⁴⁰. Tu nu ești făcută nici să fii mamă și nici ca să ajungi intendent. Și dacă se va-ntâmpla să ai copii, nădăjduiesc că ei nu vor veni, ca să-ți strice silueta, chiar a doua zi după nuntă; nimic mai burghez decât să te pomenești însărcinată o lună după ceremonia nupțială; mai întâi de toate, asta ar dovedi că nici soțul nu prea știe cum trebuie să te iubească. Iar dacă vei avea copii la vreo doi sau trei ani după căsătorie, ei bine, pe aceștia îi vor crește guvernantele și preceptorii. Tu vei rămâne cucoana care reprezintă luxul și desfătarea căminului; dar superioritatea ei să ți-o arăți numai în lucrurile care măgulesc amorul propriu al bărbaților și s-o ascunzi ori de câte ori ai câștigat-o în chestiuni importante.

— Mă sperii, mamă dragă! strigă Nathalie. Cum vrei să ții minte toate sfaturile astea? Ce-o să fac eu care-s atât de năucă, atât de copilăroasă, ca să-ajung să chibzuiesc, să mă gândesc înainte de-a trece la fapte?

— Dar, fetițo dragă, nu-ți spun astăzi decât ce vei învăța tu singură mai târziu: însă atunci, experiența va fi plătită cu greșeli cumplite, cu erori în comportare care-ți vor pricinui regrete și încurca viața.

— Dar cu ce să încep? întrebă cu naivitate Nathalie.

— Instinctul te va călăuzi, reluă mama. În clipa de față, Paul te dorește mai mult decât te iubește, fiindcă iubirea zămislită de dorință e o nădejde, iar iubirea care urmează

⁴⁰ *gineceu* - apartament rezervat femeilor în casele antice grecești; loc rezervat femeilor în vechile biserici creștine (n.k.).

Îndeplinirea dorinței e o realitate. Aci, scumpa mea, îți va sta toată puterea, aci e nodul problemei. Care femeie nu e iubită în ajun? Tu caută să fii iubită a doua zi – și atunci vei fi iubită toată viața. Paul e un om slab de înger, care se lasă ușor pradă obișnuinței; dacă se va lăsa în voia ta întâia oară, atunci îți va face voia întotdeauna. Când e dorită cu înflăcărare, o femeie poate să ceară orișice; nu face negliobia pe care am văzut c-o fac multe femei ce nu cunosc însemnătatea primelor ceasuri în care noi stăpânim, pentru a cere fleacuri sau prostii fără importanță. Folosește-te de înrâurirea pe care ți-o va prilejui prima pasiune a soțului tău, ca să-l deprinzi să te asculte. Dar, pentru a-l face să-ți cedeze, cere-i lucrul cel mai nechipzuit, ca să poți astfel prețui cu adevărat valoarea stăpânirii tale prin valoarea concesiiei lui. Ce merit ai avea dacă l-ai pune să facă un lucru firesc? Trebuie totdeauna să iei taurul de coarne, spune un proverb castilian. De-ndată ce-și va fi dat seama de inutilitatea apărării și a eforturilor lui – s-a îmblânzit. Dacă soțul tău e în stare să facă o nebunie pentru tine, atunci îl vei stăpâni.

— Doamne! De ce oare?

— Pentru că, dragă copilă, căsătoria durează o viață întreagă și un bărbat nu e un om ca toți ceilalți. Așa, de pildă, să nu faci niciodată nebunia de a te lăsa stăpânită de dânsul, orișice împrejurare ar fi. Păstrează o continuă rezervă în vorbele și faptele tale. Mergi chiar, fără primejdie, până la răceală, căci poți s-o potrivești după plac – în timp ce peste manifestările extreme ale iubirii nu mai există nimic. Soțul, draga mea, e singurul om fată de care o femeie nu trebuie să-și îngăduie nimic. De altfel, ce vrei mai ușor decât să-ți păstrezi demnitatea? Vorbe ca astea: „Soția ta nu trebuie – soția ta nu poate spune sau nu poate face cutare lucru” – sunt ca un prețios talisman. Întreaga viață a unei femei depinde de un: „*Nu vreau!*” și de un: „*Nu pot!*” – argumentul irezistibil al slăbiciunii care cade doborâtă, se tânguie și vrăjește. „*Nu vreau!*” este cel de pe

urmă argument. Puterea femeii atunci se arată deplină; așa încât nu trebuie să-l folosim decât în împrejurări grave. Succesul depinde în întregime de chipul în care folosim aceste două vorbe, de felul cum se comentează și cum le alternează o femeie. Dar există încă un mijloc de stăpânire, mai bun decât acestea, despre care se cuvine să vorbim. Eu, draga mea, am stăpânit prin credința ce mi s-a acordat. Dacă soțul tău are încredere în tine, atunci poți totul. Ca să-i inspire această convingere, trebuie să-l încredințezi că-l înțelegi. Să nu socotești că e ușor lucru; o femeie poate oricând să dovedească unui bărbat că e iubit de dânsa, dar e mai greu să-l faci să mărturisească că este înțeles de dânsa. Ție trebuie să-ți mărturisesc totul, copila mea, căci pentru tine viața cu încurcăturile ei, viața în care două voințe trebuie să se înțeleagă, începe chiar de mâine! Te gândești oare la greutatea asta? Cel mai bun mijloc spre a vă pune de acord voințele este să faci în așa fel, încât în căsnicie să nu existe decât o singură voință. Mulți pretind că o soție își cășunează nenorociri intervertind rolurile – dar scumpa mea, o femeie numai astfel poate ajunge stăpână și poate porunci împrejurărilor, în loc să li se supună, și numai acest avantaj compensează toate neajunsurile ce s-ar putea isca.

Nathalie sărută mâinile mamei sale, udându-i-le cu lacrimi de recunoștință. Ca toate femeile la care pasiunea fizică nu stârnește și pasiuni morale, ea înțelegea dintr-odată urmările acestei înalte politici feminine; dar întocmai ca și copiii răsfățați ce nu se dau bătuti dinaintea celor mai temeinice argumente și care nu conținesc să îngâne dorința lor cu încăpățănare – și ea reluă ideea, cu argumentele personale pe care le sugerează o rectilinie logică copilărească.

— Mamă dragă, acum câteva zile vorbeai atâta de pregătirile de care e nevoie pentru viitorul politic al lui Paul, pregătiri pe care tu singură le-ai fi putut duce la bun sfârșit. De ce-ți schimbi acum hotărârea și ne părăsești, lăsându-ne

singuri de capul nostru?

— Nu luasem încă cunoștință de întinderea obligațiilor mele, nici de cuantumul datoriilor, răspunse mama care nu voia să-și dezvăluie taina. De altfel, într-un an, doi, am să-ți dau un răspuns în privința aceasta. În curând vine Paul, hai mai bine să ne îmbrăcăm! Fii lingușitoare și drăguță cu dânsul, așa cum ai mai fost, ții minte, în seara când am discutat afurisitul ăsta de contract, căci astăzi e vorba să salvăm ce-a mai rămas de salvat din averea noastră și să-ți dăruiesc ceva de care mă simt legată într-un chip aproape mistic.

— Ce anume?

— Pe *Discreto*.

Paul sosi către orele patru. Deși se străduia să apară cât mai bine dispus față de soacră-sa, doamna Evangelista întrezări în privirea lui zbuciumul pricinuit de convorbirile din cursul nopții și de gândurile dimineții.

„Mathias i-a vorbit!” își zise dânsa, cu intenția să nimicească opera bătrânului notar.

— Scumpul meu copil, îl interpelă ea, ieri ți-ai lăsat diamantele în scrin și mărturisesc că n-aș voi să mai văd aceste lucruri care erau să stârnească zăpăcie între noi. De altfel, după cum ne-a atras atenția Mathias, trebuie să vindem giuvaerele, ca să putem face față primelor plăți ale moșiilor pe care le-ai cumpărat.

— Diamantele nu mai sunt ale mele, spuse el - ci le-am dăruit Nathaliei; văzând-o împodobită cu ele, sper să nu-ți mai amintești de supărarea pe care ți-au căsunat-o.

Doamna Evangelista luă mâna lui Paul și o strânse cu căldură, stăpânindu-și o lacrimă de duioșie.

— Ia ascultați, dragii mei copii, spuse apoi, privind pe Nathalie și pe Paul, dacă e așa, vreau să vă propun o afacere. Mă văd nevoită să-mi vând colierul de mărgăritare și cerceii. Da, Paul, eu nu vreau să bag niciun ban din averea mea în rente viagere, căci nu uit cât îți datorez. Ei bine! îmi mărturisesc slăbiciunea: a vinde diamantul

Discreto ar fi pentru mine o adevărată năpastă. Să înstrăinez o nestemată ce poartă porecla lui Filip al II-lea, giuvaer care a împodobit regeasca-i mână, nestemată istorică pe care ducele de Alba a mângâiat-o vreme de zece ani pe mânerul spadei sale – nu, așa ceva nu se poate! Elias Magnus mi-a prețuit cerceii și colierul la o sută și ceva de mii de franci. Să le schimbăm cu giuvaericele pe care ți le dau, ca să-mi țin făgăduiala făcută fiicei mele; vei câștiga din acest schimb, dar ce-mi pasă mie de asta? Nu sunt interesată. Așa încât, cu economiile dumatle, îți vei putea permite plăcerea să faci Nathaliei, piatră cu piatră, o diademă de diamante sau niște spice... În loc să poarte podoabe de fantezie, cioburi dintr-acelea care nu-s la modă decât pentru oamenii de rând, soția dumatle va avea diamante minunate și se va putea cu adevărat făli cu ele. Dacă e vorba să vindem cu orice preț, nu-i mai bine să mă scap de cioburile astea și să păstrăm în familie doar minunate nestemate?

— Iar dumneata, mamă, ce faci? Întrebă Paul.

— Mie, nu-mi mai trebuie nimic. Aș dori să mă fac fermiera voastră la Lanstrac. N-ar fi cu adevărat o nebunie să merg la Paris tocmai în clipa când trebuie să lichidez rămășițele averii mele de aci? Pentru nepoții mei, sunt în stare să mă prefac într-o zgrițuroaică!

— Dragă mamă, spuse Paul foarte mișcat, oare se cuvine să primesc schimbul acesta fără nici o sultă⁴¹?

— Doamne! dar nu reprezentați voi cele mai scumpe interese ale mele? Și crezi oare că pentru mine nu va fi o fericire să mi te închipui seara, lângă foc, să-mi spun că Nathalie apare strălucitoare la balul dat de ducesa de Berry⁴²? Și să văd că are diamantul meu la gât, cerceii mei la urechi... Cunoști acele mici satisfacții de amor propriu care înrăuresc atât de mult fericirea femeii și o fac mai

⁴¹ *sultă* – sumă de bani care, într-un partaj sau într-un schimb, compensează diferența de valoare a bunurilor schimbate.

⁴² *ducesa de Berry* – soția fiului al doilea al lui Carol al X-lea.

veselă și agreabilă. Nimic n-o întristează mai mult decât când i se jignește vanitatea; n-am văzut nicăieri o femeie prost îmbrăcată, care să fie amabilă și veselă. Hai, nu-i așa, Paul, noi găsim mai multă desfătare în obiectul iubit, decât în noi înșine?

„Doamne! Ce voia să spună Mathias?” se întrebă Paul.

— Fie, mamă, zise el cu jumătate glas, primesc.

— Sunt emoționată, adăugă Nathalie.

Tocmai în clipa aceea apăru și Solonet, aducând clienței sale o veste bună: prin samsarii ce-i cunoștea găsise doi antreprenori ce jinduiau să cumpere casa cu vasta-i grădină – teren pe care s-ar mai fi putut clădi...

— Oferă două sute cincizeci de mii de franci, îi spuse el. În cazul că ați consimți, cred c-aș putea să-i iau până la trei sute de mii. Grădina dumneavoastră are două pogoane.

— Soțul meu a plătit două sute de mii de franci pe tot imobilul, așa încât consimt, spuse ea, scăzând însă mobilierul, oglinzile...

— Ah! spuse Solonet, știu că vă pricepeți în afaceri.

— Din păcate trebuie, răspunse doamna Evangelista, suspinând.

— Știam eu c-are să vină multă lume la liturghia dumneavoastră de ieri-noapte, adăugă Solonet. Și dându-și seama că este de prisos, se retrase.

Doamna Evangelista îl petrecu până la ușa ultimului salon, șoptindu-i:

— Am acuma valori de două sute de mii de franci; dacă îmi rămân două sute de mii de franci de pe urma casei, asta înseamnă c-am strâns un capital de patru sute cincizeci de mii de franci. Vreau să ajung la un venit cât mai mare și pentru aceasta mă bizui pe dumneata. Voi rămâne, cred, la Lanstrac.

Tânărul notar sărută mâna clienței lui, în semn de recunoștință, căci accentul glasului ei îl făcu să spere că alianța aceasta, întemeiată pe interese, ar putea să se extindă și mai departe.

— Vă puteţi bizui pe mine, făgădui el, căci vă voi găsi plasamente în mărfuri la care nu veţi avea niciun risc şi veţi obţine câştiguri importante...

— Pe mâine, căci – împreună cu domnul marchiz de Gyaz – eşti martorul nostru.

— Dragă mamă, interveni Paul, pentru ce nu vrei să vii cu noi la Paris? Nathalie e supărată pe mine, ca şi cum eu aş fi pricina hotărârii dumitale.

— Am chibzuit bine la asta, copiii mei. Cred că v-aş stingheri. V-aţi simţi obligaţi să mă luaţi peste tot cu voi – şi tinerii au ideile lor cu care eu, fără să vreau poate, nu mă împac. Duceţi-vă dar singuri la Paris. Nu vreau să exercit mai departe, asupra contesei de Manerville, blânda stăpânire pe care o aveam asupra Nathaliei. Trebuie să ţi-o las ție, Paul, în întregime. Vezi, există între noi două obiceiuri care trebuie curmate. Întrâurirea matală trebuie să ia locul întrâuririi mele. Doresc să mă iubeşti şi fii sigur că-ţi voi susţine interesele mai mult decât ţi-ai putea închipui. Tânărul însurăţel este întotdeauna, mai curând sau mai târziu, gelos de iubirea pe care fiica o poartă mamei sale. Are poate dreptate. Când veţi fi strâns uniţi, când dragostea vă va fi contopit sufletele într-unul singur, atunci, dragul meu copil, nu-ţi va mai fi teamă să fim împreună. Nu vei mai vedea în mine o întrâurire potrivnică. Cunosc bine lumea, cunosc oamenii şi lucrurile; am văzut multe căsnicii stricate din pricina iubirii oarbe a mamelor, care se făceau deopotrivă de nesuferit şi fiicelor şi ginerilor. Dragostea bătrânilor este adesea sâcâitoare şi ostenitoare. Poate că n-am să ştiu să mă dau la o parte când va trebui. Poate o să am slăbiciunea să cred că mai sunt încă frumoasă. Sunt unii linguşitori care vor să mă facă să cred că aş mai putea fi iubită. Aş avea poate unele pretenţii care v-ar stingheri. Lăsaţi-mă mai degrabă să aduc încă o jertfă pe altarul fericirii voastre. V-am dat averea – ei bine, vă dăruiesc şi ultimele unelte ale vanităţii mele femeieşti. Moş Mathias al dumitale e bătrân, n-ar putea să vadă şi de moşii; am să

mă fac eu vechilul dumitale, am să-mi creez griji care, mai curând sau mai târziu, sunt ale persoanelor în vârstă; pe urmă, de va fi nevoie, am să vin și la Paris să sprijin năzuințele ambiției dumitale. Haide, spune drept, Paul, hotărârea mea te nemulțumește?

Paul nu voi în ruptul capului să mărturisească, dar era tare fericit să se știe liber. Îndoiala, pe care l-o strecurase în suflet bătrânul notar, în legătură cu caracterul soacră-si, fu astfel spulberată într-o clipa de doamna Evangelista care reluă și continuă convorbirea pe același ton.

„Mama avea dreptate, gândi Nathalie, observând fizionomia lui Paul. Pare foarte mulțumit că mă știe despărțită de dânsa; de ce oare?”

Acest *de ce?* nu era prima întrebare pe care bănuiala o strecura și care dovedea puternica temeinicie a învățămintelor materne.

Sunt anumite caractere care, la un singur semn, cred în prietenie. La asemenea oameni, vântul dinspre miazănoapte gonește norii tot atât de repede pe cât îi strânge vântul de apus; ei se opresc la efecte, fără să mai cerceteze cauzele. Paul era una dintre aceste firi pe deplin încrezătoare, fără gânduri rele, dar lipsit de darul prevederii. Dacă era slab de înger, aceasta se datora mai degrabă bunătății și încrederii lui în bine, decât faptului că avea un suflet bisisnic.

Nathalie era tristă și gânditoare, fiindcă nu putea să trăiască fără mama ei. Paul, plin de încrederea pe care i-o dădea iubirea, râdea în sinea lui, văzând melancolia viitoareii lui soții, spunându-și că plăcerile căsniciei și viața vijelioasă a Parisului aveau în cele din urmă s-o spulbere. Doamna Evangelista savura cu o plăcere ușor de observat încrederea lui Paul, căci prima condiție a răzbunării este să știi să ți-o ascunzi. O ură mărturisită rămâne neputincioasă. Creola făcuse până atunci doi pași mari înainte. Fiica ei căpătase un minunat giuvaer care pe Paul îl costa două sute de mii de franci și care avea să fie, fără îndoială, urmat

de alte podoabe. Apoi, îi lăsa pe cei doi copii de capul lor, fără alt sfetnic în afara iubirii lor lipsite de logică. Își pregătea astfel răzbunarea, fără știința fiicei sale, care însă, mai curând sau mai târziu, avea să-i fie complice. Oare îl va iubi Nathalie pe Paul? Iată o întrebare încă nelămurită, a cărei dezlegare putea să-i schimbe planurile, căci nutrea o dragoste prea adâncă pentru fata ei ca să nu-i respecte fericirea. Viitorul lui Paul mai atârna așadar de el însuși. Dacă ar fi izbutit să se facă iubit, atunci ar fi fost salvat.

În sfârșit, a doua zi la miezul nopții, după o seară petrecută în familie cu cei patru martori – cărora doamna Evangelista le oferise o cină îmbelșugată, cum se cuvine după o cununie civilă – cei doi soți și prietenii lor ascultară liturghia nuntii, celebrată la lumina luminărilor și la care participară vreo sută de curioși. O nuntă nocturnă strecoară totdeauna în suflet presimțiri sinistre; lumina este simbolul vieții și al plăcerii și tocmai aceste prorociri lipseau de la o atare nuntă. Întrebați pe omul cel mai cutezător, de ce-și simte sufletul înghețat? De ce negura rece a bolților înfioară? De ce ecoul pașilor îl înspăimântă? Deși în realitate nu poate fi niciun motiv care să te facă să tremuri, fiecare tremură iar bezna, icoană a morții, întristează. Despărțită de mama ei, Nathalie plângea. Tânăra era în prada tuturor îndoielilor care-ți cuprind sufletul atunci când pătrunzi într-o viață nouă în care – în pofida asigurărilor celor mai strașnice în ceea ce privește fericirea – apar mii de capcane în care poate cădea femeia. Îi era frig, ceru o manta.

Purtarea doamnei Evangelista și aceea a soților suscită unele observații în rândurile mulțimii elegante care foia în preajma altarului.

— Tocmai mi-a spus Solonet că soții pleacă mâine dimineață singuri, la Paris

— S-ar fi convenit ca doamna Evangelista să meargă să stea cu ei.

— Conte Paul s-a și descotorosit de dânsa.

— Mare greșeală! spuse marchiza de Gyas. Să închizi ușa mamei soției tale, asta nu înseamnă oare s-o deschizi unui amant? Nici nu-și dă seama ce înseamnă o mamă?

— A fost foarte aspru cu doamna Evangelista; sărmana femeie, a fost nevoită să-și vândă casa și acum urmează să trăiască la Lanstrac.

— Uite ce tristă-i Nathalie!

— Păi ți-ar place să te trezești așa, la drumul mare, a doua zi după nuntă?

— E tare neplăcut...

— Sunt mulțumită c-am venit aici, zise o doamna, căci m-am convins că e nevoie, după datină, să însoțești căsătoria de toate solemnitățile și serbările obișnuite; eu una găsesc nunta asta foarte searbădă, foarte tristă. Și dacă vrei să-ți spun tot ce gândesc – adăugă dânsa, plecându-se la urechea vecinei ei – căsătoria asta mi se pare indecentă!

Doamna Evangelista o luă pe Nathalie în caleașca ei și o conduse ea însăși la contele Paul.

— Prin urmare, mamă dragă, totul s-a sfârșit...

— Gândește-te, draga mea copilă, la ultimele mele sfaturi, și atunci vei fi fericită. Să-i fii întotdeauna soție, iar nu amanta lui...

Înainte ca să se culce Nathalie, mama ei juca o mică comedie și se aruncă în brațele ginerelui său, lăcrimând. A fost singurul provincialism pe care și l-a îngăduit, dar își avea rostul lui. Printre lacrimi și cu vorbe în aparență smintite sau deznădăjduite, ea obținu de la Paul concesiunile pe care le fac toți soții... A doua zi, îi urcă într-un rădvan și-i petrecu până dincolo de bacul cu care se trece Gironda. În câteva vorbe, Nathalie o încunoștințase pe doamna Evangelista că, dacă Paul câștigase partida cu prilejul semnării contractului, acum începuse revanșa. Dintru început, Nathalie căpătase cea mai desăvârșită ascultare din partea bărbatului ei.

ÎNCHEIERE

Cinci ani mai târziu, în luna noiembrie, într-o după amiază, la Bordeaux, contele Paul de Manerville, înfășurat într-o mantie, cu capul plecat la pământ, se strecura în taină în casa maestrului Mathias. Prea în vârstă ca să se mai ocupe de afaceri, notarul își vânduse vadul și își încheia acum viața tihnit, într-unul dintre imobilele în care se retrăsese. O afacere urgentă îl chemase în oraș, tocmai când îi sosi oaspele; bătrâna lui menajeră, care știa de venirea lui Paul, îl conduse în camera doamnei Mathias, răposată cu un an în urmă. Obosit, după o călătorie zorită, Paul dormi dus până seara. Când se-ntoarse acasă, bătrânul se mulțumi să-l privească pe vechiul său client dormind, așa cum o mamă își privește copilul. Josette, menajera, își întovărășea stăpânul și rămase în picioare înaintea patului, cu mâinile-n șolduri.

— Se-mplinește astăzi anul, Josette, de când am vegheat aici ultimul suspin al scumpei mele soții, și nu știam că are să-mi fie dat să-l văd și pe domnul conte aproape mort.

— Sărmanul! Geme prin somn, zise Josette.

Fostul notar nu răspunse decât cu: „Ei drăcia dracului!” înjurătură nevinovată care arăta întotdeauna la dânsul

necazul omului de afaceri când întâmpină greutăți de neînvins. „În sfârșit, își spuse dânsul, i-am salvat nuda proprietate a moșiiilor de la Lanstrac, d'Auzac și Saint-Froult, precum și imobilul. său!” Mathias socoti pe degete și strigă: „Cinci ani! Exact, se-implinesc chiar în luna aceasta cinci ani de când bătrâna lui mătușă, astăzi răposată, venerata doamnă de Maulincour, cerea pentru dânsul mâna acestei năpârci îmbrăcată-n femeie, care - așa cum prevedeam - l-a ruinat cu desăvârșire.”

După ce-l contemplă îndelung pe tânăr, bunul și bătrânul notar, sprijinindu-se într-un toiag, merse să se plimbe cu pași domoli, împovărați de gută, prin grădinița casei. La orele nouă, cina era servită, căci Mathias obișnuia să mănânce seara. Bătrânul fu mirat când îl văzu pe Paul cu fruntea liniștită și fața senină, deși destul de schimbată. Dacă, la treizeci și trei de ani, contele de Manerville părea că are patruzeci, această schimbare a fizionomiei se datora numai și numai unor zdruncinări morale; fizicește arăta încă bine. Yeni și-i luă mâinile bătrânului, ca să-l silească astfel să stea jos, și i le strânse cu căldură, spunându-i:

— Scumpul meu maestru Mathias! Ai văzut și dumneata o mare durere!

— Necazurile mele erau în firea lucrurilor, domnule conte, dar ale dumneavoastră...

— Vom vorbi despre mine numaidecât, la masă.

— Dacă n-aș avea un băiat în magistratură și o fată măritată, să crezi, domnule conte, că ai fi găsit la bătrânul Mathias și altceva decât ospitalitate. Cum ai picat la Bordeaux tocmai în clipa în care trecătorii citesc pe toate zidurile aflate vestind scoaterea în vânzare a fermelor de la Grassol, Guadet, a viei de la Bellerose și a imobilului matale? Mi-e cu neputință să-ți spun amărăciunea care mă cuprinde când văd afișele astea - eu, care vreme de patruzeci de ani am purtat de grijă acestor bunuri de parcă ar fi fost ale mele, eu, care ca al treilea secretar al înaintașului meu, vrednicul maestru Chesneau, le-am

cumpărat pentru doamna mama dumneavoastră și care, cu mâna mea de secretar de-al treilea, am redactat atât de frumos, cu litere rotunde, actul de vânzare! Eu, care păstrez titlurile de proprietate, în biroul urmașului meu; eu, care am făcut toate lichidările! Eu, care te-am văzut mic de-o șchioapă! spuse notarul, arătând cu mâna. Numai cine-a fost notar vreme de patruzeci și unu de ani și jumătate poate să-și dea seama de durerea pe care mi-o poate pricinui vederea numelui meu, imprimat în fața întregului Israel, în procesele-verbale ale vânzării silite și a stabilirii drepturilor de proprietate. Când trec pe uliță și văd trecătorii citind aceste groaznice afișe galbene, mi-e rușine, de parcă ar fi vorba de propria mea ruină și de propria mea cinste... Sunt unii nătărăi care silabisesc cu glas tare, într-adins, ca să atragă pe alți gură-cască și pe urmă se apucă cu tații să facă cele mai neghioabe comentarii. Parcă n-ai fi stăpân pe bunurile dumitale! Tatăl dumitale mâncase două averi înainte de a și-o reface pe aceea pe care ți-a lăsat-o și n-ai fi un adevărat Manerville dacă nu i-ai călca pe urme... De altfel, vânzările silite au dat naștere unui întreg aliniat din Cod, au fost prevăzute și te încadrezi într-unui din cazurile admise de lege. De n-aș fi un moșneag cu părul alb, care n-așteaptă decât un brânci ca să cadă în groapă, i-aș lua la goană pe toți cei ce stau și se zgâiesc înaintea unor asemenea infamii: *La cererea doamnei Nathalie Evangelista, soția lui Paul-François-Joseph, conte de Manerville, despărțită în ceea ce privește bunurile prin sentința Tribunalului de primă instanță a Departamentului Senei etc....*

— Da, spuse Paul, și acum despărțită și trupește...

— Cum?! făcu bătrânul.

— Oh! împotriva voinței Nathaliei, spuse repede contele. A trebuit s-o amăgesc, nici nu știe c-am plecat.

— Așadar, pleci?

— Drumul este plătit; mă imbarc pe *La Belle Amélie*, spre Calcutta.

— Peste două zile! Așadar nu ne vom mai revedea, domnule conte.

— N-ai decât șaptezeci și trei de ani, scumpul meu Mathias, și ești bolnav de podagră – o adevărată cheazășie de viață bună. Când mă voi întoarce, te voi găsi teafăr. Capul și inima dumitale vor fi încă zdravene și mă vei putea ajuta să-mi reclădesc ce e astăzi zdruncinat. În șapte ani, am de gând să fac o mare avere. La întoarcerea mea o să am doar patruzeci de ani – și la vârstă asta totul mai este cu puțință.

— Dumneata? spuse Mathias, lăsând să-i scape un gest de uimire; dumneata, domnule conte, vrei să te apuci să faci negoț? Te-ai gândit bine?

— Nu mai sunt „domnule conte”, dragă Mathias. Pe biletul de drum scrie: Camille – unul dintre numele de botez ale mamei. Apoi am câteva cunoștințe care-mi vor ajuta să fac avere și altfel. Comerțul e ultima mea șansă. În sfârșit, plec cu o sumă destul de frumoasă ca să-mi fie îngăduit să-mi încerc norocul pe o scară mare.

— Unde-i suma aceasta?

— Trebuie să mi-o trimită un prieten.

Nu din batjocură și nici din surprindere, – la auzul cuvântului *prieten*, bătrânul lăsa să-i scape furculița; chipul lui arăta amărăciunea pe care o simțea văzându-l pe Paul sub înrâurirea unei amăgitoare himere; căci el cuprindea cu privirea prăpastia pe care contele o lua drept trainică temelie.

— Am fost notar vreme de aproape cincizeci de ani și n-am văzut niciodată ca oameni ruinați să aibă prieteni care să le împrumute bani.

— Atunci nu-l cunoști pe de Marsay! În clipa în care-ți vorbesc, sunt sigur că a vândut rente, dacă va fi fost nevoie, iar mâine o să primești o poliță de cincizeci de mii de franci.

— Tare aș dori să ai dreptate. Dar prietenul acesta nu ți-ar fi putut el pune în ordine afacerile? Ai fi putut trăi liniștit

la Lanstrac, cu veniturile doamnei contese, vreme de șase sau șapte ani,

— Și cine ar fi plătit atunci datoriile de un milion și jumătate din care numai partea soției mele e de cinci sute cincizeci de mii de franci?

— Cum e cu puțință ca-n patru ani să fi făcut datorii de un milion patru sute cincizeci de mii de franci?

— Nimic mai simplu, Mathias. Oare nu i-am lăsat diamantele soției mele? Oare n-am cheltuit cei o sută cincizeci de mii de franci care ni se cuveneau din vânzarea imobilului Evangelista, ca să amenajez casa de la Paris? N-a fost nevoie să plătim costul achizițiilor și al datoriilor prilejuite de încheierea contractului de căsătorie? În sfârșit, n-am fost eu oare nevoit să vând rentele de patruzeci de mii de franci ale Nathaliei, ca să plătesc moșiile Auzac și Saint-Froult? Am vândut rentele la cursul de 87 de franci suta, așa încât frică din prima lună a căsniciei eram înglodat cu aproape două sute de mii de franci. Ne-au mai rămas șaiszeci și șapte de mii de franci rentă. Am cheltuit întotdeauna două sute de mii de franci mai mult. Mai adaugă, la acești nouă sute de mii de franci, câteva datorii pe la cămătări și gata milionul!

— Culmea! zise bătrânul notar. Și pe urmă?

— Ei bine! mai întâi am ținut să întregesc colecția de bijuterii a soției mele – colecție ce avea drept bază colierul de perle la care purta ca agrafă diamantul de familie *Discreto* și cerceii mamei ei. Am plătit o sută de mii de franci o diademă de spice de diamante. Iată-ne ajunși la un milion și o sută de mii de franci. Mă găsesc dator cu întreaga avere a soției mele, care se ridică la trei sute cincizeci și șase de mii de franci – echivalentul zestrei ei.

— Dar, spuse Mathias, dacă doamna contesă și-ar fi amanetat diamantele, iar dumneata veniturile, după socoteala mea ați fi avut trei sute de mii de franci cu care lesne ați fi putut să vă liniștiți creditorii...

— Când un om s-a prăbușit, Mathias, când bunurile lui

sunt grevate de ipoteci, când soția lui vine înaintea creditorilor prin prevalările la care are dreptul, în sfârșit, când ai de plătit polițe de o sută de mii de franci care vor putea fi achitate, nădăjduiesc, din prețul mare la care-mi vor urca valoarea proprietăților mele - nu mai e nimic de făcut... Fără să mai vorbim, nu-i așa, de cheltuielile exproprierii!

— Îngrozitor! spuse notarul.

— Vânzările silite au fost, din fericire, înlocuite cu vânzări de bună voie, ca să putem astâmpăra focul.

— Să vinzi podgoria Bellerose! — strigă Mathias — Când ai în pivnițe recolta din 1825!

— N-am avut încotro!

— Numai Bellerose face șase sute de mii de franci!

— Am sfătuit-o pe Nathalie s-o răscumpere.

— Un venit de șaisprezece mii franci în anii normali și, eventual, un venit ca acel din 1825! Voi urca însumi Bellerose până la șapte sute de mii de franci și fiecare din ferme la o sută douăzeci de mii de franci.

— Cu atât mai bine; dacă imobilul meu din Bordeaux se poate vinde cu două sute de mii de franci, atunci voi ieși la liman.

— Solonet l-ar plăti chiar ceva mai mult; râvnește de mult la el. Se retrage din afaceri cu o sută și câteva mii de livre, câștigate numai prin speculă pe rente. Și-a vândut biroul notarial cu trei sute de mii de franci și și-a luat de nevastă o mulătră bogată. Dumnezeu știe în ce fel și-o fi câștigat banii, dar se spune că-i dolda de milioane. Un notar să speculeze asupra rentelor! Un notar să se-nsoare cu o corcitură! Ce timpuri! Se îndeletnicea - zice-se - cu specularea averii soacrei matala.

— A înfrumusețat domeniul Lanstrac și a purtat de grijă moșiilor mele; mi-a plătit câștigurile la timp.

— N-aș fi crezut-o niciodată în stare să se poarte astfel.

— E așa de bună și devotată! În cele trei luni în care venea să stea la Paris, îi plătea întotdeauna Nathalie

datoriile.

— Îi era și lesne, doar trăiește din Lanstrac! Tocmai ea să ajungă econoamă! Ce minune! Abia și-a cumpărat, între Lanstrac și Grassol, domeniul Grainrouge – astfel încât, dacă va pune să se taie alea ce duce de la Lanstrac la șoseaua mare, ați putea merge cale de-o poștă și jumătate numai pe moșiile voastre... A dat pe Grainrouge o sută de mii de franci bani peșin, iar moșia dă un venit de o mie de scuzi numărați.

— E încă tare frumoasă! zise Paul. Viața la țară o păstrează tânără. N-aș vrea să mă duc să-mi iau adio de la dânsa, ar fi în stare să se jertfească pentru ca să mă salveze.

— Ai merge zadarnic, căci e la Paris. Poate că ea sosea tocmai în clipa în care dumneata plecai.

— Pesemne că va fi aflat de scoaterea în vânzare a averii mele și venea să-mi sară într-ajutor. N-am să mă plâng de viață! Sunt iubit, fără-ndoială, cât de mult poate fi iubit un bărbat pe lumea asta – iubit de două femei care se-ntrec care mai de care să-mi arate devotamentul lor, ba chiar se pizmuiau una pe alta; fiica dojenea pe mamă-sa că mă iubește prea mult, iar mama îi reproșa risipa. Tocmai duioșia aceasta a lor m-a dat gata. Cum să nu-i împlinesc eu toate capriciile acestei femei pe care o ador? Cum ar fi în stare cineva să n-o facă? Dar pe de altă parte, cum să poți primi asemenea sacrificii? Desigur, am fi putut lichida averea și trăi la Lanstrac; eu unul însă prefer să mă duc în Indii și să mă-ntorc bogat, decât s-o smulg pe Nathalie din mijlocul vieții pe care a îndrăgit-o. De altfel, eu sunt cel care i-am propus separația de bunuri. Femeile sunt ca niște îngeri și nu trebuie să le amesteci niciodată în chestiunile materiale.

Bătrânul Mathias îl asculta c-un aer uluit și plin de îndoială.

— Și n-aveți copii?

— Din fericire, nu.

— Eu înțeleg altfel căsătoria, rosti cu naivitate bătrânul notar. După mine, soția trebuie să împărtășească soarta soțului ei, fie bună, fie rea. Am auzit spunându-se că atunci când tinerii căsătoriți se iubesc ca niște amanți, n-au copii. Oare plăcerea este singurul țel al căsniciei? Nu stă mai degrabă fericirea și în înjghebarea unei familii? Aveai numai douăzeci și opt de ani, iar doamna contesă abia douăzeci; vi se ierta dar că vă gândeați numai la dragoste. Cu toate acestea, natura contractului și numele dumneavoastră – ai să găsești că sunt prea notar în ceea ce spun – totul vă obliga să începeți prin a aduce mai întâi pe lume un băiețel voinic. Da, domnule conte, și chiar de-ai fi avut numai fete, nu trebuia să te fi oprit până când n-ai fi avut un băiat ca să consolideze majoratul. Oare domnișoara Evangelista, care este o femeie zdravănă, avea să se teamă întrucâtva de lăuzie? Îmi vei spune că astea-s vechi deprinderi bătrânești; dar vezi, domnule conte, în familiile nobile menirea soției legitime este s-aducă pe lume copii și să se-ngrijească de buna lor creștere. Așa cum spunea doamna ducesă de Sully – nevasta marelui Sully⁴³ – soția nu e o unealtă de plăceri, ci este cinstea și virtutea unui cămin.

— Nu cunoști femeile, bunul meu Mathias, răspunse Paul. Ca să fii fericit, trebuie să le iubești așa cum vor ele să fie iubite. N-ar fi ceva brutal dac-ai lipsi-o atât de timpuriu pe soție de toate podoabele făpturii sale; să-i strici frumusețea înainte de a se fi bucurat de ea?

— Dacă ai fi avut copii, atunci mama ar fi împiedicat-o pe soție să facă atâta risipă și ar fi rămas acasă...

— Dacă ai avea dreptate, dragul meu – spuse Paul încruntând sprincenele – atunci aș fi încă mai nefericit. Nu-mi spori durerea, dojenindu-mă tocmai acum când sunt atât de abătut – lasă-mă să plec fără alte gânduri negre.

⁴³ *marele Sully* – Maximilien de Béthune, duce de Sully (1559—1641), a fost un ministru capabil al lui Henric al IV-lea, cunoscut pentru a fi preconizat economia în finanțe și pentru a fi protejat agricultura.

A doua zi, Mathias primi de la Henri de Marsay o poliță de o sută cincizeci de mii de franci, plătibilă la vedere.

— Vezi, spuse Paul, nu-mi scrie un cuvânt. Îmi face în primul rând un serviciu. Henri este omul care întruchipează cea mai perfectă imperfecțiune, e firea cea mai nelegiuit de frumoasă din câte cunosc. De-ai ști cât de sus plutește bărbatul acesta, încă tânăr, pe deasupra tuturor patimilor și a intereselor și ce spirit politic are, te-ai mira împreună cu mine să-l vezi că e atât de inimos.

Mathias se strădui să schimbe hotărârea lui Paul; dar văzând că ea este irevocabilă și îndreptățită de atâtea motive, bătrânul notar în cele din urmă nici nu încercă să-și mai rețină clientul. Prea arareori se-ntâmplă ca plecările corăbiilor să aibă loc chiar la data fixată; dar printr-o împrejurare nefericită pentru Paul, vântul fu prielnic și *La Belle Amélie* putu chiar a doua zi să-și întindă pânzele. În clipa în care pleacă o corabie, debarcaderul e înțesat de rude, de prieteni, de gură-cască. Printre persoanele ce se foiau pe chei, erau și unele care-l cunoșteau personal pe Manerville. Prăbușirea lui îl făcea în clipa aceea tot atât de celebru, pe cât fusese odinioară datorită averii lui – așa încât se stârni un val de curiozitate. Fiecare spunea câte o vorbă. Bătrânul notar îl petrecu pe Paul în port.

— Și amare trebuie să-i fi fost suferințele auzind în jurul lui conversații ca acestea.

— Cine-ar mai recunoaște în domnul ăla pe care-l vezi lângă bătrânul Mathias pe un dandy supranumit *floarea rară* și care acum cinci ani făcea tot ce voia în Bordeaux?

— Cum? Grăsunul ăla în redingotă de alpaga⁴⁴, mutra aia de birjar – să fie oare contele de Manerville?

— Da, draga mea, cel care s-a însurat cu domnișoara Evangelista. Iată-l acum ruinat, fără un ban chior în buzunar, ducându-se spre Indii ca să vâneze vreo comoară.

— Dar cum de s-a ruinat? Era doar atât de bogat!

⁴⁴ *alpaga* (sau *alpaca*) – stofă fină, fabricată din lână de *lama* – animal domestic din America de sud (n.k.).

— Parisul, femeile, Bursa, jocul, luxul...

— Și pe urmă, zise altul, Manerville e slab de înger, n-are minte, e moale ca o cocă, se lasă muls ca o oaie și nu e în stare de nimic. Era născut ca să fie jumulit!

Paul îi strânse bătrânului mâna și se refugie pe corabie. Rămas pe chei, Mathias se uita la vechiul său client care, rezemat de balustrada punții, sfida mulțimea cu o privire plină de dispreț. În clipa în care marinarii ridicară ancora, Paul îl văzu pe Mathias că-i face semne cu batista. Bătrâna menajeră, în mare grabă, sosise lângă stăpânul ei și acesta părea că vrea să-i comunice o veste de cea mai mare însemnătate. Paul îi rugă pe căpitan să-ntârzie o clipă ca să poată trimite la țărm o barcă și să poată astfel afla ce voia de la dânsul bătrânul notar care-i făcea semne energice să debarce. Prea neputincios ca să se poată duce pe bord, Mathias înmână două scrisori unuia dintre marinarii care veniseră cu barca la țărm.

— Prietene dragă, mesajul acesta – spuse bătrânul notar marinarului arătându-i una dintre scrisorile pe care i le dădea – privește-l bine – mesajul acesta a fost adus de la Paris de un curier care a făcut treizeci și cinci de ore de drum. Nu uita să-i spui această împrejurare domnului conte, s-ar putea să-l facă să-și schimbe hotărârea.

— Și s-ar putea întâmpla să debarce? întrebă marinarul.

— Da, prietene, răspunse, imprudent, notarul.

În oricare țară, marinarul este în general o făptură aparte, care arată aproape întotdeauna cel mai adânc dispreț oamenilor de pe uscat. Pe burghezi, mai ales, nu-i înțelege, nu-i înghite, își bate joc de dânsii și dacă poate îi fură, crezând că nu încalcă astfel regulile moralei. Din întâmplare, marinarul acesta se nimeri să fie un breton, care din toate spusele bătrânului Mathias reținu un singur, lucru.

„Asta-i acu!” gândi el pe când vâslea. „Să-l debarcăm! Auzi vorbă! Să-și piardă căpitanul nostru pasagerul! De-ar fi

să-i ascultăm pe toți țapii ăștia, ne-am petrece viața numai îmbarcându-i și debarcându-i! I-o fi teamă să nu capete fi-su un guturai!

Marinarul îi înmână deci scrisorile lui Paul, fără să-i spună nimic. Recunoscând slova soției sale și scrisul lui de Marsay, Paul își închipui că știe tot ce i-ar fi putut spune aceste două ființe și nu voi să se lase înrâurit de ofertele inspirate de devotamentul lor. Vârî deci, cu o aparentă nepăsare, scrisorile în buzunar.

— La ce bun atâta tevatură! Ce mai prostii! spuse marinarul căpitanului (de fapt, vorbea în dialectul lui breton.) Dac-ar îi fost ceva gras – cum spunea cartoafa aia bătrână – oare domnul conte și-ar fi aruncat el țidulele așa, în despicăturile hainei?

Stăpânit de gândurile triste care năpădesc în asemenea împrejurări chiar și pe bărbații cei mai tari, Paul se lăsa dus în voia melancoliei, salutându-și vechiul prieten cu mâna, spunând Franței adio și privind cum se îndepărtau casele Bordeaux-ului...

Se așeză pe un colac de parâme. Noaptea îl prinse acolo, pierdut în visuri. Amurgul asfințitului îi stârni îndoielile: își cufunda ochiul lui bănuitor în viitor și iscodindu-l, nu vedea decât primejdii și nesiguranță. Se-ntreba, atunci, dacă va avea destul curaj... Avea bănuieli confuze știind-o pe Nathalie de capul ei; se căia de hotărârea luată, regreta Parisul și viața de pe vremuri. Deodată fu cuprins de rău de mare. Toți știu urmările acestei năpaste: cea mai dăunătoare dintre urmările lui, ce nu sunt de altfel primejdioase, este o topire completă a voinței. O zăpăceală inexplicabilă destramă, în centrul organismului, ligamentele vitalității, sufletul bolnavului nu-și mai îndeplinește funcțiunile și ajunge să fie cuprins de o totală nepăsare: mama își uită copilul, amantul nu se mai gândește la iubită, omul cel mai puternic zace ca o plavie inertă. Paul fu dus în cabina lui unde boli trei zile, întins, când vomând, când amețit cu grog marinăresc, fără să gândească la nimic alta și dormind întruna; pe urmă începu un fel de convalescență și se vindecă... În dimineața în care, simțindu-se mai bine, merse să se plimbe pe punte ca să respire brizele marine ale unei clime noi, când își puse mâinile în buzunar, dădu de scrisori. Le scoase numaidecât ca să le citească și-ncepu cu scrisoarea Nathaliei. Pentru ca scrisoarea contesei de Manerville să poată fi bine înțeleasă, e nevoie să înfățișăm însă mai întâi scrisoarea lui Paul către soția sa. Iată-o:

Scrisoarea lui Paul de Manerville către soția lui

Iubita mea, când vei citi scrisoarea aceasta, fi-voi departe de tine: poate voi fi chiar pe corabia care mă va duce în Indii, unde îmi voi reface averea năruită.

Nu m-am simțit în stare să-ți spun că plec. Te-am amăgit, dar nu era oare nevoie de asta? Te-ai fi simțit în chip inutil stingerită, ai fi voit să-mi jertfești averea ta. Dragă

Nathalie, să n-ai nicio remușcare, după cum nici eu n-am nicio părere de rău. Când îți voi aduce înapoi milioanele, le voi depune la picioarele mamei tale, spunându-ți: „Totul e al tău!” Te iubesc nebunește, Nathalie. Îți spun aceasta fără să mă tem că cele ce-ți mărturisesc ți-ar sluji să-ți întinzi încă mai mult atotputernicia de care nu se tem decât cei slabi. Stăpânirea ta asupra mea a fost fără de margini, chiar din ziua în care te-am cunoscut. Iubirea mea e singurul complice al prăbușirii mele. Falimentul meu treptat m-a făcut să simt plăcerile delirante ale jucătorului. Pe măsură ce averea mi se micșora, îmi sporea fericirea. Fiecare fărâmbă din avuția mea, pe care o prefăceai într-o mică plăcere, îmi pricinuia desfătări cerești. Aș fi voit să ai încă mai multe capricii decât ai avut. Știam că merg spre prăpastie, dar mergeam cu fruntea încununată de fericire. Sunt simțăminte pe care nu le cunosc oamenii de rând. M-am purtat ca îndrăgostiții care se încuie un an sau doi într-o căsuță pe malul unui lac și care-și făgăduiesc să se omoare, după ce se vor fi cufundat într-un ocean de plăceri, murind astfel în culmea iluziilor și a iubirii lor. Întotdeauna am găsit că asemenea oameni sunt cumplit de înțelepți. Tu nu știai nimica, nici despre plăcerile, nici despre jertfele mele. Ce voluptate mai mare decât să ascunzi ființei iubite prețul dorințelor ei? Acum îți pot mărturisi taina. Voi fi departe de tine când vei ține în mâinile tale hârtia aceasta împovărată de dragoste. Dacă pierd comoara recunoștinței tale, în schimb nu simt strângerea de inimă care m-ar fi cuprins, dacă ți-aș fi spus toate lucrurile acestea prin viu grai. Și pe urmă, iubita mea, nu-i oare o socoteală măiastră să-ți dezvălui în chipul acesta trecutul? Nu-nseamnă asta să ne prelungim dragostea și în viitor, fără grijă, fără nevoie de stimulente? Dragostea noastră este poate atât de curată, încât mărturiile nu mai au ce căuta – și nu este oare adevărat că ea nu cunoaște nici timp, nici depărtări și se nutrește din ea însăși? Ah! Nathalie, am părăsit tocmai masa unde scriam, lângă foc. Te-am văzut dormind,

Încrezătoare, ca un copil neprihănit, cu mâna-ntinsă spre mine. Am lăsat o lacrimă să se prelingă pe perna martoră a fericirii noastre. Plec fără de teamă, încrezător în atitudinea pe care mi-am impus-o, plec spre a cuceri liniștea și o avere destul de însemnată pentru ca nimic să nu ne mai tulbure desfătările, pentru ca să-ți pot îndeplini toate vrerile. Nici tu și nici eu nu ne putem lipsi de viața pe care-o ducem. Eu sunt bărbat, sunt curajos; mie singur îmi incumbă sarcina să strâng averea de care avem nevoie. Poate că m-ai fi urmat! Îți voi ascunde numele corăbiei, locul plecării, ziua... Un prieten îți va divulga totul, după un anume răstimp. Nathalie, iubirea mea e nemărginită, te iubesc așa precum își iubește un copil mama, cum își iubește un amant iubita, fără niciun gând ascuns. Pentru mine truda – ție plăcerile; pentru mine suferințele – ție o viață fericită. Distrează-te, păstrează-ți toate deprinderile luxului, du-te la Teatrul Italian, la Operă, du-te în lume, la baluri, fă tot ce-ți place. Înger scump, când te vei întoarce în cuibul unde am gustat fericirea celor cinci ani de dragoste, gândește-te la amicul tău, gândește-te la mine numai o clipă și adormi în sufletul meu. Iată tot ce-ți cer. Tu, veșnicul și scumpul meu gând, să știi că atunci când, muncind pentru amândoi, rătăcind sub bolta toridă, voi întâlni în cale piedici pe care va trebui să le-nving sau când istovit mă voi odihni cu nădejdea de a mă-ntoarce curând, să știi că am să mă gândesc tot timpul numai la tine – tu, viața mea frumoasă! Da, mă voi strădui să fiu alături de tine, îmi voi spune că n-ai nici griji, nici necazuri și că ești fericită. Și precum viața noastră e zi și e noapte, e veghe și e somn – tot așa îmi voi păstra la Paris viața înflorită, iar în Indii o viață silnică; un vis obositor și o realitate delicioasă. Voi trăi atât de intens în realitatea vieții tale, încât zilele trece-vor ca visele. Duc cu mine amintirile; voi relua, cântec cu cântec, minunatul poem al celor cinci ani, îmi voi aminti de zilele în care-ți plăcea să strălucești, și când – fie într-o toaletă, fie într-o rochie de casă – apăreai mereu proaspătă

Înaintea ochilor mei. Voi duce pe buzele mele amintirea ospețelor noastre. Da, îngerul meu scump, plec ca un om sortit unei încercări la capătul căreia va regăsi pe frumoasa lui iubită. Pentru mine trecutul va fi ca acele visuri de dor care premarg posesiunea și pe care adesea posesiunea le destramă, dar pe care tu le-ai făcut încă mai minunate. Mă voi reîntoarce să-mi regăsesc o soție nouă. Căci oare, în lipsa mea, nu te vei face încă mai fermecătoare? Frumoasa mea iubire, scumpa mea Nathalie, fii pentru mine ca un mit. Fii aidoma acelei copile ce-o văd dormind. Dacă ai dezamăgi încrederea mea oarbă, Nathalie, n-ai avea a te teme de dragostea mea, fii încredințată de aceasta; aș muri în tăcere. Dar o femeie nu-l înșală pe cel care o lasă slobodă, căci femeia nu e niciodată bicisnică. Ea înșală pe un tiran, dar o trădare atât de lesnicioasă și care ar pricinui moartea nu-i poate fi pe plac. Nu, nici nu vreau să mă gândesc! Nu fi supărată pentru strigătul acesta, atât de firesc la un bărbat.

Îngerul meu scump, îl vei vedea pe de Marsay; el va fi locatarul imobilului nostru – pe care ți-l va lăsa însă ție. Această locațiune simulată era necesară ca să evităm zadarnice pierderi. Neștiind că despăgubirea lor e o chestiune de timp, creditorii ar fi putut scoate în vânzare mobila și uzufructul imobilului. Fii amabilă cu de Marsay; am cea mai deplină încredere în capacitatea și în lealitatea lui. Ia-l ca apărător și sfetnic, fă din el tovarășul tău. Oricare i-ar fi îndeletnicirile, el va fi oricând alături de tine. L-am rugat să supravegheze lichidarea averii mele. Dacă ți-ar avansa vreo sumă de care ar avea nevoie mai târziu, mă încred în tine ca să i-o restitui. Gândește-le că nu te las lui de Marsay – ci ție însăși; indicându-ți-l, nu te silesc la nimic. Vai! îmi este cu neputință să-ți vorbesc de afaceri, nu mai am decât un ceas de stat aici, alături de tine. Număr fiecare suflare a ta, încerc să-ți deslușesc gândurile în zbuciumul întâmplător al somnului; suflarea ta redă viața ceasurilor înflorite ale iubirii noastre. La fiecare bătaie a inimii tale,

inima mea își revarsă comorile și-ți așterne în cale petalele trandafirilor pe care le am în suflet – tot astfel cum copiii le răspândesc pe altar de ziua Domnului. Te las amintirilor cu care te împovărez, aș vrea să-ți trec tot sângele meu ca să fiu sigur că vei fi cu adevărat a mea, că gândul tău va fi al meu, că inima ta va fi inima mea, că voi fi trup și suflet cu tine. Ai susurat ceva în somn, un murmur, ca un dulce răspuns. Fii totdeauna senină și frumoasă, precum ești în clipa asta. Ah! Cât aș voi să pot avea puterea aceea fermecată din basmele cu zâne, cât aș dori să te pot lăsa să dormi în tot timpul lipsei mele și să te trezesc cu un sărut la înapoierea mea. Câtă voință îmi trebuie și cât de mult trebuie să te iubesc, ca să te pot părăsi văzându-te așa! Ești o spaniolă credincioasă! Vei ține poate un jurământ făcut prin somn, când nu te îndoiești de cuvântul nerostit. Adio, draga mea, iată pe sărmana ta *floare rară* smulsă de vijelie; dar se va întoarce – și pentru totdeauna – pe aripile norocului. Nu, iubită Nini, nu-ți spun adio, fiindcă nu te voi părăsi niciodată. Tu vei rămâne sufletul faptelor mele! Nădejdea că îți voi aduce o fericire de nezdruccinat va da putere străduințelor mele, îmi va călăuzi toți pașii. Ai să fii totdeauna alături de mine. Nu, nu soarele Indiei, ci focul privirilor tale îmi va lumina calea.

Fii fericită atât cât poate fi o femeie departe de iubitul ei. Cât de mult aș fi voit ca ultimul sărut să nu fie numai un sărut pe fruntea ta adormită! Dar, îngerul meu adorat, Nini scumpă, n-am vrut să te trezesc. Când te vei deștepta, găsi-vei o lacrimă pe frunte: dintr-însa să-ți faci talisman. Gândește-te, gândește-te la cel care va muri poate pentru tine, departe de tine; gândește-te mai puțin la soț, cât la iubitul credincios care te încredințează lui Dumnezeu.

Răspunsul contesei de Manerville către soțul ei.

Iubitul meu scump, în ce durere mă cufundă scrisoarea

ta! Oare aveai dreptul să iei, fără să mă întrebi, o hotărâre care lovește în amândoi? Te socoti cumva liber? Nu ești al meu? Nu sunt pe jumătate creolă? Nu puteam oare să te urmez și eu? îmi arăți prin aceasta că te poți lipsi de mine. Ce ți-am făcut, Paul, ca să mă despoi de drepturile mele de soție? Ce vrei să mă fac singură la Paris? Sărman înger, iei asupra-ți toate vinovățiile mele. Nu sunt într-o oarecare măsură pricina ruinei tale? Peticele mele n-au atârnat și ele în talgerul datoriilor? M-ai făcut să-mi blestem viața fericită, nepăsătoare, pe care am dus-o patru ani de zile. Să te știi surghiunit pe timp de șase ani! E ceva îngrozitor! Ai să poți oare face avere în șase ani? Te vei mai întoarce? Am fost bine inspirată când mă împotriveam cu îndârjire instinctivă la separația de bunuri pe care mama și cu tine ați voit-o cu orișice preț. Ții minte ce vă spuneam pe atunci? Nu înseamnă asta să arunc asupra ta desconsiderarea? Nu înseamnă prăbușirea încrederii în care te bucurai? Ca să cedez, a trebuit să te superi. Scumpul meu Paul, niciodată n-ai apărut atât de mare în ochii mei ca în clipa asta. Să nu te lași pradă nici unei deznădejdi, să pleci ca să-ți refaci averea!... Pentru asta trebuie să aibă cineva caracterul și puterea ta. Sunt la picioarele tale. Un bărbat care-și mărturisește slăbiciunea cu atâta bună-credință ca tine, care-și reface averea pentru aceeași pricină care l-a făcut. s-o risipească - din dragoste, din patima căreia nu i se poate cu nimic împotrivi - oh, Paul! bărbatul acesta îmi pare sublim! Mergi fără teamă printre piedici, fără să te-ndoiești de Nathalie a ta, căci ar însemna să te îndoiești de tine însuși. Bietul meu iubit, vrei să trăiești în mine? și eu crezi că nu voi fi de-a pururi în tine? Nu voi mai fi aici, voi fi pretutindeni unde ai să fii și tu. Dacă scrisoarea ta mi-a pricinuit atâta jale, ea m-a copleșit deopotrivă de fericire; m-ai făcut într-o singură clipă să cunosc cele două extreme, căci văzând cât de mult mă iubești, am fost mândră să aflu că și iubirea mea e împărtășită. Uneori credeam că te iubesc mai mult decât mă iubești tu pe mine. Acum mă

recunosc învinsă; poți să adaugi și această adorabilă superioritate la toate celelalte ale tale. Eu am însă mai multe motive să te iubesc decât ai tu! Scrisoarea ta, această prețioasă scrisoare prin care îți destăinuie sufletul și-n care afirmi atât de limpede că nimic nu-i pierdut între noi, va rămâne în inima mea tot timpul lipsei tale; căci sufletul sălășluiește într-însa și scrisoarea aceasta e bucuria mea! Mă voi duce la Lanstrac cu mama; pentru lumea dinafară voi fi ca moartă, îmi voi economisi veniturile ca să-ți poți plăti toate datoriile. Din dimineața aceasta. Paul, sunt o altă ființă, îmi iau rămas bun pentru totdeauna de la lume, nu vreau să mai gust nicio plăcere pe care tu n-ai s-o mai poți împărtăși. De altfel, Paul... trebuie să părăsesc Parisul și să mă retrag în singurătate. Dragul meu copil, află că acum ai un îndoit motiv să agonisești o avere. Dacă neînfricarea ta ar mai avea nevoie de imbold, ai afla un suflet nou în tine însuți! Scumpul meu. nu ghicești? Vom avea un copil. Dorințele dumneavoastră cele mai de preț sunt îndeplinite, domnule, cu prisosință. Nu voiam să-ți fac vreo bucurie deșartă, dintre acelea care pot ucide; am avut de altminteri foarte multe necazuri din cauza aceasta și n-aș fi vrut să fiu vreodată silită să dezminț vestea cea mare. Astăzi sunt însă sigură de cele ce-ți spun, sunt fericită să presar și o bucurie printre durerile tale. În dimineața aceasta, fără să-mi dau seama de ce se-ntâmplase, crezând că ai plecat din Paris, mă dusesem la biserică de sărbătoarea înălțării să-i mulțumesc lui Dumnezeu. Puteam oare să prevăd o nenorocire, când totul îmi surâdea de dimineață? Ieșind de la liturghie, am întâlnit-o pe mama; aflate de ananghia în care te aflai și venea cu economiile ei – treizeci de mii de franci – nădăduind să te poată ajuta. Ce inimă, dragă Paul! Eram veselă și aveam de gând să-ți vestesc aceste două bune știri atunci când urma să ne întâlnim, sub pologul nostru din seră, unde-ți pregătisem bunătățile care-ți plac ție mai mult pentru micul dejun. Deodată, iată că Augustine îmi aduce plicul tău. O scrisoare

de la tine, când dormiserăm împreună – nu vestea asta o întreagă tragedie? M-a cuprins un dor de moarte, și pe urmă am citit!... Am citit, plângând, și pe mama o podidiseră lacrimile! Cât de mult trebuie să iubești pe cineva ca să plângi, căci plânsul urâtește o femeie!... Eram aproape sfârșită. Atâta dragoste și atâta curaj! Atâta fericire și atâtea neajunsuri! Norocul îmbelșugat al sufletului, dar prăbușirea de moment a intereselor! Să nu-l poți strânge la piept pe iubit, în clipa în care te cuprinde admirația pentru mărinimia lui! Ce femeie s-ar fi putut împotrivi acestei furtuni de patimi? Să te știi departe, când mâna ta mi-ar fi făcut atâta bine! Și nu erai aici ca să-ți arunci spre mine privirea ta, care-mi place atât de mult, și să te bucuri împreună cu mine ele împlinirea năzuințelor noastre! Și nici eu să nu fiu cu tine ca să-ți alin necazurile cu mângâierile care ți-o fac pe Nathalie atât de dragă și care te fac să uiți toate! Aș fi voit să plec, să zbor până la picioarele tale; dar mama mi-a atras atenția că *La Belle Amélie* ridică ancora a doua zi; că numai poșta ar putea să meargă atât de iute și că în starea în care mă aflu, ar fi o sfruntată nebunie să-mi primejduiesc, dintr-un hop... întreg viitorul. Deși sunt acum și eu mamă, am cerut să se pună caii la trăsură, dar în curte mama m-a amăgit, lăsându-mă să cred că mi se va împlini dorința. Și s-a purtat foarte cuminte, căci s-au și ivit primele semne ale sarcinii. N-am putut rezista atâtor emoții puternice și am leșinat... Îți scriu din pat, doctorii mi-au prescris liniște pentru primele luni. Până acum eram o frivolă. de acum înainte voi ajunge o mamă de familie. Pronia este milostivă față de mine, căci numai un prunc de alăptat, de îngrijit, de crescut, ar putea micșora amarul pricinuit de lipsa ta. În el te voi regăsi pe tine și te voi sărbători. Voi mărturisi sus și tare iubirea noastră pe care am tănuțit-o cu atâta grijă. Mama a și găsit prilej să dezmință unele calomnii care circulă pe socoteala ta. Cei doi Vandenesse, Charles și Félix, te-au apărat cu multă noblețe. Dar prietenul tău de Marsay ia totul în

zeflema, își bate joc de cei care te-nvinuiesc, în foc să le răspundă; mie nu-mi place acest fel ușuratic de a respinge atacuri atât de grave. Nu cumva te-ai înșelat asupra lui? Cu toate acestea, îți voi da ascultare și mi-l voi face prieten. Fii pe deplin liniștit, adorațiile, în ceea ce privește chestiunile care sunt în legătură cu cinstea ta. Oare nu-i și onoarea mea în joc? Diamantele mele vor fi amanetate. Mama și cu mine vom pune la bătaie toate resursele noastre ca să-ți achităm în întregime datoriile și vom căuta să-ți răscumpărăm via de la Bellerose. Mama, care se pricepe în afaceri de parc-ar fi un procuror, e necăjită că nu i te-ai spovedit. N-ar mai fi cumpărat – ea credea că-ți va face plăcere! — domeniul de la Grainrouge, care se învecina cu moșiile tale și ar fi putut să-ți împrumute mai degrabă ție acei o sută treizeci de mii de franci. E deznădăjduită din pricina hotărârii tale. Se teme că mergi în Indii. Te roagă să fii cumpătat, să nu te lași sedus de femeile de acolo... Am pufnit în răs! Sunt sigură de tine ca de mine însămi. Ai să mi te-ntorci bogat și credincios. Numai eu singură pe lume îți cunosc delicatețea ta feminină, simțămintele tainice care fac din tine o delicată floare, vrednică de cer. Bordelezii au avut multă dreptate să te poreclească atât de frumos. Cine va mai purta de grijă plăpândeii mele flori? Mi-e inima sfâșiată de gânduri cumplite. Eu, soția lui, Nathalie a lui, să stau aici – în timp ce el a și început poate să simtă suferințele! Eu, atât de strâns legată de tine, să nu-ți pot împărtăși strădaniile, necazurile, primejdiile! În cine să te mai încrezi? Cum ai putut să te lipsești de sufletul căruia i te spovedeai? Plăpândă viorea smulsă de vijelie, de ce oare te-ai dezrădăcinat din singura glie în care-ți puteai răspândi miresmele? Parc-aș fi părăsită de două veacuri, mi-e atât de frig, chiar la Paris. Am plâns până acum, atât de mult. Să fiu tocmai eu pricina ruinei tale! Ce zbucium pentru gândurile unei femei care iubește! Te-ai purtat cu mine cum te-ai purta cu un copil, căruia îi dai tot ce-ți cere, cum te-ai purta cu o curtezană pentru care un nătărău își toacă

averea. Ah! Așa-zisa ta delicatețe era o jignire. Îți închipui poate că nu m-aș fi putut lipsi de toalete, de baluri, de Operă, de succese? Crezi poate că sunt o femeie ușoară? Îți închipui că nu pot avea și gânduri serioase, că n-aș putea veni în ajutorul soartei tale amare tot așa de bine cum slujeam plăcerilor tale? Dacă n-ai fi atât de departe, dacă n-aș ști că suferi și că ești nefericit – te-aș certa foarte aspru, domnule, pentru această neobrăzare. Să-ți cobori soția pe o treaptă atât de joasă! Doamne! De ce-mi plăcea oare să ies în lume, dacă nu ca să-ți măgulesc vanitatea? Mă făceam frumoasă pentru tine, știi asta foarte bine. Dacă aș avea vreo vină, aș fi prea crunt pedepsită; absența ta e ispășirea prea crudă a vieții noastre intime. Fericirea noastră era prea desăvârșită; trebuia să fie răscumpărată de o mare durere – și iat-o sosită! După atâtea bucurii tănuite cu grijă privirilor curioase ale lumii, după neconținutele serbări împletite cu nebuniile ascunse ale iubirii noastre, nu-mi mai rămâne cu puțință nimic alta decât singurătatea. Singurătatea, dragul meu, nutrește marile pasiuni și numai la aceasta năzuiesc acum. Ce-aș mai putea face pe această lume? Cui i-aș mai putea aduce în dar succesele pe care le-aș avea de aer înainte? Ah! Să trăiesc la Lanstrac, pe moșia îngrijită de tatăl tău, în castelul refăcut de tine cu atâta gust! Să trăiesc împreună cu copilul tău, așteptându-te pe tine și trimițându-ți în fiecă seară, în fiecare dimineață, rugăciunea mamei și rugăciunea copilului, rugăciunea soției și rugăciunea îngerului – nu înseamnă asta măcar o fărâmă de fericire? Vezi mânuțele acestea împreunate cu mâinile mele? Îți vei aduce aminte, cum îmi voi aminti eu în fiecă seară, de fericirile pe care le-ai evocat în scrisoarea la scumpă? Da, într-adevăr, noi doi ne iubim deopotrivă de mult. Această siguranță deplină e urî talisman împotriva nenorocirilor. Nu mă-ndoiesc nici eu de tine, după cum nici tu să mi te-ndoiești de mine. Ce alinări ți-aș mai putea trimite de aici, eu deznădăjduita, eu zdrobita, eu care văd înaintea mea acești șase ani ca un deșert pe care trebuie

să-l străbat? Și totuși, nu sunt eu cea mai nenorocită. Deșertul acesta nu va fi oare însuflețit de micuțul nostru: fiindcă vreau să-ți dăruiesc un fiu – trebuie, nu-i așa? Și acum, adio, mult iubitul meu, urările noastre, iubirea noastră, te vor urmări pretutindeni. Lacrimile de pe această hârtie vor fi ele în stare să-ți spună lucrurile pe care nu le pot exprima? Culege sărutările pe care ți le aștern aici, jos, în pătratul acesta.

A ta Nathalie

După citirea scrisorii, Paul rămase cufundat în reveriile pricinuite atât de beția mărturiilor de dragoste, cât și de desfătărilor într-adins evocate. Și le amintea, rând pe rând, ca să-și poată explica sarcina soției sale. Cu cât e mai fericit cineva, cu atât este mai temător. Pentru sufletele cu totul și cu totul gingașe – și gingășia cuprinde oarecare slăbiciune – Gelozia și neliniștea sunt în raport direct cu fericirea și cu intensitatea ei. Sufletele tari nu cunosc nici gelozie, nici teamă: gelozia e o îndoială, teama e înjosirea. Credința fără de margini este atributul de căpetenie al omului de geniu; dacă este înșelat, forța ca și slăbiciunea îl pot deopotrivă amăgi. El folosește atunci disprețul ca pe o secure și doboară totul în calea lui. Astfel de măreție e însă o excepție. Cui nu i se întâmplă să fie părăsit de spiritul care ne susține în viața noastră șubredă și s-asculte apoi de puterea necunoscută care tăgăduiește totul? Frământat de anume mărturii de neînălțurat, Paul credea și se-ndoa totodată. Pierdut în gândurile sale și pradă fără de voie unei cumplite nesiguranțe – dezmințită însă de dovezile iubirii curate, cât și de încrederea lui nestrămutată în Nathalie – citi de două ori rândurile ei atât de împrăștiate, fără să

poată ajunge la vreo concluzie, nici pentru, nici împotriva-i. Dragostea poate apare deopotrivă de mare – atât când se pierde în flecăreli, cât și păstrând sobrietatea.

Ca să înțelegem bine situația în care se afla Paul, trebuie să ni-l înfățișăm plutind pe valurile oceanului, dar și pe nemărginita întindere a trecutului său, revăzându-și întreaga viață asemenea unui cer fără nori și sfârșind prin a reveni – după vârtejul în care-l târâseră îndoielile – la credința neîntinată, întreagă, fără niciun amestec necurat, a credinciosului, a creștinului, a îndrăgostitului pe care glasul inimii îl liniștise. Dar, mai înainte de toate e nevoie, credem, să transcriem aici scrisoarea la care avea să-i răspundă Henri de Marsay.

*Scrisoarea contelui Paul de Manerville,
către domnul marchiz Henri de Marsay.*

Henri, am să-ți spun unul dintre cele mai cumplite lucruri pe care le poate mărturisi cineva unui prieten: sunt ruinat. Când vei citi aceste rânduri, voi fi gata de plecare de la Bordeaux către Calcutta, pe corabia *La Belle Amélie*. Vei găsi la notarul tău un contract care nu așteaptă decât să fie completat cu semnătura ta, și prin care – printr-o locațiune simulată – îți închiriez pe termen de șase ani imobilul meu. Vei înmâna un contraînscriș soției mele. Sunt silit să iau această precauție, pentru ca Nathalie să poată fi în siguranță, fără teama că ar putea-o goni cineva din casă. Îți transfer de asemenea veniturile majoratului meu pe o perioadă de patru ani, totul în schimbul sumei de o sută cincizeci de mii de franci, pe care te rog să mi-o trimiți printr-o poliță trasă asupra unei bănci din Bordeaux, la ordinul lui Mathias. În afara garanției pe care ți-o cheazăuiesc veniturile mele, soția mea îți va da și ea garanția semnăturii ei. Dacă uzufructul majoratului te-ar despăgubi mai repede decât am prevăzut, ne vom socoti la întoarcerea mea. Suma pe care ți-o cer îmi este absolut

trebuincioasă ca să-mi încerc norocul; și după cât te cunosc, mă aștept s-o primesc, fără amânare, la Bordeaux, chiar în ajunul plecării mele. M-am purtat așa cum te-ai fi purtat tu în locul meu. M-am ținut bine până-n ultima clipă, fără să las să se bănuiască falimentul. Apoi, când zvonul despre scoaterea în vânzare a bunurilor mele imobile disponibile a ajuns la Paris, îmi procurasem bani lichizi (vreo sută de mii de franci pe polițe) ca să-mi încerc norocul la joc. O lovitură fericită m-ar fi putut salva. Am pierdut. Cum de m-am ruinat, vei întreba? De bună voie, dragul meu Henri. Chiar din prima zi, mi-am dat seama că nu puteam să duc multă vreme viața pe care o duceam; știam ce avea să urmeze, am vrut să închid ochii, căci mi-era cu neputință să-i spun soției mele: „Hai să părăsim Parisul, să mergem să trăim la Lanstrac!” M-am ruinat pentru dânsa, așa cum te-ai ruina pentru o ibovnică, dar cu siguranță că – între noi vorbind – nu sunt nici un nerod, nici slab de înger. Un nerod nu se lasă stăpânit de patimă, cu ochii deschiși; iar un om care, după cum vezi, se duce să-și refacă averea în Indii în loc să-și zboare creierii, este un bărbat curajos. Mă voi întoarce bogat sau nu mă voi mai întoarce niciodată. Numai că, dragul meu prieten, de vreme ce averea n-o doresc decât pentru ea și nu vreau să mai fiu amăgit de nimic, și cum voi lipsi șase ani de zile – ți-o încredințez ție pe soția mea. Te bucuri de destule succese ca s-o poți respecta pe Nathalie și să-mi acorzi astfel încrederea deplină în prietenia cinstită care ne unește. Nu cunosc un străjer mai vrednic decât tine. Îmi părăsesc soția, și cum nu avem copii, ar fi foarte primejdios pentru ea, dacă ar avea un iubit. Să știi, bunul meu Marsay, că o iubesc nebunește pe Nathalie, o iubesc cu lașitate, fără de rușine. I-aș ierta, bănuiesc, o necredință nu pentru că aș fi sigur că aș putea să mă răzbun – n-aș face-o chiar de aș muri! – dar pentru că aș fi în stare să mă sinucid, numai ca s-o știu fericită, dacă eu însumi nu aș fi în măsură s-o pot face fericită. De ce aș putea să mă tem? Nathalie îmi

păstrează prietenia aceea adevărată, independentă de dragoste, dar care ocrotește dragostea. M-am purtat cu dânsa cum m-aș fi purtat cu un copil răsfățat. Simțeam atâta bucurie în jertfele pe care le făceam, una o aducea pe cealaltă în chip atât de firesc, încât ar fi un monstru dacă m-ar înșela. Dragostea se prețuiește cu dragoste... Vrei să afli totul, scumpul meu Henri? I-am scris chiar acum o scrisoare, prin care o las să creadă că plec cu nădejdea-n suflet, cu fruntea senină, că n-am nici îndoieli, nici gelozie, nici teamă; o scrisoare dintr-acelea pe care le scriu fiii care vor să ascundă mamelor lor că se duc la moarte. Doamne! Henri, scrâșnelile de dinți! Ție nu-ți ascund plânsul amar, om din lume! Ție îți arăt însă disperarea mea, ție scrâșnelile de dinți! Ție nu-ți ascund plânsul amantului cuprins de deznădejde; aș prefera să fiu șase ani măturător de stradă sub ferestrele ei, decât să mă-ntorc milionar, după o lipsă de șase ani – dacă așa se va întâmpla. Am îngrozitoare temeri, voi pași din durere în durere, până când îmi vei scrie două vorbe prin care să-mi arăți că primești însărcinarea pe care numai tu pe lume ai putea-o duce la bun sfârșit. O, scumpul meu de Marsay, femeia aceasta este toată viața mea, e aerul meu, e soarele meu. Ia-o sub scutul tău, păstrează-mi-o credincioasă, chiar dac-ar fi împotriva voinței ei. Da, aș fi mulțumit chiar cu o asemenea pseudofericire. Fii tu pavăza ei, căci de tine nu mă tem. Dovedește-i c-ar fi vulgar să mă trădeze, că atunci ar fi la fel cu toate femeile și că – dimpotrivă – ar da dovadă de distincție, rămânându-mi fidelă. Cred că mai are destulă avere ca să poată duce mai departe traiul ei molcom și lipsit de griji; dar, dacă ar duce cumva lipsă de ceva, dacă ar mai avea unele capricii, te rog nu te sfii, fă-te bancherul ei, mă voi întoarce bogat. La urma urmelor, temerile mele-s chiar zadarnice. Nathalie este un înger al virtuții. Când Félix de Vandenesse, îndrăgostindu-se cu patimă, și-a îngăduit unele purtări îndrăznețe – n-am avut decât s-o fac pe Nathalie să-și dea seama de primejdie și numaidecât mi-a

mulțumit cu atâta duioșie, încât am fost mișcat până la lacrimi. Mi-a spus că nu s-ar cuveni, având în vedere reputația ei, ca un bărbat să-i părăsească atât de brusc casa, dar că va ști să-l îndepărteze; l-a primit într-adevăr cu foarte multă răceală și totul s-a sfârșit cu bine. Vreme de patru ani, n-am avut altă pricină de discuție, dacă totuși s-ar putea numi discuție o convorbire între doi prieteni. Acum, dragă Henri, îți spun bărbătește, adio! S-a întâmplat nenorocirea... Oricare ar fi pricina ei, nu s-a putut altfel; mi-am suflecat mânecile. Mizeria și Nathalie, două noțiuni care nu se vor împăca niciodată. De altfel, cumpăna va sta neclintită între pasivul și activul meu, așa încât nimeni nu va avea să se plângă de mine; dar, dacă un lucru neprevăzut mi-ar putea primejdui onoarea, mă bizui pe tine. În sfârșit, dacă s-ar întâmpla ceva grav, poți să-mi trimiți scrisori la guvernatorul Indiilor, la Calcutta; am acolo câțiva prieteni și mi se va păstra cu grijă corespondenta ce-mi va sosi din Europa. Prietene scump, aș dori să te regăsesc același la întoarcerea mea: același om care știe să-și bată joc de orișice și care cu toate acestea e în stare să înțeleagă simțămintele altuia, când ele sunt pătrunse de măreția pe care o simte el însuși. Tu rămâi la Paris. În clipa când vei citi aceste rânduri, eu voi striga: „Spre Cartagina!”

*Răspunsul marchizului Henri de Marsay,
adresat contelui Paul de Manerville.*

Prin urmare, domnule conte, ți s-a înfundat. Domnul ambasador s-a dus pe copcă. Vasăzică, frumoase lucruri mai făceai! De ce te vei fi ferit de mine, Paul? Un singur cuvânt de mi-ai fi spus, sărman băiat, și te-aș fi scos din încurcătura în care te aflai. Soția ta a refuzat să-mi dea garanția cerută. Numai asta ar putea să-ți deschidă ochii! Dacă însă nu-ți ajunge – atunci află că polițele semnate de tine au fost protestate la cererea fostului prim-secretar al

domnului Solonet, Lécuyer, un anume notar din Bordeaux. Acest neam de cămătar, aciuat aici din Gasconia ca să se pricopsească, este omul de paie al prea-onorabilei tale soacre, adevărata creditoare a celor o sută de mii de franci pentru care scumpa-ți soție a numărat – așa se spune – șaptezeci de mii de franci! Față de doamna Evangelista, tata Gobseck⁴⁵ e o flanelă, o catifea, un calmant, o bezea vanilată, un unchi care pică înainte de lăsarea cortinei, aranjând totul. Via ta de la Bellerose va cădea și ea pradă soției tale, căreia mama ei îi va da diferența dintre prețul de adjudecare și valoarea totală a reprizelor ei. Doamna Evangelista va pune mâna pe moșiile Guadet și Grassol, iar ipotecile care grevează asupra imobilului tău din Bordeaux sunt de asemenea ale ei, sub numele unor oameni de paie pe care i-a găsit acest Solonet. Așa încât, aceste două fapte atît de blajine vor agonisi împreună o sută douăzeci de mii de franci rentă, sumă la care se urcă venitul bunurilor tale și la care se adaugă treizeci și ceva de mii de franci în obligații asupra Marii Cărți a Datoriei Publice – obligații pe care pisicuțele acestea le au la mână. Garanția soliei tale era de altminteri de prisos. Sus zisul domn Lécuyer a picat azi dimineață ca să-mi ofere – în schimbul transferului drepturilor mele în formă autentică – achitarea sumei pe care ți-am împrumutat-o. Cu recolta anului 1825, pe care soacră-ta o are la îndemână în pivnițele tale de la Lanstrac, ea poate să mă plătească. Așa încât probabil că femeile astea două au făcut socoteala c-ai și ajuns în largul oceanului; eu îți trimit totuși această scrisoare prin curier, ca să-ți mai dau timp să urmezi sfaturile mele. L-am făcut pe acest Lécuyer să vorbească. Am deslușit în minciunile lui, în vorbele și reticentele lui, firele care-mi lipseau ca să fac să apară întreaga urzeală a uneltirii pusă la cale împotriva ta, în însuși căminul tău. Astă-seară, la ambasada Spaniei, am de gând să-mi declar toată admirația pentru

⁴⁵ *tata Gobseck* – tip de cămătar realizat de Balzac în nuvela *Gobseck*; numele lui revine și în alte scrieri balzaciene.

soacra și soția ta. Voi face curte doamnei Evangelista, te voi trăda cu mișelie, îți voi adresa iscusite injurii, căci vorbele spuse prea brutal ar fi repede dibuite de acest sublim Mascarille⁴⁶ cu fusta. Cum de ți-ai făcut-o dușmancă pe femeia asta? Iată ce-aș voi să aflu. Dacă ai fi avut buna inspirație să te fi îndrăgostit de ea înainte de-a te însura cu fata ei, astăzi ai fi fost *pair* al Franței, duce de Manerville și ambasador la Madrid. Dacă m-ai fi chemat la nuntă, te-aș fi ajutat să cunoști și să analizezi firea celor două femei de care aveai să-ți legi viața; și, din observațiile noastre, ai fi tras unele învățăminte folositoare. Oare nu eram singurul dintre prietenii tăi în stare să-ți respecte soția? Putea oare să-ți fie teamă de mine? Pe ele însă, după ce au adulmecat cine sunt, le-a cuprins teama și atunci ne-au despărțit! Dacă n-ai fi procedat ca un nătărău, de n-ai fi făcut mutra aia bosumflată, n-ai fi fost mâncat de viu acuma. Nevasta ta a contribuit mult la răcirea raporturilor noastre de prietenie. Ea era povățuită de maică-sa, căreia îi scria de două ori pe săptămână – scrisori de care tu habar n-aveai. Ți-am recunoscut felul de a fi, când am aflat aceste amănunte. Într-o lună voi fi alături de soacra ta și voi căuta să aflu de la dânsa care este adevărata pricină a acestei un spaniolo-italiene cu care te-a năpăstuit pe tine, omul cel mai bun din lume. Te ura oare și înainte ca fiica ei să se fi amoretat de Félix de Vandenesse? Sau te-a alungat până-n Indii pentru ca fata ei să fie liberă, pe cât e de liberă în Franța o soție separată de corp și de bunuri? Aci e tot miezul afacerii. Parcă te văd sărind ca ars și urlând atunci când vei afla că soția ta s-a amoretat nebună de Félix de Vandenesse. Dacă nu mi s-ar fi năzărit să dau o raită prin Orient cu Montriveau, Ronquerolles și câțiva alți cheflii pe care-i cunoști, ți-aș fi putut spune câte ceva despre trășenia asta care era tocmai la începuturile ei, atunci când plecam eu; încă de pe-atunci vedeam încolțind

⁴⁶ *Mascarille* – tip de valet intrigant și hoț din comediile secolului al XVII-lea și al XVIII-lea.

germenii nefericirii tale. Dar care gentilom ar putea fi atât de ticălos încât să înceapă o asemenea discuție fără ca să se fi ivit prilejul? Cine ar fi cutezat să facă rău unei doamne? Cine ar fi zorbit oglinda cu iluzii a unei căsnicii fericite? Iluziile nu-s oare bucuria inimilor? Soția ta, drag prieten, nu era oare – în cea mai largă accepție a cuvântului – o femeie la modă? Se mai gândea oare la altceva decât la succesele ei, la toaleta ei? Mergea la teatru, la Operă, la bal, se scula târziu, se plimba prin Bois-de-Boulogne⁴⁷; cina în oraș sau avea invitați la masă. Viața aceasta se pare că este pentru femei ceea ce este războiul pentru bărbați; publicul nu-i vede decât pe biruitori, iar pe cei morți îi uită... Dacă femeile gingașe nu suportă o astfel de viață, cele ce pot rezista dau dovadă că au o putere de fier; sunt mărunte la inimă și au o pipotă strașnică. Iată toată pricina nesimțirii, a atmosferei glaciale care domnește prin saloane. Sufletele frumoase rămân singurate; cei firavi și slabi nu pot îndura – și atunci doar cei ce sunt ca niște stânci pot să înfrunte oceanul societății, lăsându-se măcinați, izbiți și șlefuiți de talazuri, fără să fie zdruncinați. Soția ta rezistă admirabil ăstui fel de viață, pare că s-a deprins cu el. Arăta veșnic proaspătă și frumoasă și pentru mine, ce-avea să urmeze, era lesne de închipuit. Ea nu te iubea, tu în schimb o iubeai nebunește. Ca să poată face să scânteieze iubirea într-o făptură de cremene, ar fi trebuit un om de fier.

După ce suferise, fără să se lase subjugat decât vremelnic, un asalt al lady-ei Dudley – soția adevăratului meu părinte – Félix trebuia să cadă pradă Nathaliei. Nu era greu de ghicit că tu îi erai indiferent. De la indiferență la răceală totală nu mai e decât un singur pas; și, mai curând sau mai târziu, dintr-un fleac, dintr-o discuție, dintr-o vorbă, dintr-un act de autoritate, nevastă-ta avea să facă pasul ăsta. Aproape că ți-aș fi putut povesti scena care avea loc în fiecare seară în iatacul vostru. N-ai copii, dragul meu.

⁴⁷ *Bois de Boulogne* – pădurice la marginea Parisului, loc de plimbare.

Faptul ăsta nu spune oare destule unui observator? Îndrăgostit cum erai, nu puteai să-ți dai seama de răceala firească a unei tinere femei pe care o pregătiseși parcă anume pentru Félix Vendenesse. Dacă ți-ai fi găsit soția frigidă, nătânga mentalitate a celor însurați te-ar fi împins să atribui nevinovăției această răceală. Ca toți bărbații, îți închipuiai c-o vei putea păstra virtuoasă într-o lume în care femeile își șușotesc la ureche una alteia, ceea ce nu cutează bărbații să le spună; unde tot ce un soț nu-și învață soția, e comentat fără perdea la umbra evantaielor, râzând și huzurind în legătură cu vrun proces sau cu vreo aventură. Deși soției tale îi plăceau foloasele sociale ale căsniciei, găsea totuși că angaralele-s cu mult prea grele. Angaralele, sarcina – asta erai tu! Nevăzând nimic din toate acestea, mergeai înainte, săpând la prăpăstii și acoperindu-le cu flori, potrivit veșnicei frazeologii retorice; ascultai cu supunere de legea care cârmuiește majoritatea oamenilor și de care voisem să te feresc. Copil drag, nu-ți mai rămânea, ca să poți ajunge tot atât de neghiob ca burghezul înșelat de soția lui și care se arată foarte mirat sau înspăimântat, sau se supără de treaba asta – nu-ți mai rămânea decât să-mi pomenești de jertfele tale, de amorul tău pentru Nathalie și să vii să-mi cânti: „Ar fi cumplit de nerecunoscătoare, dacă m-ar înșela. Am făcut asta... și asta... voi face încă mai mult, mă voi duce în Indii pentru dânsa, voi face, voi drege... etc.” Paul dragă, parcă n-ai fi trăit la Paris! parcă n-ai fi avut cinstea să fi legat prietenie cu Henri de Marsay, de vreme ce nu cunoști toate aceste noțiuni elementare, aceste prime principii care declanșează mecanismul sufletului femeiesc, alfabetul inimii lor? Nu vă dați seama; înfundați pușcăria Saint-Pélagie pentru o femeie, ucideți douăzeci și doi de bărbați, abandonați șapte fecioare, slujiți pe Laban⁴⁸, străbateți pustiul, mergeți până-n pragul ocnei și acoperiți de glorie, acoperiți de rușine,

⁴⁸ *Laban* – patriarh biblic, socrul lui Iacob, pe care l-a înșelat de mai multe ori, invidiindu-i bogățiile.

părăsiți câmpul de luptă ca Nelson⁴⁹, pentru a vă putea duce să sărutați umărul lady-ei Hamilton. Băteți-l pe bătrânul Wurmser⁵⁰, ca Bonaparte, năpustiți-vă pe podul Arcole, spuneți aiureli ca Roland⁵¹, scrântiți-vă piciorul ca să puteți valsa șase minute cu o muiere!... Dragul meu, ce-au a face toate acestea cu dragostea? Dacă dragostea s-ar lăsa înrâurită de asemenea mărturii – fericiți ar mai fi bărbații! Câteva isprăvi în clipa când dorești femeia iubită, și ea va fi a ta... Dragostea, bătrânul meu Paul, este o credință asemănătoare dogmei neprihănitei zămisliri a Sfintei Fecioare. Ori crezi – ori nu crezi. La ce bun să verși valuri de sânge, la ce bun să ai minele de la Potesa⁵² și să dobândești gloria – ca să reușești să faci să se nască un sentiment involuntar și inexplicabil? Tinerii ca tine, care vor să fie iubiți prin balanța unor conturi, îmi par a fi niște josnici cămătari. Soțiile noastre legitime ne datorează copii și credință – nicidecum iubire. Iubirea, Paul, este conștiința plăcerii dăruite și primite, certitudinea că o dăruiești și că-ți este ție hărăzită; iubirea este o dorință care n-are astâmpăr și care este fără încetare satisfăcută și nesățioasă. În ziua în care Vandenesse a făcut să vibreze în inima soției tale struna dorinței – pe care tu o lăsaseși neatinsă – atunci praful s-a ales din toate fanfaronadele tale de îndrăgostit, de toate șuvoaiele tale de bani și de cuvinte. N-au rămas nici măcar amintirile, și nopțile tale conjugale presărate cu roze s-au risipit ca fumul! Devotamentul tău s-a prefăcut în

⁴⁹ *Nelson (Horace)* – amiral englez (1758—1805), învingător în bătălia de la Abukir și în cea de la Trafalgar, unde și-a pierdut viața; iubirea lui pentru lady Hamilton a inspirat mulți scriitori și artiști.

⁵⁰ *Wurmser (Dagobert-Sigismund)* – general alsacian (1727—1797); a servit întâi în armata franceză, apoi în cea austriacă, unde a ajuns mareșal; Napoleon Bonaparte l-a înfrânt de mai multe ori.

⁵¹ *Roland* – e vorba de Roland furios (*Orlando furioso* - celebra epopee eroi-comică a lui Ariosto), devenit nebun din gelozie.

⁵² *minele de la Potosi* – datorită minelor sale de argint și cositor, Potosi – sau Potosi – a fost, în secolul al XVIII-lea, orașul cel mai important din America de Sud (Bolivia).

căință! Ființa ta ajuns o jertfă bună de înjunghiat pe altar! Viața ta de mai-nainte – o beznă! Un fior de dragoste a adumbrit toate comorile patimii tale care a devenit un maldăr de fiare vechi! Félix a fost copleșit cu toate frumusețile, cu tot devotamentul, și poate pe degeaba, dar în dragoste credința stă pe aceeași treaptă cu realitatea. Așa că, soacră-ta a trecut fără doar și poate de partea amantului și împotriva soțului; în taină, sau fățiș, ea a închis ochii, i-a deschis... nu știu ce-a mai făcut, dar a fost de partea fiicei ei și împotriva ta. Îngăduința aceasta este o datină moștenită din femeie în femeie. Ce bărbat ar putea s-o osândească? Poate vreun redactor al Codului Civil, care vede doar formule, când de fapt sunt numai sentimente? Viața de risipă pe care te făcea s-o duci o femeie la modă; panta pe care luneca acest caracter flușturistic, apoi și vanitatea ta – toate acestea i-au dat prilejul și puțința să se descotorosească de tine, punând la cale, cât iscusință, ruina ta. Din toate acestea vei trage concluzia, prietene, că mandatul pe care mi l-ai dat (și de care m-aș fi achitat cu atât mai multă vrednicie cu cât îmi făcea plăcere), se găsește acum nul și neavenit. Răul ce trebuia prevăzut a fost acum împlinit: *consummatum est*. Iartă-mă, prietene, că-ți scriu în stilul lui de Marsay, cum spuneai tu, despre lucruri care ti se par probabil grave. Departe de mine gândul să fac giumbușlucuri pe mormântul unui prieten, cum fac moștenitorii pe acela al unei rude. Fiindcă mi-ai mărturisit că te-ai făcut bărbat, te cred și mă port cu tine nu cum m-aș purta cu un îndrăgostit, ci cu un om politic. Pentru tine, accidentul acesta nu-i oare ca stigmatul de pe umărul unui ocnaș, stigmat care-l determină să se avânte într-o viață dârză împotriva societății, jurând s-o combată? Iată-te acum eliberat de-o grijă; căsătoria te stăpânează; acum tu poți stăpâni căsătoria. Paul, eu îți sunt prieten în toată puterea cuvântului. Dacă ai fi avut mintea vârâtă într-un craniu de bronz, dacă ai fi avut energia care s-a trezit în tine cu atâta zăbavă, atunci ți-aș fi dovedit prietenia prin

unele destăinuiri care te-ar fi făcut să treci peste omenire ca peste un preș. Dar atunci când discutam despre acele aventuri datorită cărora mi-a fost dat să mă distrez cu câțiva prieteni, în intimitatea civilizației pariziene, întocmai ca un bou într-o prăvălie de porcelanuri, când îți povesteam într-un limbaj romantic unele întâmplări adevărate din tinerețea mea – fără să-ți dai seama de însemnătatea lor, tu le socoteai niște romanțuri. Așa că atunci nu te-am putut socoti decât stăpânit de o patimă nefericită. Ei bine, pe cîntea mea de om, în împrejurările de acum – orișice ți-ai putea închipui – tu joci cel mai frumos rol și n-ai pierde nimic din încrederea de care te bucuri în fața mea. Dacă-i admir pe marii vicleni, îi stimez și-i iubesc pe cei înșelați. În legătură cu medicul acela care a avut un sfârșit atât de crud, ajungând la eșafod din dragoste pentru ibovnica lui, ți-am povestit întâmplarea cu mult mai frumoasă a celui nefericit avocat care mai trăiește, nu mai știu în ce ocnă, osândit pentru un fals, fiindcă voise să dăruiască soției lui – și aia altă poamă adorată! – o rentă de treizeci de mii de livre; dar dumneaei l-a denunțat ca să se descotorosească de dânsul și să poată trăi cu un oarecare domn. Te-ai mirat foarte, tu și câțiva nerozi cm care benchetuiam. Ei bine, scumpul meu – în afară de fals și de ocnă – tu ești întocmai ca avocatul ăla. Prietenii tăi astăzi nu-ți mai acordă stima ce ți-o acordau, și știi prea bine că o asemenea desconsiderație în societatea noastră echivalează cât o sentință de condamnare la jurați. Sora celor doi Vandenesse, marchiza de Listomère și toată clica ei în care s-a înhăitat și tânărul Rastignac (un caraghios care începe să-și facă intrarea în societate), doamna d'Aiglemont și tot salonul ei în care se lăfăie Charles de Vandenesse, familia Lenoncourt. contesa Féraud, doamna d'Espard, familia Nucingen, Ambasada Spaniei – într-un cuvânt, toată crema societății, scornind tot soiul de învinuiri viclene, vrea să te împroaște cu noroi. În gura lor ajungi un fleac, un cartofor, un destrăbălat care și-a tocat prostește averea. După ce ți-

a plătit de mai multe ori datoriile, soția ta, angel de virtute, ți-a mai achitat nu de mult niște polițe în valoare de o sută de mii de franci – deși, chipurile, exista separație de bunuri. Din fericire, ți-ai făcut singur dreptate, dispărând. Dacă ai fi mers mai departe pe calea asta, ai fi adus-o cică la sapă de lemn, ar fi căzut jertfa propriei sale iubiri conjugale. Când cineva ajunge la putere, lumea-i atribuie toate însușirile pe care le găsești înșirate într-un epitaf, iar dacă se prăbușește, atunci are mai multe metehne decât Fiul risipitor. Nici nu-ți închipui câte păcate de Don Juan îți pune lumea în spinare: că jucai la Bursă, c-aveai pofte deșucheate pentru a căror satisfacere cheltuiai bani grei – pofte al căror tâlc stârnește comentarii și glume ce le fac pe femei să cadă pe gânduri... Plăteai cămătarilor niște dobânzi cumplite. Cei doi Vandenesse își bat joc de tine, spunând cum un anume Gigonnet ți-ar fi vândut cu șase mii de franci o fregată de fildeș – fregată pe care a pus să ți-o răscumpere prin cameristul tău cu o sută de scuzi⁵³, pentru ca apoi să ți-o revândă; iar tu ai fărâmat-o în chip solemn atunci când ți-ai dat seama c-ai fi putut cumpăra cu banii ăștia un adevărat bric. Faptul s-a întâmplat, cu adevărat, acum nouă ani, lui Maxime de Trailles, dar li se brodea atât de bine, încât Maxime și-a pierdut pentru totdeauna paternitatea povestii cu fregata. În sfârșit, nu-ți mai înșir aci toate cleветirile, căci ai stârnit o adevărată enciclopedie de cancanuri pe care femeile au interesul să le mai sporească încă. Astfel fiind, chiar cele mai mironosițe, de ce n-ar compătimi cu contele Félix de Vandenesse (al cărui tată în sfârșit a răposat ieri)? Soția ta se bucură de cele mai strașnice succese. Ieri, la Teatrul Italian, doamna de Campamos sporovăia astea toate. „Ce tot vorbești? i-am zis. Dar voi nu știți nimic! Paul ăsta a jefuit Banca Franței și a prădat Visteria regală. L-a asasinat pe Ezzelin⁵⁴, a dat gata

⁵³ *o sută de scuzi* – trei sute de franci.

⁵⁴ *Ezzelin* – familie germana-italiană, care a jucat un rol important în luptele dintre imperiu și papalitate (sec. XIII). Familia Ezzelinilor a

pe cele trei Médore⁵⁵ din strada Saint-Denis și, fie vorba între noi, îl bănuiesc că e chiar complice cu banda celor Zece-Mii. Mâna sa dreaptă-i vestitul Jacques Collin⁵⁶, pe care poliția n-a izbutit să-l mai prindă de când a evadat iar de la ocnă. Paul îi era gazdă. Vezi așadar că e în stare de orice; își bate joc și de stăpânire. Acum au plecat amândoi să jefuiască prin Indii și să prade Marele Mogul.” Nu uita, de Camps a înțeles că nu se cade ca o femeie distinsă ca ea să-și transforme frumoasa guriță într-o venețiană gură de leu. Auzind toate aceste baliverne, mulți nu vor să le creadă; ei sunt de partea frumoaselor simțăminte omenești și susțin că astea-s doar scorniri. Dragul meu, Talleyrand⁵⁷ a spus o dată o vorbă minunată: *Totul se poate întâmpla!* Desigur că se petrec chiar sub ochii noștri lucruri mai uluitoare decât ar fi această fărădelege matrimonială; dar lumea are atâta interes să le dezmință și să spună că au fost clevetiri; pe urmă, aceste mărețe drame sunt jucate atât de firesc și au o aparentă de un așa bun-gust, încât deseori sunt nevoit să-mi șterg ocheanul ca să pot vedea până-n adâncul lucrurilor. Dar, ți-o repet, atunci când un om mi-e prieten, când am primit împreună botezul vinului de Champagne și ne-am împărtășit împreună pe altarul Venerei Comode, când am fost miruiți de degetele corioate ale jocului de cărți și când amicul meu se află într-o mare ananghie, aș fi în stare să zdobesc douăzeci de familii ca să-l pot mântui. Trebuie să-ți dai seama cât de

fost masacrată în 1260. O legendă a familiei spunea că toți bărbații ei sunt blestemați să ucidă pe femeile care-i iubesc (v. drama lui V. Hugo *Angelo, tiran din Padua*).

⁵⁵ *Medora* – o Medoră e, în poemul *Corsarul* al lui lord Byron, femeia devotată bărbatului stăpân; ea moare de durere aflând de moartea lui Conrad.

⁵⁶ *Jacques Collin* – șef de bandă din romanele lui Balzac (v. *Splendoarea și mizeria curtezanelor*); apare și sub numele de Vautrin (v. *Moș Goriot*), sau sub cel de Carlos Herrera (v. *Iluzii pierdute*, v. II).

⁵⁷ *Talleyrand (Charles Maurice de)* – diplomat și om politic fără scrupule (1754—1838).

mult țin la tine: oare mi s-a mai întâmplat – după câte știi – să aștern o scrisoare atât de lungă ca asta? Citește deci cu luare-aminte ce-mi mai rămâne de spus.

Vai, Paul! E nevoie să fac exerciții de scris, trebuie doar să mă deprind să redactez telegrame. În curând am să intru în viața politică. În cinci ani, aș vrea să capăt un portofoliu ministerial sau vreo ambasadă, de unde să pot să trag sforile treburilor publice, după cum îmi va place. Ating o vârstă când cea mai frumoasă iubită pe care o poate sluji un bărbat e însăși țara lui. Mă pun în rândurile acelor care vor să răstoarne și orânduirea și guvernul fie astăzi. În sfârșit, mă aflu în apele unui anumit principe care nu-i stângaci decât la picior și pe care-l socotesc un om politic genial; numele lui va crește de-a lungul istoriei și va fi un principe în toată puterea cuvântului, așa cum poate fi de mare un artist. Noi toți, Ronquerolles, Montriveau, Grandlieu, La Roche-Hugon, Sérizy, Feraud și Graville – ne am unit cu toții împotriva popilor, după cum spune cu iscusință partidul neghiobilor, reprezentat de *Constituționalul*⁵⁸. Vrem să-i nimicim pe cei doi Vandenesse, pe ducii de Lenoncourt, de Navarreins, de Langeais și Marea lor Duhovnicie. Ca să-i biruim, vom merge până la alianța cu La Fayette, cu orleaniștii⁵⁹, cu Stânga, cu toți oamenii aceștia buni de gătit a doua zi după biruință; căci cu principiile lor, orișice guvern este de neconceput. Pentru fericirea țării și a noastră, suntem în stare de orice. Chestiunile personale în legătură cu regele sunt astăzi simple prostii sentimentale de care trebuie să rășluim politica. Sub acest raport, englezii, cu monarhul lor ca un

⁵⁸ *Le Constitutionnel* – *Constituționalul*, ziar francez liberal, înființat în 1815. În coloanele lui s-a dus o campanie susținută împotriva politicii absolutiste a lui Carol al X-lea.

⁵⁹ *până la alianța cu La Fayette, cu orleaniștii...* – La Fayette (Marie-Joseph, marchiz de), care participase la războiul de independență american, era un regalist liberal; iar orleaniștii erau strânși în jurul lui Ludovic-Filip de Orléans, care a devenit „rege burghez” după revoluția din 1830.

doge, sunt mai evoluți decât noi. Nu în asta constă politica, scumpul meu, ci în impulsul ce trebuie dat națiunii prin crearea unei oligarhii în care o singură minte să stăpânească și să cârmuiască treburile publice pe o cale dreaptă, în loc să lase țara să fie alandala târâtă – așa cum s-a petrecut de patruzeci de ani în frumoasa noastră Franță, atât de inteligentă și atât de nătângă, atât de smintită și atât de neînțeleaptă și căreia i-ar fi trebuit mai degrabă un sistem de guvernare decât niște oameni de stat. Ce oare sunt oamenii în această problemă atât de frumoasă? Dacă țelul e măreț, dacă țara va fi mai fericită și va fi ferită de tulburări, ce-i pasă mulțimii de profiturile pe care le-am scoate din gestiunea, din averea, din privilegiile și din plăcerile noastre? Am ajuns acum să stau pe o temelie trainică; am astăzi un venit de o sută cincizeci de mii de franci în rente trei la sută și mai am o rezervă de două sute de mii de franci ca să pot face față eventualelor pagube. Totuși, mi se pare încă puțin lucru pentru cineva care pornește cu stângul ca s-ajungă la putere. O întâmplare fericită a determinat intrarea mea în cariera aceasta care, până mai ieri, nu-mi prea surâdea – căci doar știi cât de mult îmi place viața după tipicul oriental! După treizeci și cinci de ani de moțăială, prea onorabila mea mamă s-a trezit, amintindu-și că are un fiu care-i face cinste. Adesea, când smulgi o viță de vie, peste câțiva ani mai răsar lăstare din pământ: tot așa, dragul meu, deși mama aproape mă scosese de la inimă – s-a pomenit că încep să-i reîncolțesc în minte! La cincizeci și opt de ani, își dă seama că a ajuns la o vârstă când nu se mai cuvine a se gândi la un alt bărbat decât la fiul ei. În atare împrejurări, s-a întâmplat să întâlnească, în nu știu ce văgăună de stațiune climaterică, o delicioasă fată bătrână, o englezoaică, cu un venit de două sute patruzeci de mii de livre! Și, ca o bună mamă ce e, i s-a năzărit să mi-o dea de nevastă. O fată la treizeci și șase de ani – pe legea mea – crescută în cele mai aprige idei puritane, o adevărată

cloșcă, având drept principiu că toate femeile adultere trebuie arse pe rug în văzul lumii! „Dar de unde atâtea lemne?” am iscodit-o. Aș fi trimis-o la naiba, având în vedere că venitul ei de două sute patruzeci de mii de livre nu prețuiește cât libertatea mea, cât persoana mea fizică și morală sau cât viitorul meu. Dar ea e singura și unica moștenitoare a unui moșneag lovit de podagră, un fel de birtaș londonez care, într-un anumit termen, trebuie s-o blagoslovească cu o avere cel puțin egală cu aceea cu care e înzestrată mititica. În afara acestor privilegii, are nasul stacojiu, ochii de capră belită, un trup pentru care mă tem să nu se sfârtece-n trei, de s-ar întâmpla să pice; are mutra unei păpuși prost boite și-i o zgripturoaică făr-de pereche, dar își va adora cu toate acestea soțul; mai ales fiindcă are geniul Angliei – și va avea grijă de casa, de grajdurile, de imobilele, de moșiile mele, mai bine decât oricare vătaf. Conștientă de întreaga demnitate a virtuții, se tine bătoasă ca o figurantă de la Comedia Franceză; oricând mă uit la ea, mi se pare c-a fost trasă-n țeapă și că parul i s-a frânt în piept, Miss Stevens are de altfel o carnație destul de albă, nu ar fi prea antipatică dac-ar fi s-o iau neapărat de nevastă. Dar – și asta mă amărăște tare mult! – are niște mâini de fată mai virtuoasă ca sfânta Arcă⁶⁰; sunt atât de roșcovane încât n-am putut încă găsi – fără prea mare cheltuială – leacul să i le albesc și nici nu prea știu cum aș putea face să-i mai lungesc degetele, care-s ca niște cârnăciori! Of! la mână aduce leit cu birtașul, iar după avere, se vede treaba a fi o aristocrată; cum obișnuiesc englezoaicele avute când vor să fie luate drept *ladies*, ea își dă niște ifose nemaipomenite, dar uită să-și ascundă bine ghearele de homar. E cam slabă de înger – așa cum se cuvine să fie o femeie. Dacă ar exista una și mai toantă, aș porni la drum s-o caut. Niciodată fata asta – pe care o cheamă Dinah – n-are să se apuce să mă judece; niciodată n-are să mi se-mpotrivească; pentru dânsa, eu am să fiu și

⁶⁰ *Sfânta Arcă* – chivotul în care evreii păstrau Tablele Legii.

Camera Lorzilor și Lordul Primar și Camera Comunelor. Într-un cuvânt, fata aceasta, Paul, e dovada nedeazămințită a geniului britanic; e prototipul industriei englezești ajunsă la cel mai înalt grad de perfecțiune; fără-ndoială c-a fost zămislită la Manchester, între fabrica de penițe Perry și atelierul mașinilor cu aburi. Mănâncă, umblă, bea, e în stare să facă și copii, să-i îngrijească, să-i crească minunat și să joace rolul unei femei de-ți va veni să crezi c-ar fi fără doar și poate. Când mama ne-a prezentat, ea își aranjase mașinuța atât de bine, meșterise așa de frumos piesele, își unsese cu atâta grijă osiile, încât n-a scârțâit de fel; pe urmă, când a văzut că eu nu mă strâmbam prea tare, fata și-a pus în funcțiune cele din urmă resorturi și a pornit să vorbească! În sfârșit, mama și-a spus ultimul cuvânt. Miss Dinah Stevens de șapte ani călătorește ca o calică și nu cheltuiește decât treizeci de mii de franci anual. Mai există, vezi, pușculițe dolidora de bani. Tratatările sunt atât de avansate încât s-au și făcut publicațiile! Am ajuns la *my dear love*⁶¹. Miss îmi aruncă niște ochi dulci, în stare să facă praf chiar pe un hamal.

Toate-s aranjate: averea mea nici nu o interesează. Miss Stevens își propune ca să aloce o parte din averea ei pentru instituirea unui majorat, în moșii care să dea un venit de două sute patruzeci de mii de franci, și pentru cumpărarea unui castel care să țină de aceste domenii; zestrea întreagă, pe care urmează s-o administrez, este de un milion. N-are de ce să se plângă – și să aibă ea singură grijă de unchiul ei. Bunul birtaș – care a contribuit de altfel la majorat – o să crape de bucurie când o auzi că nepoata lui a devenit marchiză! Cred că e în stare să facă un sacrificiu pentru cel mai mare dintre copiii mei! Am să-mi retrag averea pusă în obligații de stat de îndată ce vor atinge optzeci la sulă – și voi plasa totul în pământuri. În zece ani, sper să am patru sute de mii de livre din veniturile moșiilor. Când birtașul o să fie pe dric, nădăjduiesc ca voi avea șase

⁶¹ *my dear love* – dragostea mea (în lb. engleză în original).

sute de mii de livre venit. Vezi deci, Paul, că nu dau alte sfaturi prietenilor decât acelea după care mă călăuzesc eu însumi.

Dacă m-ai fi ascultat, ți-ai fi avut și tu englezoaica – vreo fiică de nabab care te-ar fi lăsat să te bucuri de independența burlacului și să ai toată libertatea să joci whistul ambiției. De n-ai fi căsătorit, ți-aș ceda-o pe viitoarea mea soție. Dar azi nu se mai poate! Nu-s omul care să te țină de rău pentru trecutul tău. Acest preambul era necesar ca să-ți lămuresc cum îmi voi croi viața de care are nevoie cel ce vrea să joace marele joc al ambiției. Și am să fiu alături de tine, scumpul meu prieten, în loc să te duci să te prăjești în Indii, ar fi fost mult mai lesne să navighezi cu mine în apele Senei. Crede-mă! Tot aci la Paris dai mai repede de aur. Minele din Potosi le vei afla mai degrabă pe Rue Vivienne sau pe Rue de la Paix, în Place Vendôme sau în Rue Rivoli. Ca să faci avere, în orice altă țară e nevoie să trudești ca un salahor sau s-alergi până îți iese limba de-un cot; aici însă sunt de ajuns ideile. Aici orișicine – chiar dacă nu e prea mândru – găsește o mină de aur, așa stând în papuci și scobindu-se-n dinți după prânz, fie când se culcă, fie când se scoală... Spune-mi tu alt loc pe lume unde o idee bună, oricât de neghioabă ar fi, să producă mai mult și să fie mai repede luată în seamă. Dacă voi ajunge pe treapta cea mai de sus, crezi tu că voi fi omul care să nu-ți întindă o mână, care să-ți refuze un cuvânt, o semnătură? Nu ne trebuie și nouă, descurcăreților, un prieten pe care să ne putem bizui, dacă n-ar fi decât ca să-l băgăm mesa în locul nostru și să-l trimitem să moară ca un simplu ostaș pentru a salva astfel pe general? Fără un om cinstit pe care să te poți bizui în orice împrejurare – a face politică este cu neputință. Iată așadar ce sfat îți dau: lasă pe *La Belle Amélie* să plece și întoarce-te ca fulgerul de repede aci. Voi pune la cale un duel între tine și Félix de Vandenesse – un duel în care tu să tragi cel dintâi; și ai să mi-l culci la pământ ca pe un porumbel. În Franța, un soț jignit care-și

ucide rivalul ajunge un om respectabil și respectat. Nimeni nu-și bate joc de dânsul. Frica, dragul meu, este un element social, un mijloc de succes pentru cei care nu-și pleacă ochii sub privirea nimănui. Eu, care țin la viață tot atât cât aș tine să beau o ceașcă cu lapte de măgăriță și care n-am simțit niciodată ce este aia frica, am băgat de seamă, scumpul meu, ce efecte stranii stârnește acest sentiment în moravurile noastre moderne. Unora le e teamă că vor pierde desfătările cu care s-au deprins. Alții tremură la gândul să părăsească vreo femeie. S-a zis cu moravurile aventuroase de odinioară, când îți lepădai viața ca pe un galoș uzat! Vitejia multora nu-i decât calcul viclean, clădit pe teama ce-l cuprinde pe adversar. Numai polonezii se mai bat azi, în Europa, doar pentru plăcerea de a se bate, numai ei mai practică arta pentru artă și nu arta pentru speculă. Ucide-l așadar pe Vandenesse! — și soția ta va tremura, și soacra ta va tremura, și publicul va tremura, iar tu te vei reabilita în așa chip, încât să-ți poți striga sus și tare patima nebună pentru femeia ta; și vei fi de bună seamă crezut, și vei ajunge un erou! Asta-i Franța. N-am ajuns să mă socotesc cu tine pentru o sută de mii de franci: îți vei plăti cele mai însemnate datorii; vei pune stavilă ruinei tale vânzându-ți proprietățile *à réméré*⁶², căci vei fi repede în măsură să-ți poți achita creditorii, înainte chiar de termen. Apoi, de îndată ce te vei fi dumirit în ceea ce privește caracterul soției tale, o vei stăpâni c-un singur cuvânt. Iubind-o, erai incapabil să lupți cu dânsa; dar acum vei căpăta o forță de nebiruit. Soacra ta va deveni blândă ca o mieluşea, căci e musai să-ți recapeți cei o sută cincizeci de mii de franci de rentă pe care aceste două femei și le-au însușit. Așa că renunță, băiete, la expatrierea care-mi pare a fi pentru oamenii inteligenți ce e pentru alții o sinucidere cu mangal. Să plec?, nu-nseamnă oare să dai câștig de cauză tuturor clevetitorilor? Jucătorul care se duce

⁶² *à réméré* – conform unei clauze speciale, cu dreptul de-a le putea răscumpăra.

să-și ia bani ca să continue partida, nu e oare pierdut? Trebuie să-ți ai aurul la tine-n buzunar. Parcă ai fi unul care pleacă în India ca să-și aducă trupe proaspete. Zău! Suntem doi jucători la masa verde a politicii; între noi, împrumutul e de rigoare. Deci, ia diligenta și coboară-te la Paris și ia-o din nou de la capăt; vei câștiga, având de partea ta ca aliat pe Henri de Marsay, căci Henri de Marsay știe să vrea și știe să lovească. Vezi unde am ajuns. Adevăratul meu tată face parte din guvernul englez. Cu Spania vom avea relații prin Evangelista; căci de îndată ce soacra ta și cu mine ne vom arăta ghearele, ne vom da seama că nu-i nimic de făcut când diavolul se găsește față-n față cu diavolul. Montriveau, dragul meu, e astăzi general de brigadă; va fi, fără-ndoială, într-o bună zi, ministru de război, căci elocința lui se bucură de o mare trecere în Parlament. Iată-l pe Ronquerolles ministru de stat și membru al Consiliului privat. Martial de la Roche-Hugon, ajuns ambasador în Germania și *pair* al Franței, ni-l aduce pe tavă pe mareșalul duce de Cariglianoși toată gașca Imperiului care s-a aciuiat atât de prosteste pe spinarea Restaurației. Sérizy trage sforile la Consiliul de stat, unde s-a făcut indispensabil. Granville are în mână magistratura, în care au intrat și cei doi fii ai lui; Grandlieu și ai lui stau cum nu se poate mai bine cu Palatul; Féraud este sufletul clicii Gondreville – intriganții ăștia josnici care nu știu cum se învârtesc să fie totdeauna bine cu stăpânirea. Cu asemenea proptele, nu ne mai temem de nimic! Avem un cap de pod în oricare capitală, avem un ochi în toate guvernele, astfel că pe nesimțite ținem în mână toate firele administrației. Chestiunea bănească nu-i oare un mizilic, un fleac – când posedăm aceste rotițe importante, atât de bine angrenate? Mai cu seamă – ce înseamnă o femeie? N-oi vrea să rămâi toată viața un licean? Ce mai înseamnă atunci viața, dragul meu, dacă pentru tine o femeie reprezintă totul? O galeră a cărei comandă n-o ai, călăuzită de o busolă stricată – însă nu lipsită de un magnet – pe care o învârtesc toate

vânturile potrivnice și în care bărbatul ajunge să fie un biet ocnaș, nevoit s-asculte nu numai de lege, dar și de toanele temnicherului, fără să se poată măcar vreodată răzbuna. Puah! Aș mai înțelege dacă ai fi nebun după ea, sau dacă ai avea plăcere să-ți încredințezi soarta mânușițelor ei albe și să asculți de Médor?... În cazul acesta, o sfărm pe Angelica⁶³. Marea taină a alchimiei sociale, dragul meu, este să tragi cât mai multe foloase și la fiecă vârstă. Primăvara sa ai toate frunzele, toate florile vara, iar toamna toate fructele. Câțiva băieți de viață și cu mine ne-am desfătat vreme de doisprezece ani ca niște mușchetari din diverse regimente și ne-am făcut de cap, fără a ne fi dat în lături – când și când – chiar de la vreo fărădelege; a venit timpul acum să scuturăm roadele ce s-au copt, la vârsta la care experiența a pârguit holdele. Hai, vino cu noi și vei avea și tu partea ta din *pudding*⁶⁴-ul pe care-l vom găti. Arată-te și vei găsi un prieten întru totul credincios în pielea lui

Henri de M.

În clipa în care Paul de Manerville sfârșea de citit scrisoarea ale cărei fraze cădeau parcă, fiecare, ca niște lovituri de târnăcop în edificiul năzuințelor, al iluziilor și al iubirii lui – corabia trecuse de insulele Azore. În mijlocul atâtor lucruri pe care le vedea năruindu-se, fu apucat de o turbare la rece, de o neputincioasă turbare.

„Ce rău le-am făcut?” se întreba el. Această întrebare și-o pun îndeobște neghiobii, oamenii slabi care nu pricep, care nu văd și nici nu pot prevedea nimica. Se trezi

⁶³ *Médor... Angelica* – personaje din *Orlando furioso*, celebra epopee eroi-comică a lui Ariosto; fiică de rege, Angelica se îndrăgostește de tânărul maur Médor, spre disperarea lui Roland (Orlando), care devine nebun furios din această pricină.

⁶⁴ *pudding* – prăjitură englezească, un fel de budincă cu stafide.

strigându-și prietenul credincios:

„Henri, Henri!”

Alții s-ar fi smintit. Paul se duse să se culce și trase un somn zdravăn, cum se doarme după marile dezastre, somnul care îl va fi cuprins pe Napoleon după bătălia de la Waterloo.

Paris, septembrie-octombrie 1835

Sfârșit.

Addenda

Următoarele personaje din *Contractul de căsătorie* se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac (în paranteză, numele traducerii în limba română – acolo unde există):

Casa-Real, Duce de

La Recherche de l'absolu, 1834 (Căutarea absolutului)

Claes, Josephine de Temninck, Doamna

La Recherche de l'absolu, 1834 (Căutarea absolutului)

Magus, Elie

La Vendetta, 1830 (Vendetta)

Un ménage de garçon, 1842

Pierre Grassou, 1839

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Manerville, Paul Francois-Joseph, Conte de

Histoire des Treize, 1834-1835

Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Un grand homme de province à Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)

Manerville, Contesa Paul de

Le Lys dans la vallée, 1836

Une fille d'Ève, 1839

Marsay, Henri de

Histoire des Treize, 1834-1835

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-oștie)

Autre étude de femme, 1839-1842

Le Lys dans la vallée, 1836

Le Père Goriot, 1835 (Moș Goriot)

La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)

Ursule Mirouët, 1842

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Un grand homme de province à Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)

Modeste Mignon, 1844

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Une Tenebreuse Affaire, 1843

Une fille d'Ève, 1839

Maulincour, Baroana de

Histoire des Treize, 1834-1835

Stevens, Dinah

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Vandenesse, Contele Felix de

Le Lys dans la vallée, 1836

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Un grand homme de province à Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Autre étude de femme, 1839-1842

Une Tenebreuse Affaire, 1843

Une fille d'Ève, 1839